T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

HAYAT BOYU ÖĞRENME GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
AÇIK ÖĞRETİM DAİRE BAŞKANLIĞI

FELSEFE

1

DERS KİTABI

Yazar
Kısmet KÖŞÜŞ

ANKARA - 2023

Dil Uzmanı

Bülent Kenan ERKAN

Görsel Tasarım

Fatih SAĞLAM

Grafik Tasarım Uzmanı

Nuran AKGÜN

Copyright © MEB
Her hakkı saklıdır. Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Tümü ya da bölümleri izin alınmadan hiçbir şekilde çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif ERSOY

GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

1. ÜNİTE: FELSEFEYİ TANIMA 8
1. ÜNİTEYE GİRİŞ 10
1.1. FELSEFENİN ANLAMI
1.1.1. Düşünmenin Önemi ve Gerekliliği 11
1.1.2. Felsefenin Tanımı 14
OKUMA PARÇASI 16
1.1.3.Filozoflara Göre Felsefe Tanımları.....17
1.1.4. Filozof Kimdir? 20
1.2. FELSEFİ DÜŞÜNCE
1.2.1. Felsefi Düşüncenin Ortaya Çıkışı.....22
1.2.2. Felsefi Düşüncenin Özellikleri 25
1.2.3. Felsefe Sorusunun Özellikleri.....30
1.3. FELSEFENİN İNSAN VE TOPLUM HAYATI ÜZERİNDEKİ ROLÜ
1.3.1. Felsefenin Bireysel ve Toplumsal İşlevleri 33
1.3.2. Felsefe Hayat İlişkisi 37
ÖZET.....39
OKUMA PARÇASI 41
1. ÜNİTE İÇİNDEKİ UYGULAMALARIN CEVAP ANAHTARI.....43
1. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI.....44

2. ÜNİTE: FELSEFE İLE DÜŞÜNME 46
2. ÜNİTEYE GİRİŞ 48
2.1. DÜŞÜNME VE AKIL YÜRÜTME
2.1.1. Düşünme ve Akıl Yürütmeye İlişkin Kavramlar 49
2.1.2. Akıl Yürütme Biçimleri ile Tutarlı ve Çelişik İfadelerin Belirlenmesi 58
OKUMA PARÇASI 63
2.2. DÜŞÜNME VE AKIL YÜRÜTMEDE DİLİN ÖNEMİ
2.2.1. Dilin İfade Etme ve Kavramlaştırma İşlevi 64
2.2.2. Kavramları Yanlış Kullanmanın Anlam Üzerindeki Etkisi .66
OKUMA PARÇASI 69
2.3. KONUYLA İLGİLİ FELSEFİ SORULAR OLUŞTURMA
2.3.1. Kendi Sorularımızı Oluşturalım 70
OKUMA PARÇASI 73
2.4. FELSEFİ BİR GÖRÜŞÜ VEYA ARGÜMANI SORGULAMA
2.4.1. Görüş ve Argümanların Tespit Edilmesi ve Tartışılması 74
2.4.2. Felsefi Bir Görüşün Tespit Edilmesi ve Bu Görüşü Temellendiren Argümanların Tartışılması 83
ÖZET 87
2. ÜNİTE İÇİNDEKİ UYGULAMALARIN CEVAP ANAHTARI.....89
2. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI.....90
SÖZLÜK 93
KAYNAKÇA 97

1. ÜNİTE
FELSEFEYİ TANIMA

"Tek bildiğim şey, hiçbir şey bilmediğimdir."
Sokrates

1.1. FELSEFENİN ANLAMI

1.1.1. Düşünmenin Önemi ve Gerekliliği
1.1.2. Filozoflara Göre Felsefe Tanımları
1.1.3. Felsefenin Tanımı
1.1.4. Filozof Kimdir?

1.2. FELSEFİ DÜŞÜNCE

1.2.1. Felsefi Düşüncenin Ortaya Çıkışı
1.2.2. Felsefi Düşüncenin Özellikleri
1.2.3. Felsefe Sorusunun Özellikleri

1.3. FELSEFENİN İNSAN VE TOPLUM HAYATI ÜZERİNDEKİ ROLÜ

1.3.1. Felsefenin Bireysel ve Toplumsal İşlevleri
1.3.2. Felsefe Hayat İlişkisi

ANAHTAR KELİMELER

Felsefe (Philosophia)	Hikmet (Bilgelik, Sophia)
Bilgi	Bilinç
Özbilinç	Sorgulama
Merak Etme	Hayret Etme
Eleştirel Olma	Şüphe Duyma
Tutarlı Olma	Refleksif Olma
Evrensel Olma	Yığılımlı İlerleme
Sistemli Olma	

1. ÜNİTEYE GİRİŞ

"Felsefe yapmak lazımdır diyorsunuz, o hâlde felsefe yapmak lazımdır. Felsefe yapmamak mı lazımdır diyorsunuz, bunu yapmak için yine felsefe yapmak lazımdır."

Aristoteles

Görsel 1.1. Aristoteles (MÖ 384-322)

Felsefe dersinin ilk ünitesi "Felsefeyi Tanıma" adını taşımaktadır. Siz hiç kendinize, "Bu dünyadaki varlığımın anlamı nedir, neden dünyaya geldim?", "Evrende var olan her şeyin nedeni ne olabilir?", "Doğadaki değişimler nasıl, neye göre gerçekleşmektedir?", "Mutlu olmak için ne yapmalıyım?" türünden sorular sordunuz mu? Eğer benzer sorular sorduysanız felsefeyle tanışmışsınız demektir. Bunlar felsefenin en temel soruları arasında yer almaktadır. Bu sorulardan anlaşılabileceği gibi insan evrendeki her şeyi merak edebilir, düşünebilir. Felsefe var olan her şey üzerine düşünsel bir etkinliktir. Felsefe neyi ele alırsa alsın doğrudan veya dolaylı olarak insan dünyasıyla ilgilidir. Var olan her şey insan varsa anlamlıdır çünkü anlam veren varlık insandır. Bu nedenle felsefe bilinçli insanın yaşadığı dünyaya ve yaşamına anlam verme çabasıdır. Nitekim Karl Jaspers "Nerede bir insan varsa orada felsefe vardır." der. Diyebilirsiniz ki insanın bilim, sanat gibi başka düşünsel etkinlikleri de vardır. Peki, bunlardan hangisi "İnsan nedir?", "Varlık nedir?", "İyi yaşam nedir?" diye sorar. Bu soruların anlamını soran ve arayan felsefedir.

Bu ünitede biz, felsefenin ne anlama geldiğini öğreneceğiz. Felsefi düşüncenin özelliklerini tanıyarak, felsefenin insan ve toplum yaşamındaki rolünü ortaya koyacağız.

1.1. FELSEFENİN ANLAMI

Ünitemizin bu bölümünde, felsefenin ne anlama geldiğini belirlemek için "Bilgi, bilinç ve özbilinç nedir?" sorularından hareketle düşünmenin önemi ve gerekliliğini açıklayacağız. Filozofların neyi aradıklarını, felsefeyi nasıl tanımladıklarını belirleme yoluyla felsefenin doğasına ilişkin bir fikir edineceğiz. Ardından filozofların sahip olduğu özellikleri belirleyeceğiz.

1.1.1. Düşünmenin Önemi ve Gerekliliği

Sokrates "Üstüne düşünülmemiş bir yaşam yaşanmaya değer değildir." der.

Sizce insanın yaşamı üzerine düşünmesi ona neler kazandırır?

Görsel 1.2. İnsan kendisi ve dünya üzerine düşünen tek varlıktır.

Her şeyden önce insanın doğayı anlama isteği doğuştan gelir. İnsan, dünyaya sadece yaşamını sürdürme ve kendini koruma gibi birtakım yeteneklerle değil, akıl denen bir güçle gelmiştir. Aklı sayesinde hem dünya hem de kendine dönük düşünebilmeye yetenekli bir varlıktır. Hazır bilgilerle dünyaya gelmediğinden, her şeyi bilmeye ihtiyaç duyar. Bu yapısından kaynaklanan bilinmeyeni bilinir kılma isteği onu asla rahat bırakmaz. Bu nedenle dünyayı anlamak için pek çok soru sorar ve bunlara yanıt bulmak ister. Böylece var olan şeyler arasındaki ilişkileri, bağları bulmaya çalışır. İnsanın bilme denilen bu anlama, açıklama çabası olmasaydı ne olurdu? Bu durumda insanın, kendisini çevreleyen gerçekliği anlaması, onunla ilişki kurması ve hatta yaşaması mümkün olmazdı. Başka bir söylemle giyinmesi, beslenmesi, varlığını sürdürmesi, doğayı anla-

İnsanın yaşamını sürdürebilmesi için doğanın sırlarını çözmesi ve parçası olduğu dünyada anlamlı yaşam geçirmesi için kendini tanıması gerekmektedir. Bunların bilgisini edinmek de insanın düşünmesi sayesinde gerçekleşmektedir.

ması, bilim, teknik gibi alanlardaki başarılarıyla yaşamını kolaylaştırması ve en önemlisi yaşama amacının farkında olabilmesi kısacası her şey bilgisi sayesinde gerçekleşir. Şimdi kendimize şu soruları soralım: İnsanın bilmek istediği şeyler nelerdir? Bilme; özne olarak insanın, nesne olarak var olanla karşılaşması mıdır? Bilgi nedir? İnsan bilmeyi nasıl gerçekleştirir? İnsan kendisini ve dünyadaki tüm var olanları bilmek ister. Bu bilme etkinliğinde insan düşünen yani **özne (suje)** iken, onun karşılaştığı ve bilmek istediği varlıklar ise **nesne (obje)** dir. **Bilgi** ise özne ile nesne arasındaki ilişki sonucunda ortaya çıkan bir üründür. Başka bir ifade ile bilgi, var olanı tanımaktır. Burada önemli olan bir şeyi söylemeden geçmeyelim, bilinmek üzere ele alınan nesnelere ilk hareket özneden gelir. Anlam veren varlık odur. Bu durumda bilgide insandan var olana doğru yönelen bir bilinçlilik hâli vardır. **Bilinç,** insanın kendisi, yaşantıları, dünya üzerindeki bilgisi, aynı zamanda düşünme ve kendini tanıma yeteneğidir. İnsan düşünüşünün var olana yönelmesiyle bilim, sanat, teknik gibi bilgi türleri kazanılmakta, bu da ona bir düşünme zenginliği getirmektedir. İnsan, bilinçli bir varlık olma özelliği ile yaşadıkları karşısında olumlu ya da olumsuz tavır alabilmekte, dünya içerisinde kendi yeri ve değeri üzerinde düşünebilmektedir.

1. Uygulama: İnsanın doğayla ilgili elde ettiği bilgiler üzerine derin düşünmesi, bir süre sonra kendi ilgisinin, kendi düşünmesinin yine kendisine yönelmesine neden olur. Siz de dünyadaki yeriniz, amaçlarınız hakkında düşünerek, bunun size neler kazandırabileceğini aşağıda ayrılan yere yazınız?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

İnsanın, düşünme eylemini gerçekleştiren bir varlık olarak, bu düşünme eylemi üstüne düşünmesi, bu bilinç uyanışı, felsefe etkinliği için ilk adımdır. Bu ona, dünya ve kendi var oluşu üzerinde hep yeniden ve derin düşünmeyi gerektiren bir bakış açısı sağlar. Böylelikle kendisi üzerine eğilmesiyle kendisini ve kendisinin evrendeki yerini sorgulaması, var olanlara anlam vermesinin başlangıcıdır. İşte, bu arayışı insanı özbilinç seviyesine taşıyan şeydir. **Özbilinç**, düşünen öznenin kendi üstüne dönerek düşünmesi, duygularına, algılarına, bilgilerine ve kavrayışlarına bağlı olarak kendini

anlama, tanıma ya da bilme yeteneğidir. Buradan anlaşılıyor ki insanın yaşadıkları üzerine düşünmesi, neyi nasıl düşündüğünün hesabını vermesi, yaptıklarının değerini sorgulaması gerekir. Bu açıdan düşünmek zordur ve insanın bilgi, duygu, eylem gibi her yönünü dikkate alan bir etkinliktir. İşte bir düşünme etkinliği olan felsefe kişinin kendini bilmesine giden yolu açar. Öyle ki "Kendini Bil" buyruğu filozoflarca önemsenmiştir. Örneğin, Mevlâna'nın "Dün akıllıydım dünyayı değiştirdim. Bugün ise bilgeyim, kendimi değiştirdim." sözünü düşünelim. Sonra Yunus Emre'yi hatırlayalım. "İlim ilim bilmektir. İlim kendini bilmektir. Sen kendini bilmez isen ya nice okumaktır." derken insanları kendini bilmeye yöneltmektedir. Daha da öncesinde Sokrates'i unutmayalım. İnsanın kendini bilmesi ve kendine hâkim olması gerektiğini ünlü filozof Sokrates (MÖ 469-399) "Üstüne düşünülmemiş bir yaşam yaşanmaya değer değildir." diyerek ifade etmiştir. Sokrates burada kişiden kendisi üzerine düşünerek her şeyden önce bilmediğinin farkında olmasını, bilgisinin sınırlarını bilmesini ister. Bunu bilmesinin onda bilginin peşinden koşma isteğini doğuracağına inanır.

Görsel 1.3. İnsanın kendini sorgulaması ve tanıması , dünyadaki yerini fark etmesine katkı sağlar.

Şimdi burada duralım ve dünyamıza bir bakalım. Yaşanan tüm sorunların insanın insanla, insanın toplumla, insanın doğayla ilişkisinden kaynaklandığını görürüz. Bunun içindir ki insanın sorunlarının farkına varabilmesi kendisini tanımasına bağlıdır. Kendini anlamaya çalışmak bir bakıma başkalarını anlamayı da zorunlu kılar. Dünyadaki yerinin ve niçin var olduğunun farkında olan kişinin varlığının gerçek değerini ortaya çıkaracağını ve anlamlı yaşayacağını söyleyebiliriz.

Bilinçli bir varlık olan insan düşünür. Düşünen insan kendisi ve dış dünyayı tanımak için sorular sorar. Bilimde, sanatta, teknikte gelişmeler ortaya koyar, yeni bilgiler üretir. Elde ettiği bilgiler ve kavramlar üzerine düşünür. Böylelikle insan, var olan bilgileri yeniden tartışmaya,

soruşturmaya açarak bu bilgilerden hareketle en doğru bilgiye ulaşmaya çabalar. Herhangi bir konuda doğrulara ulaşıldığı düşünülse de o sonuçlarla yetinmez ve onları sorgulamaya devam eder. Bu çabası düşüncenin yeniden üretilmesine neden olur. Tam da burada insanın elde ettiği bilgiler üzerine yeniden düşünmesini ve eleştirel olmasını sağlayan bu düşünüşün felsefe olduğu söylenebilir. Felsefeyle insan hem dünyaya ilişkin bilgileri hem de kendi üstüne dönerek neyi, ne kadar, nasıl bildiğini sorgular. Bu da insanın hakikat yolundaki bilgi arayışını daima sürdürmesini sağladığı gibi var oluşunun bilincine varmasına da katkıda bulunur.

1.1.2. Felsefenin Tanımı

Görsel 1.4. Felsefe hakikat arayışındadır.

Sizce insan hakikate ulaşabilir mi?

Arapçadan dilimize geçen felsefe kelimesi, Yunanca Philosophia (filyasofya) sözcüğünden gelmektedir. Philosophia ise philia (filia) (sevmek, peşinden koşmak) ve sophia (sofya: bilgi, bilgelik, hikmet) sözcüklerinden oluşan bir kelimedir. Felsefe, bilgelik (Arapçası hikmet) sevgisi demektir.

PHİLİA (SEVGİ) + **SOPHİA (BİLGELİK, HİKMET)** = **PHİLOSOPHİA (BİLGELİK, HİKMET SEVGİSİ)**

İlk filozof olarak anılan kişi MÖ 6.yy. da Antik Yunanlı bir düşünür olan Thales (Tales)'tir. Öte taraftan kendisine filozof unvanını veren, filozof sözcüğünü kullanan ilk kişi Pythagoras [Pitagoras (MÖ 596-500)]'tır. Ondan öncekiler de bilge olarak bilinmiş ve her şeyi bilen kişiler olarak görülmüştür. Buna karşın Pythagoras, kendisini bilge

olmaktan çok, bilgelik dostu olarak tanımlamıştır. Ona göre, bilgelik, yalnız tanrılara yakışır ve insanın ömrü, tüm hakikatleri bilmesine yeterli olmadığından ona yakışacak olan, bilgiyi sevmek ve bilgeliğe ulaşmaya çabalamaktır.

Bilgelikten (hikmet) kastedilen şey, bütün var olanlar hakkında tam, doğru ve evrensel bir bilgidir. Aynı zamanda dünyaya, kendisine, yaşama ilişkin sağlam bir kavrayışa sahip olma, her türlü ölçüsüzlükten kaçınma tavrıdır. Dolayısıyla bu ikinci anlamıyla bilgelik, insanı kurtuluşa eriştirecek bir bilgi, bir yaşama tarzıdır. Örneğin, Newton'un evrensel çekim yasası, fizik bilimine ilişkin bir bilgi olmasına rağmen; bu bilgi, evreni belli bir plana göre düzenli ve uyumlu olarak yaratan Tanrı'nın bir işareti olarak yorumlandığında artık bir bilgelik olur. Bu durumda bilgelik, bilgiden farklı, çok daha geniş bir kavramdır. Bilgelik (hikmet), tüm olup bitenlerin esasını bilmektir. Felsefe ise böyle bir iddiada değildir. Felsefe, bir şeyi hakiki anlamda bilmeyi, anlamayı istemek anlamına gelir. Bilgeliğe, bilge olmaya, kişisel bilgeliğe varmak için sevgiye dayanan bir çabadır. Filozof da her şeyi bilen değil; sadece bilgiyi seven, doğruyu, hakikati bulmak isteyen, hikmet arayışında olan kimsedir.

Felsefe, var olanların varlığı, anlamı ve nedeni üzerine sorularla ortaya çıkan, merak ve bilme isteğiyle sürdürülen düşünsel bir etkinliktir. İnsanın hiçbir çıkar gözetmeksizin sadece ve sadece bilmek isteğiyle hakikatin peşinden koşması, hakikati bulma arayışıdır. Genel olarak felsefeyi "insan, evren ve değerleri anlamak amacıyla sürdürülen en geniş bir araştırma, birleştirici ve bütünleştirici bir açıklama gayreti" şeklinde tanımlayabiliriz.

2. Uygulama: Sophia, bilgi, bilgelik, sevgi, arayış, hakikat kavramlarının felsefeyle ilişkisini düşünerek aşağıda numaralandırılmış yerleri, her kavramı bir defa kullanarak doldurunuz.

Felsefe, …1….sevgisi demektir. Hikmet; bilgelik (sophia) demektir. Filozof ise hikmeti, bilgeliği sevendir. Felsefe kelimesi, Yunanca Philosophia sözcüğünden gelmektedir. Philosophia ise philia .....2… ve …3… (bilgelik, hikmet) sözcüklerinden oluşan bir kelimedir. Bilgelik ise tüm olup bitenlerin esasını bilmektir. Başka bir ifadeyle var olan her şey hakkında tam, doğru ve evrensel bir bilgiye sahip olmaktır. Felsefe ise böyle bir iddiada değildir. Filozof da her şeyi bilen değil, sadece ……4… yi seven, ...5…..i, doğruyu bulmak isteyen, hikmet ……6….ında olan kimsedir.

OKUMA PARÇASI

Felsefe ve Toplum

Karl Jaspers (Karl Cespırs) felsefenin doğuşunda şu üç etkeni görüyor: Hayret, şüphe ve insanın sarsılması. Hayret, Platon ve Aristoteles (Aristoteles)'i varlığın özünü aramaya sevk etti; Descartes (Dekart)'ı şüphe edilmez kesin bilgiye yöneltti; Stoacıları hayatın ıstırabından ruhun sükûnunu aramaya yöneltti. Sözü edilen insan ruhunun üç hâli felsefenin doğmasına sebep olduğu gibi felsefe yapmanın devamının da önemli etkenidir. Felsefe, karşıt görüşlerin yer aldığı bir bilgi dalıdır. Felsefe tarihi birbirini reddeden bilgilerle doludur ve felsefe bu biçim üzere sürüp gider. Felsefi bilginin bu çoğulcu niteliği, insanın mutlak bilgiyi elde edemeyeceğinin bir delilidir. Bu da insanın dogmatik ve fanatik olmaması gerektiğini telkin eder. Böyle bir telkin insanda hoşgörü duygusunun doğmasının en önemli etkenidir. İşte böyle bir bilgi, olanın olduğu gibi bilinmesini, insanın var olanlar karşısında kendine uygun tavır almasını, bir konuya bütüncül bir görüşle yaklaşmasını, kendisini yanlışlara sürükleyecek dogmatizm ve fanatizmden kurtulmasını sağlayacak bir tutuma sokar ki bu tutum felsefi tutumdur. Felsefi tutum felsefe yapanlar için olduğu gibi diğer bütün kültür alanlarında zihin faaliyetinde bulunanlar içinde gereklidir. Bu cümleden olarak filozof kadar bilim adamı, sanatkâr, din adamı, politikacı da mesleklerinde başarılı olabilmeleri için felsefi tutuma ihtiyaçları vardır. Önemini belirttiğim felsefi tutum ancak felsefe öğrenmekle kazanılır. Felsefe ya okulda ya okul dışında kitapla öğrenilir. Ciddi ve sağlam bir felsefe öğretimi bir toplum için kaçınılmazdır. Bu öğretim öğrenciye felsefi tutumu kazandırmayı hedef almalıdır. Kişiler bu hedefe felsefi bilgiler edinmekle ulaşır. Felsefe bilmeden ne felsefe yapılır ne de felsefi tutum kazanılır. Felsefi bilgiler de fikir tarihi boyunca filozofların ortaya koydukları fikirlerdir.

Necati Öner, Felsefe Yolunda Düşünceler

Kısaltılarak alınmıştır.

1.1.3. Filozoflara Göre Felsefe Tanımları

Filozoflar hakikate ulaşmada aynı çabayı taşıdıkları hâlde neden birbirlerinden farklı düşünceler ortaya koyarlar?

Görsel 1.5. Filozoflar var olanın doğru bilgisine yani hakikate ulaşmak ister.

Felsefenin ne olduğu, yanıtlanması güç bir sorudur. Felsefe, farklı dönemlerde farklı anlamlara karşılık gelmiştir. Ne yazık ki herkesin üzerinde uzlaşabileceği bir tanım verilememiştir.

Felsefenin bilmek ve anlamak istediği insanın kendisi, içinde yaşadığı dünya ve bu dünyada hayatına yön verecek değerlerdir. Böylelikle felsefede çok çeşitli konular ele alınmış ve metafizik konularla ilgilenilmiştir. Aynı zamanda farklı dönem ve kültürlerde yaşayan filozoflar, farklı tarihsel ve toplumsal koşullardan etkilenmiş ve gerçekliği, kendi mizaç ve bakış açılarına göre değerlendirmişlerdir. Elbette tüm bunların felsefenin kapsamı, amacı, içeriği ve işlevinde farklılıklara neden olacağı açıktır. Bu durumda filozofların yaptıkları felsefe tanımları da farklılaşmıştır.

Felsefeye ilişkin tanım denemelerinde bir görüş birliği olmasa da benzer noktalar vardır. Filozoflar, içinde yaşadığı dünyada olup bitenleri anlamak, doğruya ulaşmak ve değerlere göre yaşamak gibi ortak problemlerle ilgilenirler. İnsan yaşamını ilgilendiren her şey hakkında akıl yürütür ve akla dayalı açıklamalar yaparlar. Evrensel bir bakış açısıyla her şeyin anlamını sorgularlar. Bilgiyi, bilmeyi sever; gerçeğin doğru bilgisine yani hakikate

J. J. Rousseau (Russo), "Yeşillikler ve ormanlıklar, bir âşık için mutluluk kaynağı sayılırken, bir avcı için avcılık yapılacak yer olarak görülür." der. İşte bunun gibi filozoflar da aynı gerçeği, kendi görüş açılarına göre yorumlarlar.

ulaşmak için çaba gösterirler. Bu arayışta her tür bilgiyi eleştirel bir gözle değerlendirirler. Böylelikle esasında hepsinin yaptığı felsefe denilen düşünme etkinliğidir. Öyleyse bu kadar çok anlayışın olması bize, felsefenin hiç bitmeyecek bir sorgulama ve araştırma olduğunu gösterir. Felsefe de aynı konuda birbirini yok edemeyen farklı fikirlerin olması insanın değişmez, mutlak bilgiyi elde edemeyeceğinin ancak bu arayışın daima süreceğinin bir göstergesidir.

Bu açıklamalardan sonra, filozofların yaptıkları felsefe tanımlarında benzer ve farklı noktalar olabileceğine göre bu tanımlara bakalım:

Görsel 1. 6. Platon (MÖ 427-347)

Antik Yunan filozofu Platon (MÖ 427-347)'a göre felsefe, "Doğruya varmak, var olanı bilmek için düşüncenin yöntemli bir çalışmasıdır." Buna göre o, felsefeyi, insanı hakikate götürecek bir yol olarak görür. Bazı filozoflar da felsefeyi, varlıkla ilgili bir tür bilgi ya da bilgelik olarak görmüşlerdir. Filozofun da bilgiden amacı gerçeğin bilgisini yakalamaktır. Yine bir Yunan düşünürü olan Aristoteles (MÖ 384-322) felsefeyi "Var olanın ilk ilkelerinin ve temellerinin araştırılmasıdır." şeklinde tanımlamıştır.

Görsel 1. 7. Avicenna, Avrupalıların İbn Sina'ya taktığı "Vazgeçilmez" anlamında bir isimdir.

İslam filozofu El-Kindi (801-873), "Felsefe, insanın gücü ölçüsünde varlığın hakikatini bilmesidir." derken, Türk-İslam filozofu Farabi (870-950)'ye göre felsefe, "Var olmaları bakımından varlıkların bilinmesidir."

İbn-i Sina (980-1037) ise insan aklının sınırlı olduğunu, bu nedenle de insanın nesnelerin hakikatini bilemeyeceğini savunmuştur. Buna göre o, felsefenin amacını "Bir insanın nesnelerin hakikatlerini kavrayabileceği kadar kavramasıdır." şeklinde vermiştir.

Alman filozofu Immanuel Kant (İmmanuel Kant) (1724-1804) Aydınlanma Dönemi düşünürüdür. Bu dönemin temel motifi akıldır. O yaşadığı dönemin etkisiyle aklın bilme yetisinin sınırlarını sorgulamış, aklın insan

yaşamında yol göstericiliğine öncelik tanımıştır. Kant'a göre, "Felsefe kendisini akla dayanan nedenlerle meşru kılmak veya haklı çıkarmak iddiasında bir zihinsel etkinlik biçimidir." Buna göre felsefe, insanın her türlü akıl yürütmesini birtakım gerekçelerle ortaya koymasını sağlayan bir etkinliktir.

Tüm bu felsefe tanımları felsefede tek bir doğru görüşün kabul edilmediği, aynı konuda farklı fikirlerin olduğunu gösterir. Bu düşünce zenginliği aslında felsefenin doğasını aydınlatmaktadır. Felsefe, ilk ortaya çıktığı andan günümüze dek gelişmiş, değişmiş bir etkinliktir ancak olmuş bitmiş bir yapısı yoktur. Bunu Karl Jaspers (1883-1969), "Felsefe yapmak, sürekli yolda olmaktır." diyerek ifade etmiştir. Benzer şekilde felsefenin eleştirel, sorgulayıcı bir düşünüş ve bitmeyecek bir arayış olduğuna vurgu yapan başka filozoflarda vardır. Bu düşünürlerden biri olan Türk düşünürü Hilmi Ziya Ülken (1901-1974) felsefeyi, "Bir eleştirme ve tespit etme faaliyeti" olarak tanımlamıştır. Ülken aynı zamanda felsefeyi "varlık hakkındaki düşünce ve bu düşünce üzerinde düşünce" olarak da görmüştür. Ona göre felsefenin en önemli problemleri varlık ve insandır. Diğer bir Türk düşünürü Takiyettin Mengüşoğlu (1905-1984) ise felsefeyi, "Nesnel gerçekliğin hemen her boyutunda olup bitenler üzerinde gerçekleştirilen sorgulamadır, çok yönlü, kuşkulu ve derinlemesine düşünce biçimidir." şeklinde değerlendirmiştir.

Görsel 1.8. K. Jaspers'e göre felsefe, yolda, hakikat yolunda olmaktır.

3. Uygulama: Filozofların yaptıkları felsefe tanımlarındaki benzer ve farklı noktaların neler olabileceğini düşünerek aşağıda ayrılan yere yazınız.

.....

.....

.....

.....

1.1.4. Filozof Kimdir?

Günümüze ulaşmış bir hikâye vardır. Hikâyeye göre kendini beğenmiş, giyinip gezmekten başka hiçbir şey düşünmeyen bir kral varmış. Bir gün komşu ülkenin kralı kendisini ziyarete geleceğini bildirmiş. Bunun üzerine kral kendisine dünyada eşi benzeri olmayan bir elbise diktirmeye karar vermiş. Bu işten çıkar sağlamak isteyen terziler ise kralı sadece zeki insanların görebildiği iddia edilen bir elbise diktiklerine inandırmışlar. Sarayda kimse elbiseyi görmediği hâlde, diğerleri aptal olduğunu düşünmesin diye görüyormuş gibi rol yapmış. Saraydan çıktığında onu gören halk şaşırmış ama cesaret edip de krala gerçeği söyleyememiş. Ansızın küçük bir çocuk "Kral çıplak!" diye haykırmış.

Görsel 1.9. İtalyan Rönesans sanatçısı Raphael (1509-1511) tarafından yapılan tabloda Sokrates, Platon, Aristoteles, Diogenes gibi pek çok filozofun resmedildiği görülmektedir.

Hikâyedeki çocuğun tutumu ile filozofun tutumu arasında bir bağlantı kurmak gerekirse sizce bir filozofu diğerlerinden ayıran özellikler neler olabilir?

Önceki dersimizde filozofların var olan her şeyle ilgili tam, eksiksiz bilgilere sahip olmaktan çok, sürekli hakikati arama yolunda olan kişiler olduğunu söylemiştik. Yine Karl Jaspers (1883-1969)'ın filozof için "Bilgeliğin peşinden koşan." ifadesini kullandığını hatırlayalım.

"Bilgiyi seven, bilgelik arayışına muhtaç olduğunu hisseden filozofu diğer insanlardan farklılaştıran şey, onun kendi kendine soru soran kişi olmasıdır." O, tüm hayatı boyunca görüp duyduğu her şey hakkında sorgulama yapan, onlardaki problemleri gören birisidir. Filozof düşüncelerini mantıksal bir tutarlılıkla ortaya koyan ve sistemli bir bütünlük içinde sunandır. O, karşıtlıkları içinde hayatı, hayatın anlamını, anlamsızlığı, doğruyu yanlışı, iyiyi kötüyü, bizi mutluluğa götüreni bilmeye çalışır. "Wittgenstein'ın belirttiği gibi "Filozof, hiçbir düşünce coğrafyasının vatandaşı olamaz."

Ne bilgi filozofun malıdır ne de bilgelik filozofun sahip olduğu bir şeydir. Bu anlayıştan hareketle filozof, bulduğu her tür bilgiye asla hakikat gözüyle bakmaz. O, hiçbir varsayımı, çıkarımı, bilgiyi sorgulamadan, eleştirmeden kabul etmeyen bir kişidir.

Filozofun yaptığı tüm insanlığın sorunlarını kendine problem edinmek, bilim, sanat, siyaset gibi her alanda düşünerek yeni, özgün fikirler ortaya koyabilmektir. Onların getirdiği bu düşünce zenginliği ve yaşama tarzı yoluyla insanlar etrafında olup bitenleri fark eder ve gerçekleri görmeye başlarlar. Filozof, var olan her şeyi ve insan yaşamını bütün boyutlarıyla kavramaya çalışırken de alçak gönüllüdür ve "Ben bilirim." iddiasında değildir. O, neyi bilip neyi bilmediğinin farkındadır. Kendi ön yargılarıyla, bilgisizlikleriyle yüzleşebilir ve kibre kapılmaz. Doğruların onu araştıran herkese açık olduğu anlayışıyla hakikate ulaşma isteğini taşır ve soruşturma azmini sürdürür. Bunların yanı sıra filozof, dediği ile yaptığı birbiri ile uyumlu olan, savunduğu düşünceleri hayatına aktarabilen bir kişidir. O, bilgece bir hayat tarzının yaşayan örneğidir.

Görsel 1.10. Filozof dünyada var olan sorunları kendine problem edinen kişidir.

Filozoflar, "Kral Çıplak!" isimli hikâyedeki gerçeği haykırarak söyleyen çocuk gibi doğruları olduğu gibi söylerler. Sonra çorap söküğü gibi arkası gelir. Herkesin çocuğu onayladığı gibi filozofların çabası da toplumda er ya da geç fark edilir. Hakikat peşinde koşan bu filozoflar, eleştirel düşünen ve düşündüklerini her koşulda söyleyenlerdir. Bu yönleriyle filozoflar yaşadığı toplumda insanlarla ters düşme pahasına ve gerektiğinde ölümü göze alarak uyarma ve uyandırma sorumluluğu taşıyan kişilerdir.

Görsel 1.11. Esas marifet "Kral Çıplak!" diyebilmektir.

4. Uygulama: Genel Ağda Eba sitesine girerek "yeni bir sunu oluşturma" konulu videoyu izleyiniz. Sunumun nasıl hazırlandığını öğrendikten sonra hem yukarıdaki metinden yararlanınız hem de başka kaynaklardan araştırma yapınız. Ardından bilişim teknolojilerini kullanarak "Filozof Kimdir?" sorusunu cevaplayıcı bir sunum hazırlayınız. Böylelikle hazırladığınız bu sunumu çevrenizdekilerle veya sanal ortamda paylaşınız. (Sunumdan sonra ünitenin bitimindeki kontrol listesini uygulayarak öğrendiklerinizi değerlendiriniz.)

1.2. FELSEFİ DÜŞÜNCE

Ünitemizin bu bölümünde öncelikle felsefi düşüncenin nasıl ortaya çıktığını, felsefi düşüncenin merak etme, sorgulama, şüphe etme, eleştirel olma gibi temel özelliklerini tanıyacağız. Ardından Nermi Uygur'un "Bir Felsefe Sorusu Nedir?" isimli denemesinden hareketle felsefe sorusunun özelliklerini tespit edeceğiz.

1.2.1. Felsefi Düşüncenin Ortaya Çıkışı

Görsel 1.12. Yunan mitolojisinin baş tanrısı Zeus'un erkek kardeşi olan Poseidon deniz ve nehir tanrısıydı.

Denizde fırtınalar koparan, korkunç dalgaları oluşturan ve yıkıcı depremleri meydana getiren sebep ne olabilir? Bir zamanlar insanlar bunun sebebini Tanrı Poseidon'un, Zeus ve Athena gibi diğer tanrılara olan öfkesiyle açıklamışlardır.

Sizce neden insanlar mitolojik açıklamalarla yetinmemişlerdir? Felsefi düşünce nasıl bir arayışla başlamıştır, hiç merak ettiniz mi ?

Yeryüzüne adım attığı andan itibaren insan, evrensel bazı soruların cevabını merak etmiştir: "Doğada var olan her şeyin kökeni ve nedeni ne olabilir?, Evren nedir ve nasıl oluşmuştur?, İnsanın ve evrenin var olma nedeni ne olabilir?" bunlar sorulan sorulardan sadece bir kaçıdır. Peki şimdi düşünelim ve kendimize soralım:" İnsanoğlu evreni nasıl anlamış, ona nasıl yorum getirmiştir? "Doğadaki tüm olayların bir düzen içinde olduğunu gözlemleyen insanlar, bunların gerisinde bir nedenin olması gerektiğini düşünmüştür. Başlangıçta evren, doğa ve kendisi hakkındaki bu soruların karşılığını dinî-mitolojik açıklamalarla vermiştir. Başka bir ifadeyle, insanlar, olayların asıl nedenlerini açıklayamadığında evrende olup biten her şeyi; hayal gücüne

dayalı olarak, bunların gerisinde pek çok doğaüstü güç ve insanüstü varlık olduğuna inanarak anlamlandırma yoluna gitmiştir. Binlerce yıllık birikimin sonunda oluşmuş olan dinî-mitolojik açıklamalar o zamanın mevcut bilgi koşullarında yeterli görülmüş ve tartışmasız kesin kabul edilmiştir. Öte taraftan zamanla insanlar bu açıklamalardan tatmin olmamış, bunlardan şüphe duymaya ve onların verdiği yanıtları sorgulamaya başlamıştır. İşte felsefe, var olan her şeyin nedenini, esasını merak eden ve bunları bilmek, anlamak ihtiyacı duyan insan aklının her tür bilgiyi eleştiri süzgecinden geçirme çabasıyla MÖ 6.yy.da İyonya' da doğmuştur.

Bağımsız bir düşünce faaliyeti olarak felsefenin, Antik Yunanlılarda başladığı kabul edilir. Bugün bildiğimiz anlamdaki "var olanlar üzerine akla dayalı, sistemli bir düşünme" olan felsefeye yol açan Yunanlılar olmakla beraber bu bir mucize veya tesadüf değildir. Bununla birlikte Antik Yunan dışında da Çin, Hint, Sümer, Mezopotamya, Mısır ve İran'da önemli bir düşünce geleneğinin bulunduğu ifade edilir. Ne var ki bu medeniyetlerde "hikmet" denilebilecek öğeler bulunmakla birlikte bilimsel ve felsefi düşünce genelde dinî-mitolojik öğelerin etkisi altında kalmıştır. Yapılan çalışmalar pratik hayatın zorunlulukları sonucunda elde edilmiştir. Bu nedenle onların düşünceleri felsefe öncesi düşünceler olarak nitelendirilmiştir. Antik Yunanlıların doğaya yönelimleri ise pratik kaygılardan uzak, sadece bilmek isteğiyle gerçekleşmiştir. Onlar kendilerine sunulan her tür bilgiyi, anlayışı kendi düşünce birikimleri ve eleştirel bakış açısıyla değerlendirmişler; evren, insan, doğa hakkında akılsal kanıtlamalara dayanan genel, sistemli, kuramsal düşünceler geliştirmişlerdir. Coğrafi koşullarından dolayı gemicilik ve ticaretle uğraşan Antik Yunanlılar, zengin liman kentlerinde doğudaki medeniyetlerle ticari ilişkilerde bulunarak maddi refah düzeyine ulaştıkları gibi

Bilgi Kutusu

İyonya aşağı yukarı bugünkü İzmir ve Aydın illeri ile karşılarındaki adaların olduğu bölgelerdir.

Görsel 1.13. İyonya denilen bölgede yer alan Milet antik kenti

Antik Yunanlılarda felsefe; eleştirel bir zihniyetle dinî-mitolojik düşünceden kopuşun sonucunda insanların doğayı, doğaüstü değil de yine doğada bulunan nedenlerle açıklamasıyla insan aklına dayanan bağımsız bir faaliyet olarak başlamıştır.

onlarla yoğun bir kültürel alışverişte de bulunmuşlardır. Bu durum onlara maddi ihtiyaçlarını karşılamalarıyla beraber maddi kaygılar duymadan, felsefe için kaçınılmaz, olan boş zamanı da kazandırmıştır. Böylelikle doğu medeniyetleriyle olan etkileşimleri sayesinde bu kültürlerin bilgi birikimlerinden yararlanmışlardır. Antik Yunanlılar, doğu medeniyetlerinden sadece bilgi, buluş, öğreti almamışlar aynı zamanda onların farklı görüşleri ve bakış açılarını da tanımışlardır. Meraklı ve araştırmacı bir millet olmalarının da etkisiyle onlardan edindikleri bilgileri neden, niçin sorularıyla değerlendirmişler, kendilerine sunulan bilgilerle yetinmeyip dünyada olup bitenlerin gerçek sebebini merak etmişler ve anlamaya çalışmışlardır. Bu sayede her tür düşünceye eleştirel gözle bakabilmişlerdir. Bunlara ek olarak, Antik Yunan'da var olan demokratik düzen özgür düşüncelerin çıkması ve yaşaması için olumlu bir zemin oluşturmuştur.

5. Uygulama: Antik Yunan'da felsefi düşünceyi ortaya çıkaran koşulların neler olabileceğini düşünerek aşağıda ayrılan yere yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Felsefi düşünceyi ortaya çıkaran koşullara bakılacak olursa; bilme merakının olması, maddi refah ortamı, hazır bulunan bilgi birikimi ve bu farklı fikirlerin zenginliğiyle doğan kültür alışverişi, hoşgörü ve özgür düşünce ortamı ile doğayı akla ve gözlemlere dayalı olarak açıklama çabası görülür. Felsefe durup dinlenmeden, gerçekliğin doğru bilgisine ulaşmayı istemektir.

1.2.2. Felsefi Düşüncenin Özellikleri

Thales (Tales) (MÖ 624-546), dünyadaki düzen, mevsimlerin birbirini izleyişindeki kusursuzluk karşısında hayrete düşmüş; gökyüzündeki güneş, ay ve yıldızların muhteşem görünüş ve dizilişi karşısında âdeta dehşete kapılmıştır. Bu düzenin kaynağını, gökyüzündeki dev nesneler arasındaki ilişkiyi, var olanların nereden gelip nereye gittiklerini merak etmiştir. Thales, bir şeylerin neden var olduğunu sorgulamış, anlamaya çalışmıştır. O, yeryüzündeki şeyleri bir kenara bırakıp "gökyüzünde olup bitenlere" ilgi göstermiştir. Thales, bir gün yanında gündelik işlerini yaptırdığı kölesiyle gezintiye çıkmıştır. Anlatılanlara göre, gökyüzüne bakarken, önündeki çukuru göremeyip yere boylu boyunca serilmiştir. Thales yere serilmekle de kalmamış kölesinin alayına hedef olmuştur. Kölesi "Siz filozoflar böylesiniz, ayağınızın altındakileri görmezken göklerde olup bitenleri anlamaya çalışırsınız!" demiştir.

Görsel 1.14. İlk Çağ'daki filozoflar aynı zamanda dönemin bilim insanlarıdır. Onların doğayı anlama arzusu felsefe ve bilimin doğmasına neden olmuştur.

Sizce bu metinde felsefi düşüncenin hangi temel özelliklerinden bahsedilmektedir?

Burada öncelikle Görsel 1.14'ü inceleyelim ve soru metnini okuyalım. Sonra ikisi arasında bir ilişki kuralım. Felsefi düşüncenin en temel özelliklerinden üç tanesinin karşınıza çıktığını fark edeceksiniz. İlki insanın hayret etmesi, ikincisi merak etmesi, üçüncüsü soru sormasıdır. **Hayret** insanın evrende olup bitenler karşısındaki şaşkınlığı ve hayranlık duygusudur. Bu duygu, onda bilme isteği doğurur ve onu soru sormaya iter. **Merak**; gerçeği bulmak isteyen insanın bilme arayışı, öğrenme isteğidir. Sorgulamak ise doğruya ulaşma çabasıyla insanın kendi yaşamıyla, evrenle ve bunların anlamıyla ilgili belirli türden sorular sormasıdır. Düşünme soru sormakla başladığından felsefede, sorular cevaplardan daha önemlidir. Soru sormanın durması demek, felsefenin durması demektir.

Görsel 1.15. İnsan, parçası olduğu dünyadaki her şeyi merak eder ve şüpheyle karşılar.

Felsefe denilen düşünme etkinliği, hayret ve merakla başlar, sorularla doğar, büyür ve gelişir. Böylece sorgulamaya başlayan insan, düşünmeye ve bilmeye de başlamış demektir. Söz gelimi, "Güzellik nedir?" sorusunu soran bir kişi, var olan güzellikler karşısında kendisini hayretten alıkoyamaz ve güzelliğin ne olduğunu sorgulamaya başlar. Böyle bir insanın aynı zamanda şüphe etmekte olduğu görülür. **Şüphe**, kendisine sunulan bilgilerle yetinmeyen insanın, var olan şeylerin olduklarından başka türlü de olabileceklerini düşünme eğilimidir.

6. Uygulama: Şüphe gibi bir düşünme eğilimini durdurmanın veya sınırlandırmanın insana ne gibi etkileri olabileceğini aşağıda ayrılan yere yazınız.

.....

.....

Bilgi Kutusu

Dogmatiklik, her türden eleştiri ya da tartışmaya kapalı olmak, öne sürülen ilkeleri, öğretileri eleştirmeden, sorgulamadan olduğu gibi benimsemektir. Dogmatik yanıtlarla yetinmek, bir bakıma felsefeden vazgeçmektir.

Şüphe, felsefi sorgulamayı harekete geçireceği için oldukça önemli bir güçtür. İnsan düşüncesinin zenginleşmesi ve farklı fikirlerin doğabilmesi buna bağlıdır. Dogmatik olmak ise düşünmenin önündeki en büyük engeldir. Şüpheden ve sorgulamadan vazgeçmek, yeni düşüncelere açık olmamak demektir. Öyleyse insanın dogmatik olmaması, öğrendiklerini, bildiklerini şüpheyle karşılaması, bunları sorgulaması gerekir.

Eleştirel olmak, ileri sürülen düşüncelerin derinlemesine sorgulanarak, doğru ve yanlış yanlarının belli ölçütlere göre değerlendirilmesi demektir. Buna göre eleştiri, tarafsız olabilme, görüşlerdeki tutarsızlıkların ortaya çıkarılması, öne sürülen düşüncelerin soruşturulması, sağlam bir şekilde temellendirilmesi ve geliştirilmesi açısından gereklidir.

Felsefede düşüncelerin tutarlı bir şekilde ifade edilmesi son derece önemlidir. **Tutarlı olma**, mantıksal bir bütünün parçaları veya öğeleri arasındaki karşılıklı bağlantının ve uyumun olma hâlidir. Başka bir ifadeyle düşüncelerin kendi içinde çelişki içermemesidir. Filozoflar varlık, bilgi, değer konularında görüşlerini kendi içinde tutarlı bir bütün hâlinde ortaya koymayı isterler. Filozofların mantık ilkelerine bağlı kalarak yaptıkları akıl yürütmelerle elde ettiği görüşlerini bir düzenlilik içinde ortaya koyması ise felsefi düşüncenin **sistemli olmasına** işaret eder. İnsan aklı ancak sistemli düşündüğünde gelişir ve yeni görüşler üretir.

Felsefe, dünyaya ve yaşama açıklık getirmeye çalışırken sistemli düşünerek akla ve mantığa dayalı görüşler geliştirme faaliyetidir. Felsefenin akla ve mantığa dayanan açıklamalarda bulunması **rasyonel olması** anlamına gelir. Felsefe bilimlerde olduğu gibi, ulaştığı bilgileri deneye, gözleme başvurarak, olgularla doğrulamaz. Bilgilerin doğruluğunu mantıksal ve kavramsal gerekçelerle temellendirir. Bir filozof düşüncelerini sistemli bir bütünlükte sunarken öznel yani kişisel bir yaklaşımla hareket ediyor olsa da amaçları itibarıyla genele yönelmek durumundadır. Nitekim insan yaşantısına giren evrendeki her şey felsefeye konu olabilir. Buna göre felsefi düşüncenin **evrensel olması** demek, varlığı tümüyle ele alması, genele ulaşmaya çalışmasıdır. Örneğin, felsefe "Erdem nedir?" şeklinde soru sorar. Buna verilen cevapta, herhangi bir dönemin, kültürün içinde değerlendirilen tek tek erdem örneklerinden bağımsız olarak, erdemlerde ortak olan şey yakalanmalıdır. Bu dün, bugün, yarın değişmeyen, bütün bunları kapsayan, sınırlandırılmış olmayandır. Örneğin, Yunus Emre'nin yakaladığı ve ifade ettiği "sevgi" kavramı hem bütün insanlarda hem de tüm zamanlarda ortak olan bir şeydir. Filozof ürettiği bilgiyi

Görsel 1.16. Filozofun öznel bir çıkışı vardır ancak filozof evrensel olanı arar.

genel, soyut ve kavramsal manada inşa ettiği için ürettiği bilgi evrensel bir bilgidir.

Evrensel olanı yakalama çabası taşıyan her filozof, kendine göre farklı görüşler ortaya koymuştur. Ne var ki felsefe, rasyonel (akla uygun) bir bilme etkinliği olduğundan felsefede tek bir doğru görüş olamaz. Felsefe tarihine bakıldığında, filozofların aynı konu üzerine farklı bakış açılarıyla düşünce dünyasını zenginleştiren görüşler öne sürdükleri görülür. Bu nedenle felsefeyi kendi tarihi akışı içerisinde ve çoğu zaman farklı sistemlerin karşılıklı etkileşimleri çerçevesinde ele almak gerekir. Filozoflar kendilerinden öncekilerin düşüncelerine kimi zaman bir şeyler katarak veya onlardan yararlanarak kimi zaman da onları eleştirerek yeni ve farklı çözümlere ulaşır. Bu sayede düşünceler geliştirilir ve bunların sürekliliği sağlanır. Felsefede düşüncelerin birbirini geliştirecek, zenginleştirecek şekilde sürekli çoğalması, onun **yığılımlı ilerleme** özelliği taşıdığını gösterir.

Felsefenin bir diğer özelliği de refleksif bir düşünce etkinliği olmasıdır. **Refleksif olma** sahip olduğu bilgileri sorgulayan zihnin kendi üzerine dönme hareketidir. Daha açık bir ifadeyle zihnin elde etmiş olduğu bilgiler üzerine yeniden düşünmesi, bunları eleştirme ve değerlendirmeye tabi tutmasıdır. Felsefe hem bilimlerin verdiği bir dizi bilgi üzerine hem de doğrudan doğruya hayatın, insanın, doğanın, toplumun üzerine düşünebilir. Söz gelimi bilimsel bilginin kesin bilgiler sağladığı kabul edildiğinde filozoflar, bu bilgiler üzerine düşünür, bunları sorgularlar. Bilime dayanarak yapılan bilim felsefesi gibi sanat felsefesi de yapılabilir. Ne kadar bilgi türü varsa o kadar felsefe vardır. Öyleyse felsefeyi bilgi üzerine bilgi diye tanımlayabiliriz. Felsefe elde edilen bilgiler üzerinde düşünme, onların temelini, değerini soruşturma faaliyetidir.

Felsefe, refleksif bir bilgi yani önceden kazanılmış bilgiler üzerine bir bilgi, düşünme üzerine düşünme etkinliğidir. Bu düşünsel etkinliğin bilginin bilgisi olduğunu söylemek felsefenin bir bakıma refleksiyona (derin düşünme) dayalı bir çalışma, araştırma, arayış olduğunu söylemektir.

7. Uygulama: Aşağıda verilen felsefi düşüncenin özelliklerine ilişkin kavramları kullanarak örnekteki gibi boşlukları doldurunuz.

- Yığılımlı ilerleme
- Şüphe duyma
- Merak
- Tutarlı olma
- Evrensel olma
- Refleksif olma
- Sorgulama
- Hayret etme
- Eleştirel olma
- Sistemli olma
- Rasyonel olma

1) ..**Evrensel olma**…felsefenin varlığı bütünüyle ele alması, genele ulaşmaya çalışmasıdır.

2)……...zihnin kendi üzerine dönerek elde etmiş olduğu bilgiler üzerine yeniden düşünmesi, bunları eleştirme ve değerlendirmeye tabi tutmasıdır.

3)……....kendisine sunulan bilgilerle yetinmeyen insanın, var olan şeylerin olduklarından başka türlü de olabileceğini düşünme eğilimidir.

4)……..….....felsefede düşüncelerin birbirini geliştirecek, zenginleştirecek şekilde sürekli çoğalmasıdır.

5) …….mantıksal bir bütünün parçaları veya öğeleri arasındaki karşılıklı bağlantının ve uyumun olma hâlidir.

6)……...ileri sürülen düşüncelerin derinlemesine sorgulanarak, doğru ve yanlış yanlarının belli ölçütlere göre değerlendirilmesi demektir.

7)…….…….doğruya ulaşma çabasıyla insanın kendi yaşamıyla, evrenle, bunların anlamıyla ilgili belirli türden sorular sormasıdır.

8)……...felsefenin akla ve mantığa dayanan açıklamalarda bulunmasıdır.

9)……...filozofların mantık ilkelerine bağlı kalarak yaptıkları akıl yürütmelerle elde ettiği görüşlerini bir düzenlilik içinde ortaya koymasıdır.

10)……gerçeği bulmak isteyen insanın bilme arayışı, öğrenme isteğidir.

11)……insanın evrende olup bitenler karşısındaki şaşkınlığı ve hayranlık duygusudur.

1.2.3. Felsefe Sorusunun Özellikleri

Görsel 1.17. Felsefe "Nedir?" tarzında sorular sorarak kavramların anlamlarını aydınlatmaya çalışır.

"İyi bir araban var mı?", "İyi nedir?" bir felsefe sorusu mudur? Bir felsefe sorusu nedir?

Aşağıda Nermi Uygur'un "Bir Felsefe Sorusu Nedir?" adlı denemesinden alınmış bir metni paylaşacağız. Şimdilik bu kadarını söyleyelim ve daha sonra felsefi soruların özelliklerini yorumlarken bu metne dönme hakkımızı saklı tutalım.

Bir Felsefe Sorusu Nedir?

"Ben, bu denememde, "Felsefe nedir?" sorusuna bir cevap vermeye gayret edeceğim. Dileğim; felsefeye özgü soruların yapısını aydınlatmak. Felsefe bir araştırmadır. Her araştırma gibi felsefe de yeni sorulara açıktır. Nerede sorular hep aynı kalmışsa, orada felsefe, araştırma olmaktan çıkmış demektir.

Filozof soru tutkunudur. Ancak, soru severliğine bakıp filozofu günlük yaşayışın iki ünlü sorucusuyla, bir yargıçla, bir de çocuklarla bir tutmak doğru olmaz. Filozof kendi kendine soru soran kişidir. Bir felsefe sorusu filozofu kendi kendisiyle konuşmaya başlatır. Sorularını başkasına değil de kendine soran bir yargıç düşünülemez. Bundan başka, felsefe sorusu kuruluşu gereği, yanıtı "sorulana" bağlı olan bir soru değildir. Hem yargıç hem de sık sık çocuk, ne sorarsa sorsun, sorusunu (cevabı bakımından) güven altına almıştır: Soruda sorulan ihtiyacı gidermenin, daha baştan soru sorulan kimsenin elinde olduğu kabul edilmiştir. Soru, istemiyorsa, bir şey üzerinde bir bilgi edinmek istiyorsa, bu bilginin sorunun yöneldiği kişide hazır olduğu daha sorunun formunda şart koşulmuştur (Adınız ne sizin?). "İyi nedir?", bazı insanlar büyük bir ateşle bu sorunun cevabını öğ-

renmeye çalışır. Ama aslında bu soru başkasına sorulmamıştır. Çünkü kimse bu konuda başkasından edindiği cevapla yetinmez. Soran, sorusunu deştikçe asıl cevabın kendisine bağlı olduğunu anlar. "İyi nedir?" sorusunu soranın işi kendisiyledir. Felsefede herkes gidebildiği yere kendi ayağıyla kendi sorularıyla gider. Felsefede "Nedir?" sorusu ile her konu üzerine sorgulamalar yapılır ve sürekli bilgi arayışı sürdürülür. Bir konu üzerinde doğrulara ulaşıldığı düşünülse bile, asla bu doğrularla yetinilmez ve bilgiler sorgulanmaya, tartışılmaya devam edilir. Günlük sorularda hemen hemen her zaman ("Kaç?", "Kim?", "Ne kadar?" çeşidinden) eksikliğe parmak basan bir sözcük vardır. Soruyu sorduran da bu sözcüktür.

"Bu evde kaç oda var?". "Kaç?" ın yerine gerçekteki odaların sayısını koyabilen bu soruyu cevaplandırmıştır. Söz gelimi "Bu evde beş oda var" cümlesi bu işi görür. Felsefe soruları ise böyle bir başvurmayı gerektirmez. "Açıklama nedir?", "Nedensellik deyince ne anlaşılır?", "Olasılık ne demektir?" çeşidinden soruların hepsi şüphesiz felsefe sorusudur. Ancak, bütün bu sorularda, doldurulması istenen herhangi bir boşluğa rastlanmaz. Söz gelimi "Nedir?" belli bir boşluk değildir. Yerine ne konursa konsun doldurulamaz. Oysa gündelik bir soruyu soran, doldurma cümlesiyle verilen cevabı kesin olarak anladı mı, sorusunda herhangi bir boşluk kalmadığından, o soruyu katkısız bir soru olarak yeniden sormaz; bu mantıkça boşunadır. Gerçi "Nedir?"siz felsefe sorularıyla da karşılaşırız zaman zaman. Örneğin "Kaç çeşit bilgi edinme yolu vardır?" sorusu böyle bir sorudur. Ancak, bu gibi sorular aslında "Nedir?"lilerin kaynağından çıkmıştır. Bu sorularda da istenen, hep o "Nedir?" in yöneldiği kavramı ne olduğu bakımından anlamaktır. Nitekim "Kaç çeşit bilgi edinme yolu vardır?" sorusu, kolaylıkla "Bilgi nedir?" sorusuna geri götürülebilir. İki sorunun da sorduğu şey arasında hiçbir ayrılık yoktur.

Felsefedeki "Nedir?", kavramların anlamını sorar. Bu "Nedir?"de şaşmayla karışık bir araştırma dileği açığa çıkar. "Nedir?", doğrudan doğruya anlama yapışıktır. "Nedir?", "... anlamı nedir?" ile aynı şeydir. Bütün felsefe sorularını bu kalıba dökebiliriz. Her felsefe sorusunda amaç, bir kavramın ya da kavram öbeğinin açıklanmasıdır. "Bir felsefe sorusu nedir?" (Bir felsefe sorusunun anlamı nedir?) katkısız bir felsefe sorusudur.

Nermi Uygur, Felsefenin Çağrısı

Kısaltılarak alınmıştır.

8. Uygulama: Aşağıda verilen örnek olayı okuyarak, soruları cevaplayınız.

Duygu, Ceren, Hakan ve Umut açık öğretim lisesi öğrencileridir. Bir gün Ankara Kültür Merkezinde "Yaşamımızda Felsefe" konulu bir seminere giderler. Seminer sonrasında aralarında şöyle bir konuşma geçer:

Hakan: Felsefe sorusunu diğer sorulardan ayıran özellik nedir, anlayamadım?

Umut: Sorduğumuz her soru felsefe sorusudur.

Hakan: Örneğin "Mutlu bir arkadaşın var mı?" ya da "İyi bir araban var mı?" soruları birer felsefe sorusu mudur?

Ceren: Bence değil örneğin "Sinemaya hangi arkadaşınla gidersen mutlu olursun?" sorusu bir felsefe sorusudur.

Duygu: Sanırım felsefe sorusu bizim günlük sorulardan bağımsız olarak ele almamız gereken sorulardır. Örneğin "Mutlu olmam için nasıl yaşamalıyım?", "İyi nedir?" soruları gibi.

Hakan: Şimdi daha iyi anlıyorum. Felsefe sorusu merak uyandırmalı, insanın kendi kendisine sorduğu bir soru olmalıdır. Günlük hayatımızdaki sorduğumuz sorulardan farklı olmalıdır.

(Yazar tarafından bu kitap için yazılmıştır.)

Sorular

1. Hakan'ın sorduğu "Mutlu bir arkadaşın var mı?" ya da "İyi bir araban var mı?" soruları bir felsefe sorusu olabilir mi? Nedenini yazınız.

.....

.....

2. Ceren'in "Sinemaya hangi arkadaşınla gidersen mutlu olursun?" sorusu ile Duygu'nun "Mutlu olmam için nasıl yaşamalıyım?", "İyi nedir?" soruları arasında bir fark var mıdır? Varsa nedir? Gerekçelerini yazınız.

.....

.....

3. Siz de kendinize bir felsefe sorusu sorup, sorunuzu aşağıya yazınız.

.....

.....

1.3. FELSEFENİN İNSAN VE TOPLUM HAYATI ÜZERİNDEKİ ROLÜ

Ünitemizin bu bölümünde felsefenin bireysel ve toplumsal işlevlerinin neler olduğunu belirleyeceğiz. Ardından felsefe ile hayat ilişkisini ortaya koyacağız.

1.3.1. Felsefenin Bireysel ve Toplumsal İşlevleri

Descartes "Felsefesiz yaşamak gözü kapalı yaşamaktır." der.

Buna göre sizce felsefenin insan ve toplum yaşamındaki işlevleri neler olabilir?

Görsel 1.18. Felsefe, kendi yaşamımız üzerine düşünmemizi sağlar.

Felsefenin merak etme, soru sorma, şüphe etme, eleştirel olma gibi temel nitelikleri olduğunu öğrenmiştik. Bilmelisiniz ki bu niteliklere göre felsefi bir tavır takındığınızda bir bakıma felsefenin hayatınıza katkılarının neler olduğunu fark edebilirsiniz. Buna göre felsefenin bireysel ve toplumsal işlevlerine birlikte bakalım:

1. İnsan evrenin yapısı, düzeni, yaşamın değeri, amacı, bilgilerin güvenilirlik derecesi, iyi, güzel ve doğrunun nitelikleri, madde-ruh ilişkisi gibi pek çok konuyu merak eder. Yaşamıyla, bilgiyle, değerlerle ilgili daima sorular sorar ve tam da bu noktada insana yardımcı olan felsefedir. Felsefe, onun doğuştan getirdiği bilme, anlama, gerçeği görme merakını doyurur. Felsefi merak ve sorgulama, insana bilmekten kaynaklanan büyük bir mutluluk ve zevk verir.

2. Bilgi toplumunda bilgi üretebilen insanlar ancak eleştirel düşünebilen insanlardır. Felsefe insana eleştirel düşünme alışkanlığı kazandırır. Düşünme ve akıl yürütme sürecinin amaçları, varsayımları, bakış açısı, etki ve sonuçları gibi bazı unsurları vardır. Gerçeğin bilgisine ulaşabilmenin ön koşulu da düşüncelerin dayandığı bu un-

surların farkına varmak, sonra da bunları sorgulamakla olanaklıdır. Eleştirel bakış açısına sahip insan, aradığının hakikat olduğunun bilincindedir. Gerek kendisi gerekse başkalarının yaptığı akıl yürütmelerde tarafsız, açık fikirli, mantıklı olmaya önem verir.

3. Felsefe sayesinde insan; peşin hüküm, ön yargı ve varsayımlarının (doğru diye kabul ettiği her şey) farkına varır. Ön yargılı olmanın başka bir ifadeyle diğer insanların düşüncelerini incelemeden kabul veya reddetmenin yanılgıyı yanında getireceğini bilir. Başkalarının da en az kendisi kadar doğru söyleyebilme olasılığını gözden kaçırmaz. Farklı fikirlerin olabileceğini, onlara saygı ve hoşgörüyle yaklaşılmasının gerekliliğini kavrar.

4. Felsefe, insanın nasıl yaşaması ve doğru yaşamın nasıl olması gerektiği konusunda daha titiz, daha derinlemesine düşünmesine neden olur. İnsanın erdemli yaşaması, doğru düşünerek kararlar almasına bağlıdır. İnsan için var olmaktan daha önemli olan şey, onun var oluşuna neler kattığıdır. Felsefe insana, insan olmanın sorumluluğunun bilincinde olarak kendi içinde uyumlu yaşamasını sağlar. Doğru ile yanlışı, önemli ile önemsizi ayırt etme gücü verir. İnsanın yaşamında olması gereken doğru öncelikleri belirlemesine neden olur.

Felsefe hiçbir zaman yaşamdan ayrı bir düşünme etkinliği olamaz. İnsanların yaşamlarına ilişkin anlayışını zenginleştirir. Böylelikle kişinin karşısına çıkan her tür durumda akılsal kararlar vermesine yardım eder.

9. Uygulama: Sokrates "Tek bildiğim şey, hiçbir şey bilmediğimdir." der.

Sizce bu bakış açısı insana neler kazandırabilir? Düşüncelerinizi aşağıda ayrılan yere yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

5. Pek çok insan yaşamını yöneten doğrular ve değerleri hiç farkına varmadan benimser. Kendisine sunulanlar üzerine düşünmeden benimsediği bu doğrularla yaşamını sürdürür. Hâlbuki felsefe, insan ömrü boyunca çağının ve toplumunun alışılmış düşünce veya doğrularının dayanaklarını eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmesini ister. İnsanı; tüm bilgi, varsayım ve alışkanlıklarını sorgulamaya, bunlardan şüphe etmeye böylelikle tarafsız düşünmeye davet eder. Sahip olduğu ile sahip olduğunu iddia ettiği bilgilerin birbirinden farklı olduğu konusunda onu uyarır. Doğru diye iddia ettiklerinden emin olmasını bekler. Bunun için öncelikle insanın, kendi yaşamı üzerine düşünmesini ve doğrularını sorgulamasını kısacası bilmediğinin farkında olmasını şart koşar. Sokrates de insanın yaşamı, yaşamının anlam ve değeri üzerine düşünmesinin insanın kendisini tanımasına, bilmesine katkı sağlayacağını vurgular. Sorgulaması sonucunda temele aldığı doğruların dayanaklarını fark eden, bunları inceleyen kişinin ulaştığı fikir ise kendi fikri olacaktır. Kendi fikri olmayan, başkalarının elde ettikleri fikirleri taklit eder ve onlarla yaşamını sürdürür. Böylesi bir yaşamın bir bakıma yaşanmamış sayılacağı açıktır. Felsefe, insana kendi aklı ve özgür iradesinin onayıyla karar verme bilinci kazandırır.

Görsel 1.19. İnsanın, hayatın akışı içinde bildiği her şey üzerine düşünmesi ve sorgulaması gerekir.

6. Kavramsal bir düşünme etkinliği olan felsefe, kavramların doğru kullanılmasını ister. Düşünme kavramlarla olur; doğru düşünme ise kavramların doğru kullanılmasıyla sağlanır. Söz gelimi doğrunun, mutluluğun ne anlama geldiği bilinmezse insanın doğruya ya da mutluluğa ulaşıp ulaşamayacağı da tam olarak anlaşılmaz. Bunun yanı sıra iletişimin açık ve anlaşılır olması da kavram karışıklıklarının giderilmesiyle mümkündür. Anlamların ve kavramların açıklığa kavuşturulması ise felsefenin en önemli işlevidir.

7. Demokrasi ile yönetilen toplumlarda bu yönetimin iyi işleyebilmesi, insanların bazı temel nitelikleri taşımalarıyla mümkündür. Bunlar hoşgörülü olmak, eleştirel bir bakış açısı taşımak, başkalarının fikirlerine saygılı olabilmek gibi niteliklerdir. Bunların yanı sıra bireylerin insan hakları ve insanın değeri noktasında bilinç sahibi olmaları gerekir. Bireylerde bu temel değerleri geliştirerek bir yönetim biçimi olarak demokrasinin daha iyi işlemesine katkı sağlayan felsefedir. Felsefenin toplumsal alandaki bu işlevi demokrasilerde özgür düşünme ortamının oluşmasına, bir diyalog ve tartışma kültürünün doğmasına neden olur. Bu da yepyeni fikirlerin, çözümlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlar.

Farklı fikir ve çözümlere hoşgörüyle bakılması, bunların birer zenginlik olduğunun fark edilmesi; birlik ve barış içinde yaşanmasına katkı sağladığı gibi toplumsal gelişmeyi de hızlandırır.

8. Her insanın sadece ve sadece insan olduğu için sahip olduğu hakları vardır. Bu hakların anlam taşıyabilmesi için insanlarca doğru olarak bilinmesi, değerinin kavranması ve yaşama geçirilmesi gereklidir. İnsan haklarının anlaşılması ve geliştirilmesinde felsefenin katkısı oldukça değerlidir. Felsefi düşünüş sayesinde insanlar başkalarına nasıl muamele etmeleri, başkalarından da nasıl muamele görmeleri gerektiğinin farkına varır.

9. Filozofların olaylara eleştirel bir tavır ve bütünsel bakış açısıyla yaklaşmaları, var olan problemleri fark etmelerine neden olur. Onlar; toplumun ahlaki, dinî, siyasi oluşumlarına duyarsız kalmadıkları gibi bunlardan da etkilenirler. Derinlemesine düşündükleri için başkalarının görmedikleri sorunları görürler. Böylece yepyeni düşünceler ve değerler üretirler. Bunlar da toplumsal hayatta ve insan ilişkilerinde etkileri olan dönüşümlerin düşünsel altyapı oluşturur. Örneğin, John Locke (Con Lak)'ın görüş ve düşünceleri "Amerikan Anayasası ve İnsan Hakları Bildirgesi" nin hazırlanmasında etkilidir. Yine Jean Jacgues Rousseau (Jan Jak Russo) (1712-1788)'nun ve Voltaire (Volter) (1694-1778)'in Fransız Demokrasisi'nin doğuşunda önemli katkıları bulunur.

1.3.2. Felsefe Hayat İlişkisi

Siz hiç iyi bir hayatın nasıl yaşanabileceğini düşlediniz mi? Kendinize "Acaba yaşama amacım nedir?", "Yaşamımdaki doğru ve yanlışları neye göre belirliyorum?" şeklinde sorular sordunuz mu? Kararlarınızı verirken nasıl ve neye göre hareket edersiniz?

Görsel 1.20. A. Gide "İnsanın yaşamı insanın düşüdür." der.

Hayattan beklentilerinizi sorgulamanız, amaçlarınız üzerinde düşünmeniz; kendiniz için iyi ve kötüyü fark etmenize neden olur. Yaşam üzerine düşünmeye başladıysanız anlamlı bir yaşamın arayışı içine de girmişsiniz demektir. İşte bu anlam verme çabası, bu bilinç durumu felsefenin hayatınızın içinde olduğunu gösterir. Nitekim insan niçin, neye göre, nasıl yaşayacağını düşünen bir varlıktır.

Felsefenin bir düşünme etkinliği olduğunu hatırlayalım. Eğer siz hangi elbisenin kendinize yakışacağını, hangi arkadaşınızla mutlu olacağınızı düşünüyorsanız, böylesi bir düşünme felsefi bir nitelik taşımaz. Öte taraftan hangi elbisenin güzel olduğunu değil de "Güzellik nedir?" diye soruyorsanız siz, güzellik üstüne felsefe yapıyorsunuz demektir. Benzer şekilde hangi arkadaşınızla mutlu olacağınızı değil de "Mutluluk nedir?" diye soruyorsanız siz, mutluluk üstüne felsefe yapıyorsunuz demektir. Sanatı, ahlakı ilgilendiren bu soruları açarsak geride başka soruların da beklediğini görebilirsiniz: "Güzeli güzel yapan nedir?", "Güzellik var olan şeylerde midir, yoksa onu seyreden kişinin gözlerinde midir?", "Sanat hayata bakışımızı değiştirir mi?" bu tür soruları çoğaltabiliriz, "Nasıl mutlu olabilirim?", "Ben bir şeyi yapmak istediğimde toplum onun yanlış olduğunu söylerse hangi yolu izleyeceğime nasıl karar verebilirim?" gibi. Bu tür sorulara verilecek yanıtlar hep hayatınızda yaşama bakışınızı şekillendiren yanıtlar olacaktır. Nitekim bunlara verdiğiniz anlam, yaşamınıza nasıl bir değer katacağınızı ya da nasıl bir arayışta olacağınızı belirleyecektir.

Siz insanlarla olan ilişkilerinizden yola çıkarak, bencillik, dürüstlük, sevgi, hoşgörü, adalet üzerine akıl yürütürken farkında olmasanız da bazı değerler üzerinde düşünürsünüz ve bir anlamda felsefe yaparsınız. Söz gelimi "Sevgi nedir, hoşgörü nedir,

dürüstlük nedir, adalet nedir?" diye sorduğunuzda bu kavramların ve değerlerin anlamını ortaya koyma çabası taşırsınız. Dünyada meydana gelen sorunları görmeniz felsefi bilinç sayesinde olur. Örneğin çevrenin kirletilmesi kimilerince sorun olarak görülmez. Bu konuda duyarlı iseniz çevre kirliliğini, sağlıklı bir doğal çevrede yaşama hakkının ihlal edilmesi olarak değerlendirebilirsiniz. Atacağınız adım ve yapacağınız davranışlar ise bu durumu ciddi bir sorun olarak kabul ettiğiniz andan itibaren şekillenecektir.

Günlük yaşantınızda karşılaştığınız olaylarda, karar vermeniz gereken durumlarda eylemlerinizin temelini oluşturan bazı düşüncelerin ve doğruların olduğunu görürsünüz. Söz gelimi yardıma muhtaç olan bir insana yardım etmeye karar verirken veya ölmek üzere olan birini kurtarmak için gerektiğinde zor duruma düşerken kişinin davranışlarının gerisinde daima bir felsefi görüş vardır.

Felsefe size, "çıkarınız için" veya "koşulsuz olarak" yardım edin, demez. "Karşılaşılan herhangi bir durumda ne yapılması doğru olur?" sorusunun cevabını vermediği gibi benimsemeniz gereken doğrular konusunda emirler de vermez. Örneğin "İyi eylem nedir?" şeklinde felsefi bir soru karşısında filozoflar, evrensel bakış açısıyla ortaya koyduğu görüşlerle insanları aydınlatır. Böylelikle felsefe, insanın karşısına çıkan durumların çeşitli yönlerini ona göstererek doğru düşünmesine katkı sağlar. Geriye kişinin, doğruluğuna inandığı her ne ise onu yapması kalır.

Felsefe, insanın diğer insanlarla aynı dünya içinde yaşadığını, yaptığı davranışlarla çevresini etkilediğini unutmamasını ister. Bu noktada kişinin kendisini sorgulamasını, amaçlarını ve bu uğurda ödemesi gereken bedelleri düşünerek eylemlerini gerçekleştirmesini bekler. Bu gerekçeyle kendisine bazı soruları sormasını ister. Örneğin benimsediğiniz amaçların doğru amaçlar olup olmadığından emin misiniz? Kimi zaman doğru olmadığını düşündüğünüz bir durumda durumu görmezlikten gelip sorumlu-

luğu başkasına attığınız olur mu? Böylelikle kişiye; kendi kendisine hesap verebilmesi, kendisiyle çelişkiye düşmemesi yani tutarlı olması gerektiğini söyler. Kişinin aldığı kararı hangi ilkeye dayanarak verdiğinin bilincinde olmasını doğru bulur. Bunun için öne sürülen yargıları, kullanılan kavramları derinlemesine inceler. Bunların dayanaklarını gösterir ve çelişkilere işaret eder. Söz gelimi bir insan doğaya ve insanlara zarar verme pahasına bir işletme kuruyorsa felsefe o kişiden o günün çıkarlarını düşünerek hareket etmesini istemez. Felsefe, insandan kendisi için iyi ve kötüyü aklına dayanarak ayırt etmesini ve insan onuruna yakışacak şekilde yaşamasını bekler. Felsefe, doğrudan insanın yaşamından kaynaklanmaktadır. Yaşamanın kendisinden doğan bu düşünme biçimi, yine insanın kendisine ve yaşamına yönelmektedir. Bu nedenle insan felsefe yapmak zorundadır. Felsefe yapmak insanın yaşamında olabilecek en değerli şeylerden biridir. Felsefe hayatla doğrudan ilgilenmek düşüncesinden ayrı tutulamaz.

Felsefe, insana hayatın akışı içinde karşılaşılan sorunların üstesinden gelebilme, yaşamda iyi bir denge kurma konusunda yapıcı yollar sunar. Yaşamını dayandıracağı ilkeleri oluşturmasında katkı sağlar. İnsanı düşünmeden ezbere yaşama durumundan kurtarır.

ÖZET

1. Felsefenin Anlamı

Felsefe, var olan her şey üzerine düşünsel bir etkinliktir. Bilinçli insanın yaşadığı dünyaya ve yaşamına anlam verme çabasıdır. İnsanın, yeni bilgiler üretmesi, bu bilgilerle tekrar kendi üzerine dönerek düşünmesi, “Neyi, nasıl, ne kadar?” bildiğini sorgulaması düşünmenin önemini ve gerekliliğini ortaya koyar. Felsefe bir düşünme etkinliği olarak hem dünya hem de insanın var oluşu üzerinde hep yeniden ve derin düşünmeyi gerektiren bir bakış açısı sağlar. Felsefe kelimesi, Yunanca philia (sevgi) ve sophia (bilgelik, hikmet) sözcüklerinden oluşan bir kelimedir. Buna göre bilgelik (hikmet) sevgisi demektir. Bu, insanın hiçbir çıkar gözetmeksizin sadece ve sadece bilmek isteğiyle hakikatin peşinden koşması, hakikati bulma arayışı demektir.

Filozofların yaptıkları felsefe tanımlarında benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır. Her filozof kendi mizaç ve bakış açısına göre gerçekliği değerlendirmekte aynı zamanda farklı zaman ve kültürlerde, farklı amaç ve işlevlerle çeşitli felsefe anlayışları ortaya koymaktadır. Filozofların felsefe tanımlarındaki ortak noktalar ise hakikat peşinden koşmakta olmaları ve felsefe denilen düşünme etkinliği yapmalarıdır.

2. Felsefi Düşüncenin Özellikleri

Felsefi düşünceyi ortaya çıkaran koşullar; maddi refah ortamı, farklı fikirlerin zenginliğiyle oluşan kültür alışverişi, hoşgörü ve özgür düşünce ortamı, hiçbir çıkar gözetmeksizin sadece bilme ve anlama arzusudur. Felsefenin bir mucize olmayıp, bu koşulları yakalayan Antik Yunan'da bağımsız bir düşünce faaliyeti olarak başladığı kabul edilir. Felsefe, var olan her şeyin nedenini, esasını merak eden ve bunları bilmek, anlamak ihtiyacı duyan insan aklının her tür bilgiyi eleştiri süzgecinden geçirme çabasıyla MÖ 6.yy.da doğmuştur. Felsefe düşüncenin merak, sorgulama, şüphe etme, eleştirel, tutarlı, sistemli, evrensel, rasyonel, birikimli ve refleksif olma gibi temel nitelikleri vardır. Felsefe bir akıl yürütme ve düşünme biçimidir. Felsefe "Nedir?" tarzında, kavramların anlamını yakalamaya çalışan sorular sorar. Böylelikle her konu üzerine sürekli sorgulamalar yapılması ile sürekli bilgi arayışı sürdürülür.

3. Felsefenin İnsan ve Toplum Hayatı Üzerindeki Rolü

Felsefe insanın kendini bilerek, yaşamın değerinin bilincinde olarak hayatını sürdürmesi için vazgeçilmezdir. İnsana varoluş amacını, yaşamını yönlendiren ilkeleri, sorumluluklarını ve sınırlılıklarını fark ettirir. İyi ve doğru saydıklarının her zaman doğru olmayabileceğini göstererek kişinin daha iyi kararlar vermesini sağlar. Ön yargısız ve hoşgörülü olmasına neden olur. İnsan haklarının bilincinde olunması ve geliştirilmesine katkıda bulunur. Toplumsal hayat ile insan ilişkilerinde etkileri olan siyasi oluşumlara düşünsel alt yapı oluşturur. Demokratik yaşamın gerektirdiği temel alışkanlıkları ve erdemleri geliştirir.

Felsefe hayat ile iç içedir ve hayatını sorgulayan her insanın yaşamındadır. Felsefe yapmak hayatla doğrudan ilgilenmek demektir.

OKUMA PARÇASI

Kritik Düşünce

Şu anda yaptığınız her şey düşünme yönteminiz tarafından belirlenir. Hissettiğiniz her şey -tüm duygularınız- düşünceniz tarafından belirlenir. İstediğiniz her şey tüm arzularınız düşünceleriniz tarafından belirlenir. Kendi adınıza bu fikri test edin. En güçlü duygularınıza ait örnekler, daha sonra da bu örneklerle ilgili düşünceyi belirleyin. Örneğin, üniversite için heyecan hissediyorsanız bunun sebebi üniversitede başınıza iyi şeyler geleceğini düşünmenizdir. Derse girmeye çekiniyorsanız bunun sebebi muhtemelen dersin çok sıkıcı ya da çok zor olacağını düşünmenizdir.

Daha iyi bir düşünür olup olmayacağınızı belirleyecek olan tek şey, pratik yapmaya olan isteğinizdir. İyi düşünenlere ait bazı özellikler şunlardır:

- *İyi düşünenler, düşünceleri hakkında düşünürler. Düşündüklerini sorgulamadan kabul etmezler. Bunun için kadere güvenmezler. Düşüncelerini fark ederler. Düşüncelerini yansıtırlar. Düşüncelerine göre davranırlar.*

- *İyi düşünenler, son derece amaca yöneliktir. Sadece yapmazlar. Yaptıklarının sebebini ve ne ile ilgili olduğunu bilirler. Amaç ve öncelikleri açıktır. Davranışlarının amaçlarına uygun olup olmadığını sürekli kontrol ederler.*

- *İyi düşünenler, düşünme kalitelerini artıracak entelektüel araçlara sahiptirler. Düşüncelerini açık bir şekilde ifade etmeyi, bu düşüncelerin doğruluğunu ve hassasiyetini nasıl kontrol edeceklerini bilirler. Soruya nasıl odaklanacaklarını ve bu sorunun kendi amaçlarına uygun olup olmadığına nasıl emin olacaklarını bilirler.*

- *İyi düşünenler, düşüncelerini, duygu ve arzularından ayırabilirler. Bir şeyi istemenin onun gerçekleşeceği anlamına gelmediğini bilirler. Geçerli bir sebep olmaksızın bireyin öfkelenebileceğini, korkabileceğini ve güvensiz hissedebileceğini bilirler. İncelenmemiş duyguların kararlarını belirlemesine izin vermezler.*

- *İyi düşünenler her zaman düşünmenin güçlü ve zayıf yanlarını belirleyerek düşünceyi geliştirirler.*

Richard Paul - Linda Elder , Kritik Düşünce

Kısaltılarak alınmıştır.

1. ÜNİTE İÇİNDEKİ UYGULAMALARIN CEVAP ANAHTARI

2. Uygulama

1. Bilgelik **2.** Sevgi **3.** Sophia **4.** Bilgi **5.** Hakikat **6.** Arayış

3. Uygulama

Filozofların felsefe tanımlarındaki benzer ve farklı noktalara bakarsak; felsefe, Platon'da, insanı hakikate götürecek bir yoldur. Aristoteles, El-Kindi ve Farabi'de varlığın doğru bilgisine ulaştıran bir bilgidir. İbn-i Sina'da insanın, hakikatleri tam olarak bilemeyeceğini düşünür. Ona göre felsefenin amacı, insanın varlığın hakikatlerini kavrayabileceği kadar kavramasını sağlamaktır. Felsefe, Kant'ta insanın düşüncelerini birtakım gerekçelerle temellendirmesini sağlayan bir etkinlik iken Jaspers'te doğası gereği farklı fikirlerin öne sürüldüğü sürekli bir hakikat arayışıdır. Ülken ve Mengüşoğlu'nda her şeyi eleştirel bir biçimde derinlemesine incelemektir. O hâlde farklı zamanlarda farklı filozoflar farklı felsefe anlayışına sahip olsa da hepsinin ortak bir paydasının olduğu bilinmelidir. Bu payda filozofların; bilgiyi sevmeleri, hakikat arayışında olmaları, evrensel bir bakış açısı ile bakmaları, akla dayalı temellendirmeler yapmaları, her tür bilgiyi eleştirel bir gözle değerlendirmeleridir. İşte felsefe bunların sonucunda ortaya çıkan bir etkinliktir.

4. Uygulama

Kontrol Listesi: Aşağıdaki kriterleri gerçekleştirdiyseniz karşısına (+) koyunuz. Bu kriterlere göre eğer zayıf veya orta derecede kaldıysanız yeniden ilgili bölümü okuyunuz. (**Zayıf:** Kriterlerin çok az veya hiçbiri bulunmuyor. **Orta:** Kriterlerin yaklaşık yarısı bulunmaktadır. **İyi:** Kriterlerin tamamı veya tamamına yakını bulunmaktadır.)

KRİTERLER		1. ZAYIF	2. ORTA	3. İYİ
HAZIRLIK	Çalışmanızı yapmaya başlamadan planladınız mı?			
	Sunumun nasıl yapıldığını ilgili linkten izlediniz mi?			
	Araştırmalarınızı farklı kaynaklardan yararlanarak yaptınız mı?			
	Topladığınız bilgilerin yeterli ve doğru olup olmadığını kontrol ettiniz mi?			

SUNU YAPMA	Türkçeyi doğru ve etkili kullanmaya özen gösterdiniz mi?			
	Bilgilerinizi ilgi çekici bir şekilde sundunuz mu?			
	Planladığınız sürede sunumunuzu tamamladınız mı?			
	Sunumunuz beğenildi mi?			

7. Uygulama

1. Evrensel olma **2.** Refleksif olma **3.** Şüphe duyma **4.** Yığılımlı ilerleme
5. Tutarlı olma **6.** Eleştirel olma **7.** Sorgulama **8.** Rasyonel olma
9. Sistemli olma **10.** Merak etme **11.** Hayret etme

8. Uygulama

1. Hakan'ın sorduğu "Mutlu bir arkadaşın var mı?" ya da "İyi bir araban var mı?" soruları birer felsefe sorusu olamaz çünkü bunlar günlük sorulardır. Cevabı da karşı taraftaki kişi tarafından verilebilir. Cevap alındığında da tekrar sorulmaz.

2. Ceren'in "Sinemaya hangi arkadaşınla gidersen mutlu olursun?" sorusu ile Duygu'nun "Mutlu olmam için nasıl yaşamalıyım?", "İyi nedir?" soruları arasında fark vardır. İlk soru günlük yaşamda sorduğumuz bir sorudur ve bir kişi ismi verildiğinde soru yanıtlanmış olur. Bu tür sorular, hep bir ihtiyacın gerçekleşmesine yönelik günlük yaptıklarımızla ilgili olduğu için cevapları verildiğinde de tekrar sorulmaz ve bakışımıza yenilik getirmezler. Bu türden sorulan soruların çoğu eylemlerle ilgilidir. Bunlar pratik kaygılarla sorulan, doğrudan doğruya yaşamımızı düzenlemekle ilgili olan sorulardır ancak "Mutlu olmam için nasıl yaşamalıyım?" ile "İyi nedir?" soruları birer felsefe sorusudur. Buradaki "Mutlu olmam için nasıl yaşamalıyım?" sorusu "Mutluluk nedir?" tarzında kavramın anlamını yakalamaya çalışan yani bu kavramdan ne anlaşıldığını ortaya koymaya çalışan bir soruya geri götürülebilir. Bu soruyu kişi kendisine sormuştur ve başkasından edindiği cevapla yetinmez. Felsefe bir araştırma olduğundan burada şaşmayla karışık bir araştırma dileği açığa çıkar ve sürekli bilgi arayışı sürdürülür. Bunlara verilen yanıtlar ise yeni sorulara kapı aralar.

3. "Bu dünyada insanın yeri ve ödevi nedir?" sorusu bir felsefe sorusudur.

1. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıdakilerden hangisi düşünmenin önemini ve gerekliliğini en iyi ifade eder?

A) Düşünmekle insan hem bilgi birikimi elde eder hem de bu bilgi birikiminin yeterli olmadığını fark ederek yeni arayışlara gider ve yeniden bilgi üretimine katkıda bulunur.

B) Düşünme, insanın gündelik yaşamda karşılaştığı beslenme sorununu çözmesini sağlar.

C) Düşünme, insanlar arası ilişkileri düzenleyerek yaşamı kolaylaştırır.

D) Düşünme, insanların birbirleri ile rekabet etmelerini sağlar.

2. Felsefeyi "Doğruya varmak, var olanı bilmek için düşüncenin yöntemli bir çalışmasıdır." **şeklinde tanımlayan filozof aşağıdakilerden hangisidir?**

A) İbn-i Sina **B)** Aristoteles **C)** El-Kindî **D)** Platon

3. Aşağıdakilerden hangisi felsefe ile hikmet ilişkisi açısından doğru bir açıklamadır?

A) Hikmet, felsefenin bir sonucudur.

B) Felsefe; hikmet sevgisi, hikmet ise bilgelik (sophia) demektir.

C) Felsefe ile hikmet kapsam bakımından aynıdır.

D) Felsefe ile hikmet arasında bir neden sonuç ilişkisi vardır.

4. "Zihnin kendi üzerine dönerek elde etmiş olduğu bilgiler üzerine yeniden düşünmesidir. Bunları eleştirme ve değerlendirmeye tabi tutmasıdır. Yani önceden kazanılmış bilgiler üzerine bir bilgidir."

Yukarıda sözü edilen felsefi düşünmenin niteliklerinden hangisidir?

A) Sorgulama **B)** Refleksif olma **C)** Eleştirel olma **D)** Evrensel olma

5. Aşağıdakilerden hangisi felsefi düşünmenin nitelikleri arasında yer almaz?

A) Dogmatik olma
B) Merak etme
C) Şüphe etme
D) Yığılımlı ilerleme

6. Aşağıdakilerden hangisi felsefi düşünceyi ortaya çıkaran koşullardan <u>değildir</u>?

A) Doğayı doğada bulunan nedenlerle açıklamak yerine doğaüstü güçlerle açıklamak

B) Farklı fikirlerin zenginliğiyle doğan kültür alışverişi

C) Doğayı doğaüstü güçlerle açıklamak yerine yalnızca akla ve gözlemlere dayalı olarak açıklama çabası

D) Maddi refah ortamı ile hoşgörü ve özgür düşünce ortamı

7. Aşağıdakilerden hangisi felsefi soruların bir özelliği <u>değildir</u>?

A) Felsefi sorulara eksiksiz, genel-geçer cevaplar verilemez.

B) Anlam yakalamaya çalışan sorulardır.

C) Cevabı kesin olarak verilen sorulardır.

D) Her felsefe sorusu kavramların açıklanmasını amaçlar.

8. "Söylediklerinizin hiçbirine katılmıyorum fakat bunları söyleme hakkınızı ölene kadar savunurum." **diyen Voltaire bu sözü ile felsefenin hangi işlevine değinmiştir?**

A) İnsanın bilme, anlama ve gerçeği görme merakını giderme işlevine

B) Kavramların açıklığa kavuşturulması işlevine

C) İnsana, doğru olanla doğru olmayanı, önemli olanla önemsiz olanı ayırt etme işlevine

D) İnsan haklarının anlaşılması ve geliştirilmesine ilişkin işlevine

9. Aşağıdaki iddialardan hangisi felsefenin işlevlerinden <u>değildir</u>?

A) Felsefe zihnimizdeki kavramları aydınlatmaya yarar.

B) Felsefe farklı görüşlerle insanın düşünme dünyasını zenginleştirir.

C) Felsefe sayesinde insan pek çok maddi zenginlik elde eder.

D) Felsefe insanın kendisini tanımasına katkı sağlar.

1. ÜNİTE CEVAP ANAHTARI

1	2	3	4	5	6	7	8	9
A	D	B	B	A	A	C	D	C

2. ÜNİTE
FELSEFE İLE DÜŞÜNME

Felsefede hakikate ulaşmanın kolay olmadığı bilinerek daima dikkatli düşünmeye gayret edilir.

2.1. DÜŞÜNME VE AKIL YÜRÜTME

2.1.1. Düşünme ve Akıl Yürütmeye İlişkin Kavramlar

2.1.2. Akıl Yürütme Biçimleri ile Tutarlı ve Çelişik İfadelerin Belirlenmesi

2.2. DÜŞÜNME VE AKIL YÜRÜTMEDE DİLİN ÖNEMİ

2.2.1. Dilin İfade Etme ve Kavramlaştırma İşlevi

2.2.2. Kavramları Yanlış Kullanmanın Anlam Üzerindeki Etkisi

2.3. KONUYLA İLGİLİ FELSEFİ SORULAR OLUŞTURMA

2.3.1. Kendi Sorularımızı Oluşturalım

2.4. FELSEFİ BİR GÖRÜŞÜ VEYA ARGÜMANI SORGULAMA

2.4.1. Görüş ve Argümanların Tespit Edilmesi ve Tartışılması

2.4.2. Felsefi Bir Görüşün Tespit Edilmesi ve Bu Görüşü Temellendiren Argümanların Tartışılması

ANAHTAR KELİMELER

Görüş
Argüman
Çıkarım
Önerme
Tümdengelim
Tümevarım
Analoji
Tutarlılık
Çelişiklik
Gerçeklik
Doğruluk
Temellendirme
Kavram
Dil

2. ÜNİTEYE GİRİŞ

Görsel 2.1. I. Kant (1724-1804)

"Felsefeyi değil, felsefe yapmayı öğrenmek; düşünceleri değil, düşünmeyi öğrenmek esas olmalıdır."

I. Kant

Felsefe dersinin ikinci ünitesi "Felsefe ile Düşünme" adını taşımaktadır. Felsefe, gerçeğin doğru bilgisini yani hakikati arama çabası taşır. Bunun için var olan her şey ile ilgili sorular sorar. Sorgulama ve şüphe ise düşünmede itici bir güç oluşturur. Bu da sürekli bilgi arayışına neden olur. Felsefe, rasyonel ve eleştirel bir düşünme etkinliğidir. Eleştirel düşünebilmek ise 21. yüzyıl becerisi olarak görülmektedir. Bu beceri özellikle bilgi akışının hızlı ve bilgi kaynaklarının çok fazla olduğu bu çağda sadece bilginin sorgulanması açısından şarttır. Bunun yanı sıra bilginin nasıl kullanılacağının değerlendirilmesi bakımından da oldukça gereklidir. Tüm zamanlarda felsefi düşünmenin en önemli karakteristiğinin eleştirel düşünme olduğu söylenebilir. Felsefede hakikate ulaşmanın kolay olmadığı bilinerek daima dikkatli, atlama yapılmadan derinlemesine düşünmeye gayret edilir ve düşünceler sürekli gözden geçirilir. Felsefi düşünüş, insandan kendi görüşlerini öne süreken deliller yani argümanlar ortaya koymasını ve varılan her sonuç için gerekçeler göstermesini bekler. Bu nedenle mantığa dayalı argümanlar kullanılması felsefenin ayırıcı özelliklerindendir. Felsefe de düşüncelerin temellendirilmesi ve kendi içinde tutarlı, çelişki barındırmayacak şekilde ifade edilmesi esastır. Düşünceler ifade edilirken de felsefe, kavramların doğru kullanıldığından emin olmak ister çünkü insan dildeki kavramlar aracılığıyla düşünür.

Bu ünitede biz, düşünme ile akıl yürütmeye ilişkin kavramları açıklayacağız ve dili doğru kullanmanın önemini ortaya koyacağız. Felsefe sorularla başladığından felsefi sorular oluşturmayı öğreneceğiz. Son olarak da bir görüşün ya da argümanın nasıl sorgulanacağını değerlendireceğiz.

2.1. DÜŞÜNME VE AKIL YÜRÜTME

Ünitemizin bu bölümünde öncelikle görüş, argüman, önerme, tümdengelim, tümevarım, analoji gibi düşünme ve akıl yürütmeye ilişkin kavramlar üzerinde duracağız. Ardından herhangi bir metindeki akıl yürütme biçimleri ile tutarlı ve çelişik ifadeleri nasıl belirleyeceğimizi öğreneceğiz.

2.1.1. Düşünme ve Akıl Yürütmeye İlişkin Kavramlar

Herhangi bir kişiyle görüş ayrılığına düştüğünüzde, doğru olduğunu kabul ettiğiniz şeye onu ikna etmek için seçtiğiniz bir yol var mıdır? Sizin öne sürülen görüşü kabul etmeniz neye bağlıdır?

Görsel 2.2. Felsefe, var olan her şeyi insanın düşünme ve akıl yürütme yetilerini kullanarak değerlendirmesidir.

Güne nasıl başlayacağınız, ne yiyeceğiniz, nereye gideceğinizden evrenin yapısı, yaşam ve kendinize kadar kısacası her şey üzerine düşünebilirsiniz. Düşündüğünüz her an aslında akıl yürütür ve yaşama dair pek çok görüş öne sürersiniz. **Görüş**; bir olay, varlık veya düşünce üzerinde varılan yargıdır, fikirdir. Bir görüşü ifade etmek, ele alınan konu hakkında ne düşündüğünüzü aktarmaktır. Şimdi düşünelim, karşınızdaki kişiyi doğru olduğunu kabul ettiğiniz bir şeye ikna etmek için neler yaparsınız? Söz gelimi, ona bir olayı kendi duyuları ile algılama fırsatı oluşturabilirsiniz. Genellikle insanlar bir olayı kendi gözleriyle gördüklerinde, kulaklarıyla işittiklerinde gerçek olduklarına kanaat ederler. Bununla birlikte insanın duyularıyla öğreneceklerinin sınırları vardır ve duyuları

onu yanıltabilir. Öyleyse her şeyi böyle gerekçelendiremezsiniz. İkinci olarak, son derece kararlı ve samimi bir şekilde doğruluğuna inandığınız iddianızı yineleyebilirsiniz ancak bu da yeterli olmayabilir. Nitekim öne sürdüğünüz her görüş, kişisel olarak doğru olduğuna inandığınız için doğru kabul edilmez. Görüşlerinizin gerçekliği yansıtıyor olduğunu iddia etseniz de doğru olduğunun bilinmesi için gerekçelere ihtiyaç vardır. Üçüncü bir yol ise öne sürdüğünüz görüş için delil getirebilir yani bu iddianızı gerekçelendirebilirsiniz. Diğer bir ifadeyle, argüman geliştirebilirsiniz.

Argüman, bir görüşü desteklemek, doğrulamak veya güçlendirmek için öne sürülen önerme ya da önermelerdir (Argüman konusunu ünitemizin 4. bölümünde detaylı olarak ele alacağız.). Önermeler ise mantıksal bir akıl yürütmenin anahtar öğeleridir. Doğru veya yanlış olabilen cümlelere **önerme** denir. İnsanlar görüşlerini önermelerle dile getirir. Önermeler bir durumun ya da ilişkinin bulunduğunu öne sürer ya da iddia eder. "Güller güzel kokar.", "İstanbul tarihî ve turistik bir şehirdir.", "Elma ekşidir." gibi cümleler doğru veya yanlış bir yargı içerdiklerinden birer önermedir.

Akıl yürütme; zihnin bir veya birkaç önermeye dayanarak sonuç çıkarmasıdır ve zihin bu faaliyetini üç yolla yapar. Buna göre tümdengelim (dedüksiyon), tümevarım (endüksiyon) ve analoji (benzetme) bizi önermelerden sonuca götüren mantıksal çıkarım veya akıl yürütme yollarıdır.

Bunlardan **tümdengelim**, genel önermelerden özele doğru giden bir akıl yürütme biçimidir. Bu akıl yürütmede doğru olduğuna inanılan genel bir önerme veya varsayım (doğru olduğu düşünülen fikir) ile başlanır ve bu varsayıma dayanarak belli sonuçlara varılır.

Bilgi Kutusu

Akıl yürütme veya mantıklı düşünme denildiğinde düzgün düşünme veya argümantasyon anlaşılır. İki ya da daha fazla önerme "çıkarım" adı verilen bir yapı içerisinde bir araya getirilir. Bu önermelerden biri sonuç iken diğer(ler)i ise bu sonucu destekleyen gerekçe(ler), delil(ler) (kanıt) durumundaki önerme(ler)dir. Çıkarım veya akıl yürütme önermeler arasında mantıksal bağ kurarak sonuç çıkarmaktan başka bir şey değildir. Biz akıl yürüttüğümüzde mantık kurallarıyla bir fikirden başka fikirlere ulaşırız. Mantık, hakikatleri ortaya koymakla değil, önermelerden hareketle sonuca ulaşmakla uğraşır. Felsefe ise mantıksal akıl yürütmeyle önermelerin doğruluğunun sorgulanmasını amaç edinir.

Örneğin;

1. Önerme: Ormandaki bütün ağaçlar doğaya bir güzellik verir ve fayda sağlar.

2. Önerme: Kayın ağacı da ormandaki bir ağaçtır.

Sonuç: O hâlde kayın ağacı da doğaya bir güzellik verir ve fayda sağlar.

Bu verilen örnek, tümdengelime dayalı geçerli bir argümandır. Tümdengelimsel bu akıl yürütmede sonuç "Ormandaki bütün ağaçlar doğaya bir güzellik verir ve fayda sağlar." varsayımından zorunlu olarak çıkmaktadır. Dolayısıyla doğru önermelerden, zorunlu olarak doğru sonuç çıkar. Eğer önermeler veya temele alınan varsayımlar yanlışsa varılan sonuçta yanlıştır. Böylelikle tümdengelim size neye inanmanız gerektiğini söylemez ama önermeleri kabul ederseniz sonucu da kabul etmeniz gerektiğini söyler.

1. Uygulama: Bir kimsenin bir akıl yürütmede öne sürülen önermeleri savunduğu hâlde bu önermelerin getirdiği sonucu inkâr etmesi mümkün müdür? İnkâr ederse ne olur? Gerekçelerinizi örneklerle yazınız.

.....

.....

Bir kişi önermeleri savunduğu hâlde sonucu inkâr ediyorsa o bir mantık çelişkisine düşmüş demektir. Tümdengelimsel akıl yürütmede önermeleri kabul eden biri zorunlu olarak sonucu da kabul eder. Örneğin, bütün insanların eşit olduğuna inanıyorsanız köleliğe karşı çıkmanız gerekmektedir. Güvenli sürüş istiyorsanız trafik kurallarına uymanız zorunludur.

Kabul etmek gerekirse akıl yürütürken sık sık hatalar yaparız. Siz de kimi zaman akıl yürütme kurallarına uymayan, önermelerin doğru olmadığı ve önermelerin bizi gerçekten sonuca götürmediği tümdengelimsel akıl yürütmeler (çıkarımlar) yapabilirsiniz. Böylesi çıkarımları ayırt etmek zordur. Bunun için kendinize "Çıkarımdaki önermelerin tümü doğru mudur?" ve "Sonuç önermelerden mantıklı bir biçimde çıkıyor mu?" diye sormalısınız. Önermelerden birinde veya hepsinde şüphe duyuyorsanız sonucun doğruluğu konusunda da şüphe duymalısınız.

Tümdengelimsel akıl yürütmede önermeler doğru olduğunda varılan sonuç zorunlu olarak doğrudur.

Tümdengelim gibi önermelerden bir başka sonuç çıkarma yani akıl yürütme yolu da tümevarımdır. **Tümevarım**, özel önermelerden genele doğru giden bir akıl yürütme biçimidir. Bu akıl yürütmede tek tek durumlar gözlenerek olayın bütünü hakkında bir sonuca varılır. Burada genel bir varsayıma varmak için ayrıntılı gözlemler yapılır.

Örneğin;

1. Önerme: Birinci atın yelesi var.

2. Önerme: İkinci atın yelesi var.

3. Önerme: Üçüncü atın yelesi var.

.....

100. Önerme: Yüzüncü atın yelesi var.

Sonuç: Öyleyse tüm atların yelesi var.

2. Uygulama: Yukarıda verilen tümevarımsal akıl yürütme örneğinde tek tek atlar gözlenerek tüm atların yelesi olduğu sonucuna varılmıştır. Sizce bu sonucun kesin olduğunu bize gösterir mi, yazınız?

.....

.....

.....

Varılan sonuç kanıta (gördüğümüz atlara) dayanmakla beraber kesin değil, sadece olasıdır. Kesin bir sonuç için geçmişte, şu anda ve gelecekte olacak durumları gözlemlemek gerekirdi. Burada dünyada var olan tüm atları gözlemleme gibi bir şansınız olmadığına göre sonucun doğru olduğunu düşünmenize neden olacak kanıtlara dayanarak akıl yürütme yapmaktasınız. Önermelerde dile getirilen gözlem sayısı arttıkça sonucun doğru olduğuna inanmanız için sağlam gerekçele-

riniz olabilir. Dolayısıyla her zaman yeni bir kanıt bulma olasılığınız bulunduğundan sonucu zorunlu ve kesin kılacak bir kanıta ulaşamazsınız. Örneğin, çalışkan bir Japonlu ile tanıştıktan sonra tüm Japonların çalışkan olduğu yargısına varmam bir tümevarımdır. Böyle bir genellemeye varabilirim ancak bunu kabul etmem demek vardığım yargının kesin olduğunu göstermez. Olasılıkla doğru olduğunu gösterir.

Tümevarımsal çıkarımlara baktığınızda kendinize "Kanıtlarım ne ölçüde güvenilirdir?" ve "Sonuçların doğru olduğunu düşünmem için sağlam gerekçelerim var mıdır?" diye sormalısınız. Tümevarımsal çıkarımlarda daima yeni kanıtların ortaya çıkabileceğini düşünerek genel ve kesin sonuçlara varamayacağınızı aklınızdan çıkarmamalısınız. Sonuçlara, dayandıkları kanıtlar kadar güven duyulabileceğini ve yeterince kanıt olmadan kabul ettiğiniz doğruların yanlış olma ihtimalini göz önüne almalısınız.

Akıl yürütme yollarından bir diğeri de analojidir. **Analoji**, iki şey arasındaki ortak olan özelliğe veya benzerliğe dayanarak birisi için verilen yargıyı diğeri için de veren akıl yürütme türüdür. Aklın özelden özele yürüyüşüdür. Amaç, bilinenlerden hareketle bilinmeyenleri anlamayı sağlamaktır.

Bir akıl yürütmede önermeleri kabul etmeniz sonucu da kabul etmenizi gerektirmez. Bunun nedeni önermelerin sadece sonucu olası kılması ve sunulan kanıtları akla yatkın hâle getirmesidir. Tümevarımsal akıl yürütmede sonuç olasılıkla doğru olup zorunlu olarak doğru değildir.

Örneğin;

1. Önerme: Türkiye bir Akdeniz ülkesidir ve orada zeytin yetiştirilir.

2. Önerme: İspanya da bir Akdeniz ülkesidir.

Sonuç: Öyleyse İspanya'da da zeytin yetiştirilir.

Verilen bu örnekte iki ayrı şeydeki bir ortak özellikten hareketle o iki şeyden birinde bulunan bir özellik diğerine de yüklenmektedir. Burada yapılan akıl yürütmede, önermeler doğru, çıkarım da geçerlidir. Öte taraftan iki ayrı şeydeki bir ortak özellikten yola çıkılarak yapılan tüm akıl yürütmeler her zaman geçerli olamaz.

3. Uygulama: "Kanser bir hastalıktır ve tedavi edilmezse ölümcüldür. Saçkıran da bir hastalıktır. Öyleyse saçkıran da tedavi edilmezse ölümcüldür."

Yukarıda verilen örneğe göre analojik çıkarımla varılan sonucun zorunlu olarak doğru olduğunu söylenebilir mi? Düşüncelerinizi aşağıda ayrılan yere yazınız.

.....

.....

Benzerliklerin yani ortak özelliklerin sayısı arttıkça sonucun doğru olma olasılığı artar. Bu durum sonucun güvenilir olması için gereklidir ancak hem mantıksal hem de olgusal açıdan bir zorunluluk içermez. Bu nedenle de elde edilen çıkarımların kesin olmadığı bilinmelidir. Kanser ve saçkıran birer hastalıktır ancak analojik çıkarımla varılan "saçkıranın tedavi edilmezse ölümcül olma" sonucunun zorunlu olarak doğru olduğu söylenemez.

Buraya kadar bir kimsenin tümdengelim, tümevarım ve analojik akıl yürütme yollarıyla çıkarımlar yaptığını ve görüşlerini mantıksal çıkarsamaya dayalı argümanlarla öne sürdüğünü gördük. Bilimsel düşünüşten farklı olarak felsefi düşünüş akla ve mantığa dayalı dolayısıyla kavramsal ve soyuttur. Bu nedenle felsefede yargıların doğrulanması deney ve gözlem yoluyla gerçekleştirilmez, düşünceler kendi içinde tutarlı bir biçimde yani çelişki barındırmadan ortaya konulur. İlk ünitemizde "**Tutarlılık** mantıksal bir bütünün parçaları veya öğeleri arasındaki karşılıklı bağlantının ve uyumun olma halidir." demiştik. Başka bir ifadeyle tutarlılık, düşüncelerin kendi içinde çelişki içermemesidir. Düşünme etkinliğinde birbiriyle çelişen yargılar varsa burada düşüncelerin tutarsızlığı var demektir. **Çelişiklik** ise bir ifadenin aynı anda, aynı şekilde hem doğru hem de yanlış olduğunu iddia etmek demektir. Buna göre önermelerden biri doğru ise diğeri mutlaka yanlıştır. Hiçbir ifade aynı anda ve aynı şekilde hem doğru hem de yanlış olamaz.

4. Uygulama: Tutarlılık ve çelişiklik kavramlarını açıklayıcı örnekler veriniz.

.....

.....

.....

Tutarlılık ve çelişiklik kavramlarını açıklayıcı bir örnek verelim. Söz gelimi bir kurumda çalışan tüm personelin çalışmalarının karşılığını aldığını söylediniz, diyelim. Bundan sonra aynı anda aynı kurumda bazı çalışanların çalışmalarının karşılığını alamadığını söyleyemezsiniz. Söylerseniz çelişkiye düşersiniz. Bu nedenle de sizin tutarsız olduğunuz söylenir. Tutarlı olmak için kişinin ortaya koyduğu önermeler arasında uyum olmalıdır. Kurumda çalışan tüm personelin çalışmalarının karşılığını aldığını belirttikten sonra öne sürülecek yeni önermelerin bunu desteklemesi gerekir. Ya da eğer birisi "Doğru, kişiden kişiye göre değişir. Herkesin doğrusu kendine göre değerlidir." dedikten sonra kendisiyle aynı fikirde olmayan insanları suçlarsa kendi görüşleri ile çelişmiş olur.

Filozoflar, düşüncelerini ortaya koyarken tutarlı olmaya son derece dikkat ederler. Onlar var olanı anlama, anlamlandırma çabasında kendi akıllarına başvururlar. Dolayısıyla birbirlerinden farklı görüşlere sahip olabilirler. Hatta bu görüşler birbirlerine zıt da olabilir. Burada esas olan filozofların kendi düşünceleri arasında uyum yani tutarlılık bulunması, çelişkiye düşülmemiş olmasıdır. Hepsinin aradığı şey aynıdır, o da gerçeğin doğru bilgisi yani hakikattir. Ne var ki öne sürülen her görüşün gerçekliği yansıtıyor olduğunu söyleyemeyiz. Peki, doğruluk (hakikat) ve gerçeklik nedir? Bunlardan doğruluk, farklı alanlarda ve farklı anlayışlara bağlı olarak, farklı şekillerde tanımlanmıştır. Klasik olarak **doğruluk**, bir düşüncenin, bir yargının, bir önermenin gerçeğe uygunluğudur. Doğru bilgi de gerçeği yansıtan bilgidir.

İnsanların doğru düşünebilmeleri ve birbirlerini doğru anlayabilmeleri için tutarlı bir biçimde düşüncelerini aktarabilmeleri ve başkalarının düşüncelerindeki tutarsızlıkları fark edebilmeleri gereklidir. Aksi hâlde söylenenler ile onlardan anlaşılanlar arasında fark oldukça söyleyen söylediği şeyin ne olduğunu anlatamaz. Bu da yanlış anlaşılmaları beraberinde getirir, insanları tutarsız sonuçlara götürür.

Görsel 2.3. Eğer birisi "Denizde bir gemi var." derse ve o anda denize bakıp geminin var olduğunu görürsek doğru söylediğini düşünürüz.

Örneğin, ben "Bu denizde bir gemi var." dersem o anda o denize bakıp söylediğimin doğru olup olmadığını anlayabilirsiniz. Eğer gemiyi görürseniz hiç şüphesiz doğruyu söylemiş olduğum sonucuna varırsınız. Dolayısıyla denizde bir gemi olduğu konusunda anlaşmış oluruz. Bu düşüncemi de "Bu denizde bir gemi vardır." önermesi ile dile getiririm. Eğer gemiyi görmezseniz bu seferde yanlış söylemiş olduğum sonucuna varırsınız. Buna göre doğruluk, bilen öznenin bilmek üzere gerçekliğe yönelmesiyle elde edilir ve gerçeklik hakkında ileri sürdüğü önermenin bir özelliğidir. Öyleyse doğruluk yargıda, düşüncede, önermede olduğuna göre gerçeklik nedir?

Günlük hayatta kimi zaman bu kavramların karıştırılarak kullanıldığı fark edilir ancak gerçeklik ile doğruluk birbirine karıştırılmamalıdır. Örneklemek gerekirse "Gerçekten işlerini bitirdin mi?" denildiğinde "Bu doğru mu?" anlamına geldiği görülür. **Gerçeklik**, en genel anlamı içinde, dış dünyada nesnel bir varoluşa sahip olan varlık, bilinçten, bilen insan zihninden bağımsız olarak var olan her şeydir (Bunun yanı sıra gerçeklik terimi, bireyin gerçekten var olduğuna inandığı, gerçek varlığın ayrılmaz bir parçasını oluşturduğunu düşündüğü Tanrı, ruh ve ideal nesneleri de içerecek şekilde kullanılmaktadır.). Örneğin, denizde gördüğümüz geminin gerçekliği vardır. Bu düşünceden bağımsız olarak var olan bir durumdur. Bu durumda gerçeklik, var olan bir şeyin özelliğidir. Bir şeye gerçek denme nedeni onun varlık olma özelliğinden dolayıdır. Peki, şimdi kendimize soralım; "Gerçeklik ve onun üzerine öne sürülen bilgiler arasında fark var mıdır?", "Bilgilerimiz ne oranda gerçekliği, varlığı yansıtmaktadır?".

İnsanın, konu edindiği gerçeklik üzerine elde ettiği bilgilerin dayanaklarını, gerekçelerini ortaya koyması gerekir. Ne var ki tüm bilgilerin titiz ve sistemli araştır-

malar yoluyla kazanıldığı söylenemez. Temellendirilmiş, haklı kılınmış bir bilgi ise geçerlilikleri sorgulanmış yöntemler ya da ölçütler aracılığıyla kazanılmış, sağlam dayanaklarla ortaya konmuş bir bilgidir. **Temellendirme,** gerçeklik üzerine olan bilgiyi ifade eden önermelerin dayanaklarını ortaya koymaktır. Felsefe, sorularla başlayan kavramsal ve akla dayalı bir etkinliktir. Bu nedenle, felsefi soruların yanıtları gözlem, deney ve araştırma yaparak veri toplamakla verilemez. Sorulan sorulara verilen yanıtlar yani ortaya konulan görüşler kendi içinde tutarlı bir biçimde, çelişkiden arındırılarak temellendirilmeye çalışılır.

Görsel 2.4. Her felsefe temellendirmesi, belli bir felsefe sorusunun temellendirmesidir. Temellendirme kavramı, tümüyle felsefenin işleyişini özetlemeye yardım eder.

Felsefeyi başlatan sorularıdır. Bu nedenle felsefedeki temellendirmeler, sorularından ayrı düşünülemez. Dolayısıyla temellendirmeyi, temeliyle yani ilgili sorularıyla kavramaya çalışmak gerekir. Örneğin Sokrates'in erdemin ne olduğuna veya Platon'un adaletin ne olduğuna ilişkin açıklamaları birer temellendirmedir. Burada filozof "Erdem nedir?", "Adalet nedir?", "Değer nedir?" diye sorduğunda aslında bu kavramların ne olduğunu çözümlemeye, anlamını derinlemesine göz önüne sermeye ve gerçekte ne olduğunu açıklığa kavuşturmaya gayret eder. Filozofun yaptığı görüşlerini gerekçelendirmek ve ve tüm önermelerini tutarlı bir biçimde sunmaya çalışmaktır..

5. Uygulama: Aşağıda verilen akıl yürütme ve düşünmeye ilişkin kavramların tanımlarını, örnekte olduğu gibi, doğru ise başına "D", yanlış ise başına "Y" yazınız.

1).... **Y**....**Görüş;** bir ifadenin aynı anda, aynı şekilde hem doğru hem de yanlış olduğunu iddia etmek demektir.

2).....**Argüman;** bir görüşü desteklemek, doğrulamak veya güçlendirmek için öne sürülen önerme ya da önermelerdir.

3).....**Önerme;** doğru veya yanlış bir yargı dile getiren cümlelerdir.

4)……..Tümdengelim; genel önermelerden özele doğru giden bir akıl yürütme biçimidir.

5)……..Tümevarım; dış dünyada nesnel bir varoluşa sahip olan varlık, bilinçten, bilen insan zihninden bağımsız olarak var olan her şeydir.

6)……...Analoji; iki şey arasındaki ortak olan özelliğe veya benzerliğe dayanarak birisi için verilen yargıyı diğeri için de veren akıl yürütme türüdür.

7)……...Tutarlılık; mantıklı bir bütünün parçaları arasındaki karşılıklı bağlantının veya uyumun olması, düşüncelerin kendi içinde çelişki içermemesidir.

8)……...Çelişiklik; bir olay, varlık veya düşünce üzerinde varılan yargıdır, fikirdir.

9)……...Hakikat; bir düşüncenin, bir yargının, bir önermenin gerçeğe uygunluğudur.

10)…….Temellendirme; gerçeklik üzerine olan bilgiyi ifade eden önermelerin dayanaklarını ortaya koymaktır.

11)…….Gerçeklik; özel önermelerden genele doğru giden bir akıl yürütme biçimidir.

2.1.2. Akıl Yürütme Biçimleri ile Tutarlı ve Çelişik İfadelerin Belirlenmesi

Görsel 2.5. Düşüncelerimiz arasında tutarsızlıklar varsa bunu anlamak ancak eleştirel bir gözle ve titiz bir sorgulamayla olur.

Görsel 2.5.' i inceleyerek düşünün. Sizce bir metinde yapılan akıl yürütme biçimleriyle tutarlı ve çelişik ifadeler nasıl belirlenebilir?

Bir önceki konumuzda tutarlılık ve çelişiklik kavramları ile akıl yürütme yollarımızdan tümevarım, tümdengelim ve analojinin ne olduğunu öğrenmiştik. Hatırlayacak olursak, akıl yürütme yollarından genel varsayımla başlayan ve özel sonuçlara varan

tümdengelim iken tek tek önermelerden hareketle genel bir sonuca varan tümevarımdır. Özelden özele yapılan akıl yürütme türü olan analoji ise iki şey arasındaki ortak özelliğe veya benzerliğe dayanarak birisi için verilen yargıyı diğeri için de vermektir.

Düşünceleriniz çıkarımlara (akıl yürütmelere), çıkarımlarda varsayımlara dayanır. Varsayım, doğru olduğu düşünülen fikirlerdir. Örneğin, yerde yatan birisini gördüğünüzde eğer "Yerde yatan her insanın yardıma ihtiyacı vardır." gibi genel bir varsayıma sahipseniz sizin çıkarımınız "O insanın yardıma ihtiyacı vardır." olacaktır. Burada tümdengelimsel bir çıkarım yapılmıştır. Peki, yerde yatan her adamın yardıma ihtiyacı olduğunu varsaymakta haklı olabilir misiniz? Belki de yerde yatma nedeni farklı olabilir. Buna göre kabul ettiğiniz varsayımınız her ne ise çıkarımınız da ona göre şekillenir. İnsanların temele aldıkları varsayımlar ile bunlardan yaptıkları çıkarımlar ya da öne sürdüğü önermeler ile bunlara dayanarak vardıkları sonuçlar arasında mantıksal tutarlılık olmalıdır. İnsanlar kimi zaman bir kimsenin inandığı fikirlere uygun davranmadığını ve kendi düşüncelerine ters düştüğünü söyler. Bu durumda o kimsenin düşüncelerinin mantıklı olmadığı, düşünceleri ya da söyledikleri ile davranışları arasında çelişki olduğu kanaatine varırlar. Burada anlatılmak istenilen şey, o kimsenin tutarlı olmadığı, önce ve sonra söyledikleri ile yaptıkları arasında bir uyumun bulunmadığıdır.

Aşağıda Hakan, Ceren ve Duygu'nun yaptığı akıl yürütme biçimleriyle tutarlı ve çelişik ifadeleri görebileceğiniz bir diyalog verilmiştir. Buna göre Duygu, Ceren ve Hakan bir kurumda çalışmaktadır. Bir gün öğle yemeği yerken çalışma yaşamında uyulması gereken değerler üzerine konuşurlar. Bu diyaloğu okuyarak 6 ve 7. Uygulamaları yapınız.

Hakan: Sizce meslek hayatında uyulması gereken değerler nelerdir?

Ceren: Çalışma yaşamında her çalışan meslek etiğinin gereklerini yerine getirmelidir. Kurum personelinin bu değerlere uygun davranması huzurlu, verimli çalışmasını sağlayacaktır. Örneğin, dürüst olmak, işinin gerektirdiği sorumluluğu almak, bencillik yapmamak, çalıştığı kurumu benimsemek gibi… Bunların yanı sıra olumlu insan ilişkileri kurarak insanlara saygılı davranmak, hoşgörüyle muamele etmek, ön yargısız olmak gibi değerler önemlidir. Ben de meslek etiğine uygun davranıyorum.

Duygu: Bence de herkesin her zaman hem meslek yaşamında hem de insanların günlük yaşamında bu değerlere uygun davranması doğru olur.

Ceren: Her zaman bu değerleri yaşattığıma inanıyorum. Bu değerlere uymayanları kınıyorum. Örneğin, Cansu çevresindekilere saygılı ve hoşgörülü davranmadığı için iş arkadaşları tarafından sevilmiyor. Saygılı ve hoşgörülü davranmazsam ben de sevilmem, diye düşünüyorum.

Hakan: Peki çok zor durumda kaldığınızda, çıkarlarınız zedelendiğinde, önceliklerinizde değiştiğinde ne yaparsınız?

Ceren: İnsanın zor durumda kaldığında kendi çıkarlarını da gözetmesi gerekir. Gerektiğinde ben de kendi çıkarlarımı kurumun çıkarlarından önde tutuyorum. Kimi zaman yerine getiremediğim veya baştan savma yaptığım işler oluyor. Ayrıca bilirsiniz, özellikle bizim kurumda her tip insanla karşılaşıyoruz. İnsanlara sabırla, hoşgörüyle davranmak her zaman mümkün olmuyor.

Duygu: Daima bahsettiğimiz değerlerin yaşatılması gerektiğini düşünüyorum. İyi değerleri benimseyen ve ne olursa olsun bunlardan ödün vermeyen insanlar daha kazançlı oluyor. Buna çevremizden birçok örnek verebiliriz. Meslektaşlarımız Umut, Sude ve Alp gibi. Dolayısıyla özveriyle çalışan her insan emeklerinin karşılığını alarak daha başarılı olur ve saygınlık elde eder.

(Yazar tarafından bu kitap için yazılmıştır.)

6. Uygulama: Diyalogda Ceren ve Duygu'nun yaptığı tümdengelimsel, tümevarımsal ve analojik akıl yürütmeleri belirleyerek gerekçesini aşağıda ayrılan bölümlere yazınız.

Tümdengelimsel akıl yürütme	Gerekçesi
Tümevarımsal akıl yürütme	Gerekçesi
Analojik akıl yürütme	Gerekçesi

Ceren'in konuşmasında yer alan aşağıdaki ifadeler tümdengelimsel akıl yürütme ile elde edilmiştir. Bunları maddeleyerek gösterirsek "Çalışma yaşamında her çalışan meslek etiğinin gereklerini yerine getirmelidir. Kurum personelinin bu değerlere uygun davranması huzurlu, verimli çalışmasını sağlayacaktır." (1) "Ben meslek etiğine uygun davranırım." (2)

Ceren'in Konuşmasında Geçen İfadelerin Tümdengelimsel Akıl Yürütmeye Örnek Olma Gerekçesi: 1 numarada yer alan önermeleri kısaca "Tüm kurum personeli huzurlu, verimli çalışmak için meslek etiğinin gereklerini yerine getirmelidir." şeklinde bir varsayım olarak da ifade edebiliriz. İşte bu genel varsayımdan hareketle 2 numarada yer alan "Ben meslek etiğine uygun davranırım." çıkarımı yapılmıştır. Başka bir

ifadeyle sebep durumundaki genel önermelerden akıl yürütülerek sonuca ulaşılmıştır.

Analojik akıl yürütme yapıldığını Ceren'in konuşmasında yer alan aşağıdaki ifadeler de görebiliriz. Bunları maddelersek; "Cansu çevresindekilere saygılı ve hoşgörülü davranmıyor ayrıca iş arkadaşları tarafından sevilmiyor." (1), "Saygılı ve hoşgörülü davranmazsam ben de sevilmem." (2).

Ceren'in Konuşmasında Geçen İfadelerin Analojik Akıl Yürütmeye Örnek Olma Gerekçesi: 1 ve 2 numarada yer alan önermede ortak olan özellik "çevresindekilere saygılı ve hoşgörülü davranmama" durumudur. Dolayısıyla Cansu için verilen "iş arkadaşları tarafından sevilmeme" yargısı eğer "saygılı ve hoşgörülü davranmazsa" Ceren içinde geçerli olacaktır.

Duygu'nun konuşmasında yer alan aşağıdaki ifade de tümevarımsal akıl yürütme ile elde edilmiştir. Buna göre; "Meslektaşlarımız Umut, Sude ve Alp gibi. Dolayısıyla özveriyle çalışan her insan emeklerinin karşılığını alarak daha başarılı olur ve saygınlık elde eder."

Duygu'nun Konuşmasında Geçen İfadelerin Tümevarımsal Akıl Yürütmeye Örnek Olma Gerekçesi: Burada "özveriyle çalışanların (Umut, Sude ve Alp gibi her bir kişinin) emeklerinin karşılığını alarak daha başarılı olacağı ve saygınlık elde edeceği" ifade edilmektedir. Böylece tek tek durumlardan genele doğru giden bir akıl yürütme yapılmıştır.

7. Uygulama: Ceren ve Duygu'nun konuşmalarından hangilerinin tutarlı, hangilerinin çelişkili olduğunu düşünerek, bunları sebepleriyle beraber aşağıda noktalı satırlara yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Felsefe Dünyasına Bir Gezinti

Günlük yaşam, soruların en çok kendini gösterdiği kesit olarak belirir ve yaşamın bu kesitinde sorularımızı çoğunlukla başkalarına yöneltiriz. Kendimize sorduğumuz sorular belki günlük yaşamda işimize hiç yaramıyormuş gibi görünebilir. Bu sorulara biraz yakından bakıldığında, onların yaşamı bütün görünümleriyle kucaklayan sorular oldukları ya da egemen olmayı amaçladıkları anlaşılabilir. Öyleyse aslında söz konusu sorular en önemli sorulardır çünkü bu sorular bizi gerçekten etkin kılan sorulardır. Örneğin, "Bilmek ne demek?" diye sorarız başkalarına ya da kendimize. Felsefe bir şeyi, bir var olanı tam da kendisi yapanın ne olduğu üzerinde durur; onu anlamaya, açıklamaya, bilmeye çalışır. Biz burada insanlar için esas önem taşıyan soru bağlamına yöneliyoruz ve soruyoruz: İnsanı insan yapan nedir? "Bir tür olarak insana biricikliğini sağlayan nedir/nelerdir?" Düşünme ve dil yetisi ile bunların birlikteliğinin sonucu düşünme ve dil yetisi ile bunların birlikteliğinin sonucu olarak somutluk kazanan yargıda bulunma yetisi. Biz insanlar, düşünme ve dil yetimizin birlikte etkinlikte bulunması sonucu yargılama, yargıda bulunma yetimizi hayata geçiriyoruz. Düşünen insan nerede düşünmesine yöneliyorsa orada felsefe başlıyor ya da başlamış demektir. Günümüzde düşünme ve dil yetilerinin birlikteliği içinde kavranılan insan, yine bu yetiler sayesinde kedini bir toplum-kültür-tarih varlığı olarak kurar. Dili kullanan insan hem "şimdi ve burada" yaşar hem de bu yaşamasını toplumsal-kültürel-tarihsel bir varlık oluşuna borçlu olduğunu anlar. İşte böyle bir yapının temel taşıyıcısı da onun düşünmesi ve dilidir; düşüne ve dil varlığı oluşudur. Çift anlamlı bir terim olarak tarih birinci anlamda "konuşan" insanla, ikinci anlamda ise "yazan" insanla birlikte başlar. Bu bize tarihin dil ile birlikteliğini açık bir biçimde göstermektedir.

Felsefe: Özne-Söylem, Betül Çotuksöken

Kısaltılarak alınmıştır.

2.2. DÜŞÜNME VE AKIL YÜRÜTMEDE DİLİN ÖNEMİ

Ünitemizin bu bölümünde dilin ifade etme ve kavramlaştırma işlevi ile kavramları yanlış kullanmanın anlam üzerinde nasıl bir etki oluşturduğunu inceleyeceğiz.

2.2.1. Dilin İfade Etme ve Kavramlaştırma İşlevi

Görsel 2.6. Dünyadaki varlıklar ancak dil sayesinde adlandırılarak bilinir ve düşüncelerin ifade edilebilmesi dildeki kavramlar aracılığıyla gerçekleşir.

Bilmeyi sağlayan nedir? Örneğin zihninizde "kuş" kavramı yoksa uzaktan gelen bir kuşu fark edip onu tanıyabilir ve bilebilir misiniz?

Var olan her şey üzerine düşünebiliriz. Bu düşünme sürecinde dil sayesinde nesnelere ad verir, bunlar arasında bağlantılar kurar ve soyutlama ile kavramlar oluştururuz. Kuş, ağaç, insan vb. Öyle ki bu kavramları artık düşünmeden kullanırız. Var olan nesneler sanki bize isimleri ile miras kalmış gibidir. Dünyayı tanımamızı, bilmemizi sağlayan bu kavramlar olmasaydı, dünyada karşılaştığımız varlıkların her birini ayrı ayrı ele almak ve adlandırmak durumunda kalırdık. Bu da her şeyi bir karmaşa hâline getirirdi. Aynı tür nesneleri, bir kavram başlığı altında ele almak sayesinde dünyayı kavrayabilecek hâle getiririz. Böylelikle dış dünyayı kendimiz ve başkaları için anlaşılabilir kılabiliriz. Başkalarının düşüncelerini kavramamız, anlamamız bizim ortak kavramlara sahip olmamıza bağlıdır.

Bilgi Kutusu

Dil insanların kendini ve dünyayı anlamasını, duygu, düşünce ve isteklerini anlatmasını sağlayan, birbirleriyle iletişim kurmasını olanaklı kılan temel insani yetidir. Kavramlar, nesnelerin ortak özelliklerini bir ad altında toplayan genel tasarımlardır.

Düşünme kavramlar aracılığıyla gerçekleşir. Kavramlar her türlü var olanın bilinmesini sağlayan yapılardır. Söz gelimi, "kuş" kavramı tüm kuşları içine alan ve kuşların genel özellikleriyle ilgili bilgi veren genel bir kavramdır. Bu durumda kavramın tüm örneklerinde ortak olan özellikler hakkında bilgi elde ederiz. Eğer sizin zihninizde "kuş" kavramı yoksa uzaktan gelenin bir kuş olduğunu tanıyamaz ve bilemezsiniz. Bu durumda bilmeyi sağlayan yapılar kavramlardır. Kavramlar, dış dünya ve dil arasındaki aracılardır.

Görsel 2.7. "Kuş" *kavramı tüm kuşları içine alan bir kavramdır.*

8. Uygulama: Dilin ifade etme ve kavramsallaştırma işlevi olmasaydı ne olurdu? Düşüncelerinizi aşağıda ayrılan yere yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

Biz dildeki kavramlarla dünyayı tanırız, biliriz; yine dilin kavramlaştırma işlevi sayesinde düşüncelerimizi ifade ederiz. Dolayısıyla dil olmadan ne dış dünyayı algılayıp kavramlara dönüştürülebilir ne de bu kavramları başkalarına iletilebiliriz. Dilin bu işlevleri olmasaydı ne bir araştırma ne de bir ilerleme olabilirdi. Bizden önceki nesillerin sanat, felsefe, bilim gibi alanlardaki her tür katkılarını dil ile tanırız. Aksi hâlde aynı şeyleri hep yeniden keşfetmemiz gerekirdi. Bu alanlardaki her tür başarımız, dilin gelişmişlik seviyesine bağlıdır. Aynı zamanda bunların insandan insana, nesilden nesile aktarılması da yine dil yoluyla olur. Bir millet nasıl düşünüyorsa öyle konuşur ve nasıl konuşuyorsa öyle düşünür. Dil ile düşünme arasındaki karşılıklı etki sebebiyle dilin doğru kullanılması önemli ve gereklidir.

Dil, onu konuşan insanların yaşayış biçimi, dünya görüşü, bilim, felsefe, sanat gibi her türlü başarıları geniş anlamda da kültürünün yansıtıcısıdır. Düşüncelerimiz dil ile kavramlaştırılıp ifade edildiği için düşünme ve akıl yürütmede dil doğru kullanılmalıdır.

2.2.2. Kavramları Yanlış Kullanmanın Anlam Üzerindeki Etkisi

Görsel 2.8. Doğru düşünmek için kavramların sorgulanarak titizlikle seçilmesi ve yerinde kullanılması gerekir.

Kimi insanlar kullandığı kavramların ne anlama geldiğini bilmeden kullanır.

Peki ya siz, kavramların seçilmesinde ve kullanılmasında titiz davranır mısınız? Kavramların yanlış kullanılmasının sizce anlam üzerinde nasıl bir etkisi olabilir?

Bir önceki konumuzda dil sayesinde dış dünyanın algılanıp kavramlara dönüştürüldüğünü, böylelikle düşüncelerin başkalarına aktarılabildiğini öğrenmiştik. İnsan kavramlar aracılığı ile düşündüğüne göre anlamı doğru bilinmeden kavramların kullanılmaması gerekir. Kullanılıyorsa anlamı söylenebilmelidir. Felsefe kavramsal bir düşünme etkinliği olduğu için bizden öncelikle üzerinde düşünülecek konunun kavramlarının doğru anlaşılmış olmasını ister. Nitekim bir düşünceyi anlayamamanın ya da anlaşamamanın nedeni kavramların yanlış kullanılmasıdır.

Felsefe, bir bakıma kavram oluşturma, keşfetme ve üretme sanatıdır. Bu nedenle kavramları sorgulamayı, eleştirmeyi böylelikle aydınlatmayı amaçlar. Kavramların doğru kullanılmaması ve kavram bilgisizliği kişiyi yanlış ve temelsiz fikirler üretmeye götürür. Öyleyse kavramlara verilen anlama göre düşünceler, duygular ve eylemler farklılaşacağından kavramların doğru kullanılması son derece önemlidir. Aksi hâlde aynı sözcükler kullanılmasına rağmen insanlarca bunlardan ayrı şeyler anlaşılacaktır. Bu durumda da anlaşılmadan konuşulacaktır. Kavramları yanlış kullanmanın anlamı nasıl değiştirdiğine ilişkin günlük hayattan bir örnek verelim:

İnsanlar hayatta yiyecek, su, barınma gibi maddi ihtiyaçlar yanı sıra sevgi, güven, başarılı olma gibi manevi ihtiyaçlar duyarlar. Bu ihtiyaçların giderilmesi gerekir fakat gerçekten ihtiyaç olmayan istekler de vardır. Bunlar ise başka istekleri beraberinde getirir. İnsanlar mutsuz olduklarında ve mutlu olmak istediklerinde kendilerine, gerekli olmasa da birtakım ihtiyaçlar çıkarabilirler. Eğer onlar karşılanırsa mutlu olacaklarına

inanırlar. Öyleyse burada karşımıza "istek" ve "ihtiyaç" kavramları çıkmaktadır.

İstek, bir ihtiyaç gibi görülmeye başlandığı an, üzüntülere sebep olabilir. Bir telefonunuz, bir arabanız ve bir eviniz bulunduğu hâlde bunların daima yenilerini isteyebilirsiniz. Öyleyse sizin için iyi bir markanın en son çıkan telefonu, beğendiğiniz marka bir otomobilin en son modeli ya da lüks bir ev ihtiyaç mıdır yoksa sadece bir istek midir? Aynı şekilde vitrinde gördüğünüz bir ayakkabı veya özel tasarım bir kıyafet gerçek bir ihtiyaç mı yoksa sadece bir istek midir? Bunun gibi örnekleri çoğaltabilirsiniz. Hayatınızda "Mutlaka şu an buna ihtiyacım var." dediğiniz hâlde, bu düşüncenizi sorguladığınızda gerçekten ihtiyacınız olmayan şeylerin peşinden koştuğunuzu fark etmişsinizdir. Öyleyse burada duralım ve düşünelim. Bu kavramlar insanların kişisel yaşamlarındaki amaçlarını belirlerken, tercihlerini yaparken karıştırılabilmektedir. Bu kavramların yanlış kullanılması anlamı değiştirir ve onlara verilen anlama göre amaçlar oluşturulur. Nitekim diğer insanlara, doğaya, hayvanlara yapılan muamelelere bakıldığında bu kavramların bazı insanlarca doğru anlaşılmadığı fark edilebilir. Bu durum insanın kendisinin olduğu kadar başkalarının yaşamını da zorlaştırmasına ve dünyaya geri dönülmez zararlar vermesine yol açabilmektedir.

Bilgi Kutusu

İstek, "Bir şeye duyulan eğilim, arzu, şevk." demek iken; ihtiyaç, "Herhangi bir şey için gerekli olma, gereklilik, lüzum." anlamına gelir.

Sahip olduğunuz düşüncelerin her biri kavramlarla yönlendirilir. Kavramların yanlış kullanılması anlamın değişmesine neden olur. Bu nedenle insanın, kullanacağı kavramları sorgulamadan, bunlar üzerinde düşünmeden konuşmaması gerekir. Kavramların doğru kullanılması; olayların, durumların, nesnelerin, duyguların doğru kavramsallaştırılmasına bağlıdır.

Bilgi Kutusu

"Fiyat: Alım veya satımda bir şeyin para karşılığındaki değeri, eder, paha" demek iken, değer; "Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet." anlamına gelir.

Kavramları yanlış kullanmanın anlamı nasıl değiştirdiğine ilişkin başka örneklerde verilebilir. Biz kimi zaman fiyat ile değer kavramlarını aynı anlamda kullanırız. Bazen de her şeyin fiyatını bildiğimizi fakat onun değerinin fiyatından farklı olduğunu söyleriz. Bunu bir hikâye ile anlamaya çalışalım: Burcu "Anne, bana verdiğin kolyeyi sattım ama pek para etmedi. Biliyorsun zaten demode olmuştu. Daha fazla durmasının bir anlamı yoktu. Yerine yeni bir kolye aldım." dedi. Annesi gözleri dolmuş bir şekilde kızına, "O rahmetli annemden kalan tek hatıraydı belki para etmezdi ama onun değeri anne kokusundaydı, fiyatında değil." diyerek baktı.

9. Uygulama: Buna göre siz de "fiyat" ve "değer" kavramlarının yanlış kullanıldığında anlamı nasıl değiştirdiğine ilişkin düşüncelerinizi aşağıya ayrılan yere yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

Birçok şeyin fiyatını bilip değerini bilmeyen insanlar, onların maddi bir karşılığı olduğunu düşünürler. Paranın her şeyi satın alabileceğine inanır ve fiyatı açısından değerlendirirler. Ne yazık ki fiyatı düşük olanı değersiz, fazla olanı değerli olarak görürler. Hatta insan yaşamının değerini hiçe sayarlar, bütün insani değerlere bu gözle bakarlar. Oscar Wilde (Oskar Vayld) bu konudaki düşüncelerini güzel bir sözle şöyle ifade etmiştir. "Bazı insanlar her şeyin fiyatını bilirler ama hiçbir şeyin değerini bilmezler." Onlar için dürüst olmanın, saygının,

sevginin, dostluğun kısacası her şeyin bir fiyatı vardır. Sevgi ve saygı görmek isteğiyle sürekli birileri için para harcarlar. Esasında öyle değerler vardır ki maddi hiçbir şey onların karşılığı olamaz. İşte her şeyin bir fiyat karşılığında satın alınabilir bir değer olarak görülmesi ya da bir şeye fiyatına göre değer biçilmesi bize bu kavramların yanlış kullanılmakta olduğunu göstermektedir. Kişilerin gerçek değerlerin farkında olmaması ise bunları önemsememesine, bu da yaşamın anlamını fark etmemesine neden olur. Böyleleri her şeyi yüzeysel değerlendirir ve asla gerçek mutluluğu yakalayamaz.

OKUMA PARÇASI

Düşünmede Soruların Önemi

Hem iyi bir düşünür hem de zayıf bir sorgulayıcı olmak olanaksızdır. Düşünme, cevaplardan çok sorulardan hareket eder. Fizik, biyoloji gibi herhangi bir alanın temelini atanlar hiç soru sormamış olsalardı daha ilk etapta o alan geliştirilemezdi. Her entelektüel alan, yanıtlara ihtiyaç duyulan ya da yanıtları fazlasıyla arzulanan bir grup sorudan doğmuştur. Dahası her alan ancak yeni soruların düşünmenin itici gücü olarak oluşturulduğu ve ciddiye alındığı ölçüde canlı kalır.

Bir alan, yanıtların peşinde koşmayı bıraktığında yok olur. Bir şeyi enine boyuna ya da yeniden düşünmek için birey düşünceyi uyaran sorular sormalıdır. Yanıtlar yeni sorular ortaya çıkardığında düşünce yaşamaya devam eder. Bu nedenle sadece sorularınız varsa gerçekten düşünür ve öğrenirsiniz.

Richard Paul - Linda Elder , Kritik Düşünce

Kısaltılarak alınmıştır.

2.3. KONUYLA İLGİLİ FELSEFİ SORULAR OLUŞTURMA

Felsefe, var olan her şey üzerine bir soru sorma etkinliği olduğu için ünitemizin bu bölümünde ele alınan konulara ilişkin kendi sorularımızı nasıl yapılandıracağımızı inceleyeceğiz.

2.3.1. Kendi Sorularımızı Oluşturalım

Görsel 2.9. Bir felsefe sorusunun özelliklerini düşünerek kendi felsefe sorularımızı oluşturabiliriz.

Yaşadığınız dünyayla ilgili neleri problem olarak görür, neleri sorgularsınız?

Teknoloji

Teknoloji, görülmemiş bir hızla hem insanı hem de doğayı etkilemektedir. Evlerimizde kullandığımız çeşitli teknolojik ürünlerin yaşamımızı kolaylaştırdığını hepimiz söyleriz. Her an etkilerini hissettiğimiz bilişim teknolojilerinin; bankacılık, eğitim, iletişim, mühendislik, savunma sanayisi gibi pek çok alanda katkılarının olduğunu biliriz. Bunların yanı sıra sağlık ile ilgili uygulamalarda teknolojinin yararlarını görürüz. Örneğin, yapay retina teknolojisi, hastaya destek veren çeşitli robotik sistemler gibi nice uygulamalar ile ameliyatlar, tahliller vb. hayati tıp uygulamaları teknoloji sayesinde gerçekleşir. Hızlı trenler, uçaklar, otomobiller teknoloji sayesinde insanlığın hizmetindedir. Fakat teknolojik ürünler fayda yanında beraberinde zarar da getirmektedir. Söz gelimi cep telefonu, Genel Ağ gibi teknolojik ürünlerle kimi zaman insanlar birbirleriyle yüz yüze değil, sanal ortamlarda iletişim kurmaktadır. Bu yönleriyle kişisel, ailesel ve toplumsal ilişkileri etkilemekte kimi zaman insanları yalnızlığa sürüklemekte ve değerlerin zayıflamasına neden olmaktadır. Teknolojinin neden olduğu zararlardan birkaçını daha sıralayalım: Teknolojik cihazların yaydığı zararlı elektromanyetik dalgalar, sanayi bölgelerinin çoğalması, birtakım ürünlerin üretimi esnasında bazı kimyasalların havaya, suya ve toprağa karışarak bunları kirletmesi gibi.

(Yazar tarafından bu kitap için yazılmıştır.)

70. sayfadaki "Teknoloji"konulu metin üzerinde düşünerek felsefi sorular oluşturalım. Felsefe, sorularla düşünme etkinliği olduğundan felsefi soru sorabilmek için bir felsefe sorusunun ayırt edici özelliklerini hatırlamalıyız. Bunun için öncelikle aşağıdaki "Ön Hazırlık" bölümünü okuyalım ve felsefi sorunun diğer sorulardan farkını görelim.

Ön Hazırlık

Amaçlarımız, isteklerimiz, ihtiyaçlarımız ve değerlerimizden yola çıkarak yaşadığımız dünyayı anlamaya çalışırken çözmemiz gereken sorun ve konularla karşı karşıya kalırız. Peşine düşeceğimiz cevapların arayışını sağlayan şey, sorduğumuz sorulardır. Bu nedenle sorduğumuz sorular önemlidir. Biz her şeye yönelik sorular sorarız ancak bir felsefi soru, bilimin sorduğu bir sorudan veya insanın günlük hayatta sorduğu bir sorudan farklıdır. Bilimde "İnsan neden strese girer?", "Bizim yaşam koşullarımız anne babamızın yaşam koşullarından neden farklıdır?", "Mars gezegeninde hayat var mıdır?" tarzında daha çok "Nasıl?", "Neden?" soruları sorulur. Bu tür olgusal soruların yanıtları gözlem, deney ve araştırma yaparak veri toplamakla verilebilir. Söz gelimi, gökyüzü teleskopla izlenebilir, laboratuvarda deney ve gözlem yapılabilir.

İlk ünitemizde 30. sayfada yer alan Nermi Uygur'un denemesinde değindiğimiz bir felsefi sorunun, herhangi bir sorudan farklı olduğunu hatırlayalım. Ona göre, günlük yaşayışımızda sorduğumuz soruların çoğu hep bir ihtiyacın gerçekleşmesine yöneliktir. Bunlar günlük yapıp etmelerimizle ilgili olduğu için bakışımıza yenilik getirmezler ve cevapları verildiğinde de tekrar sorulmazlar. Aynı zamanda bizi felsefeyle tanıştıran kendimize sorduğumuz ve yanıtını başkasından almakla yetinmeyeceğimiz sorulardır. Örneğin, "Var olma nedenim nedir?", "Doğruyu bilebilir miyim?", "İnsan onuruna yakışan davranış nedir?" gibi. Bunlar, yaşamın bütününü kucaklayan, her şeye çok yönlü bakabilmemizi sağlayan sorulardır. "Nedir?" tarzındaki bu sorulara verilen yanıtlar ise yeni sorulara kapı aralar. Felsefi sorularla aranılan aslında kavramların anlamını aydınlatmak ve bunlardan ne anlaşıldığını ortaya koymaktır.

1. Teknoloji nedir? Teknoloji yaşamımızı nasıl etkilemektedir?

2. İnsanlar, teknolojinin yaşamlarındaki etkilerinin farkında mıdır?

3. Teknolojiden vazgeçilebilir mi? Teknoloji dünyayı daha iyi anlamamızı sağlar mı?

4. Teknolojinin değerler üzerindeki etkisi nedir?

5. Teknoloji insanları birbirlerine yabancılaştırır mı? Yabancılaşma nedir?

6. Teknoloji insanın doğaya hükmetmesini sağlar mı? Doğaya hükmetmek nedir?

7. Teknoloji insanlık için bir tehdit midir? Yoksa tehdit olan insanın teknolojiyi kullanma şekli midir?

"Teknoloji toplumsal değerleri zayıflatır mı?", "Teknoloji yaşamımızı nasıl etkilemektedir?" türünden sorular felsefi sorulardır. Bu tür sorular yeni sorular sorulmasına ve yeni arayışlara neden olmaktadır. Bilim ise "Teknoloji toplumsal değerleri nasıl zayıflatmaktadır?", "Teknolojinin doğaya zararları veya insan hayatına katkıları nelerdir?" şeklinde sorular sorar. Bu soruların cevabı araştırmayı yapanlarca olgulara dayanılarak verilebilir. "Cep telefonu alabilir miyim?", "Genel Ağ'a erişimim ne zaman sağlanacak?" soruları ise günlük hayatımızda sorabileceğimiz sorulardır.

10. Uygulama: "Ozon tabakasındaki deliklerin gittikçe arttığını ve büyüdüğünü; havanın, suyun, denizlerin kirlendiğini; ormanların zarar gördüğünü; doğal kaynakların tükendiğini ve iklim değişikliklerinin yaşandığını çok sık duyar olduk. Ekolojik dengenin giderek bozulmasının yeryüzündeki yaşamı tehdit edecek boyutlara vardığını üzülerek izliyoruz. Bunların yanı sıra kimi canlı türlerinin yok olması, hayvanların herhangi bir sınırlama söz konusu olmadan (örneğin; kozmetik ihtiyaçlar) deney için kullanılmaları esnasında eziyet görmeleri veya yok edilmeleri sebebiyle mutsuz oluyoruz. Günümüzde insanın yaşamına ve geleceğine yönelik tehditlerin çoğu yine insandan gelmektedir ve bu oldukça düşündürücüdür. Bu nedenle insanların tüm yapıp ettikleri üzerine düşünmesi, bunları sorgulaması gerekli ve önemlidir. İçinde bulunulan bu durumların üstesinden gelmek için çaba gösterilmesi tüm insanlık için umut ve enerji verici olabilir."

(Yazar tarafından bu kitap için yazılmıştır.)

Siz de günümüzün sorunlarının ele alındığı yukarıdaki metne ilişkin felsefi sorular oluşturarak, aşağıda ayrılan yere yazınız.

.....

.....

.....

OKUMA PARÇASI

Eflâtun'a İki Soru

Hiçbir zaman kahkaha ile güldüğü görülmemiş, toplumun kötülüklerinden ve nahoş hâllerinden kaçmayı kendine düstur edinmiş olan Platon'a iki soru sormuşlar.

Birincisi; "İnsanoğlunun sizi en çok şaşırtan iki davranışı nedir?"

Platon tek tek sıralamış:

"Çocukluktan sıkılırlar ve büyümek için acele ederler. Ne var ki sonra çocukluklarını özlerler.

Para kazanmak için sağlıklarını yitirirler. Ama sağlıklarını geri almak için de para öderler.

Yarınlarından endişe ederken bugünü unuturlar. Sonuçta ne bugünü ne de yarını yaşarlar.

Hiç ölmeyecek gibi yaşarlar. Ancak hiç yaşamamış gibi ölürler."

Sıra gelmiş ikinci soruya; "Peki sen ne öneriyorsun!"

Bilge yine sıralamış:

"Kimseye kendinizi sevdirmeye kalkmayın! Yapılması gereken tek şey, sadece kendinizi sevilmeye bırakmaktır ve önemli olan; hayatta, en çok şeye sahip olmak değil, en az şeye ihtiyaç duymaktır."

Bilgelik Hikâyeleri, Cevdet Kılıç

2.4. FELSEFİ BİR GÖRÜŞÜ VEYA ARGÜMANI SORGULAMA

Ünitemizin bu bölümünde bir konuşmada veya metinde bir görüşü yahut argümanı nasıl tespit edeceğimizi ve tartışacağımızı öğrenip bunu "Tüm Zamanların En İyi Buluşu" konulu metinde uygulayacağız. Daha sonra film, gazete, dergi, roman, televizyon haberi veya tartışma programlarında geçen felsefi bir görüşü nasıl tespit edeceğimizi öğreneceğiz. Öğrendiklerimizi "Ayla" isimli filmde geçen felsefi görüşü tespit ederken ve bu görüşü temellendiren argümanları tartışırken kullanacağız. Bunun için Genel Ağda "Ayla" isimli sinema filmini izleyerek hazırlık yapınız.

2.4.1. Görüş ve Argümanların Tespit Edilmesi ve Tartışılması

Görsel 2.10. Taşıtlar, bilgisayar, Genel Ağ, tıbbi cihazlar, akıllı cep telefonu yaşamımızı kolaylaştıran buluşlar arasındadır.

Sizce tüm zamanların en iyi buluşu ne olabilir?

Tüm Zamanların En İyi Buluşu

İnsanlar tarih boyunca yaşamlarını kolaylaştıracak pek çok buluşa imza atmışlardır. Her bulunan şey, insanlığın yaşamına pratik faydalar sağladığı gibi yenilikler de getirmiştir. Taşıtlar, bilgisayar, genel ağ, tıbbi cihazlar, akıllı cep telefonu bu buluşlardan

sadece bazılarıdır. Bunların etkilerini yaşantımızda ulaşım, iletişim, eğitim, sağlık, eğlence gibi alanlarda görürüz. Bence yaşamımızdaki en iyi buluş akıllı cep telefonudur. İletişim kurmak, bilgiye kolay ve hızlı erişmek, yaşamımıza pratik fayda sağlamak ve eğlence ihtiyacımızı gidermek bize sağladığı oldukça önemli faydalar arasındadır.

İlk olarak tüm sevdiklerimizle ya da bağlantı kurmamız gereken herkesle iletişimimizi sağlar. Zamanımızın ya da koşullarımızın uygun olmaması nedeniyle sevdiklerimizle görüntülü konuşabilir, özlem giderebiliriz. İletmek istediğimiz bir şeyi hızlıca iletebilir, ses dosyası gönderebiliriz. Sosyal ağları kullanabilir; insanlarla ortak paylaşımlarda bulunabilir, yeni arkadaşlar edinebilir, deneyimlerimizi paylaşabiliriz.

Akıllı cep telefonlarıyla aradığımız bilgiye kolay ve hızlı erişebiliriz. Güncel haber sitelerini takip edebilir, bir makale veya bir kitap okuyabilir, gideceğimiz bir şehrin kültürel özelliklerini öğrenebiliriz.

Akıllı telefonumuza indirdiğimiz uygulamalarla kolaylıkla pek çok işimizi yapabiliriz. Söz gelimi, bilmediğimiz bir adresi bulabiliriz. Bankacılık işlemlerimizi yapabiliriz. Seyahatimiz için bir uçak bileti ya da izleyeceğimiz film için bir sinema bileti alabiliriz. Okuyacağımız kitapların siparişini verebilir veya çeşitli ürünler satın alabiliriz. Video çekebilir, e-posta hesaplarına erişebiliriz. Üzerinde çalışma yaptığımız dosyaları düzenleyebiliriz. İş bağlantıları kurabilir, müşterilerle görüşmeler yapabiliriz. Müzik dinleyebilir, oyunlar oynayabilir, film izleyebilir, fotoğraflar çekebiliriz.

Sonuç olarak, tüm zamanların en iyi buluşu akıllı cep telefonudur. İhtiyaç duyulan birçok özelliği ve uygulamayı kendinde toplaması ile yaşamımızda asla vazgeçilmez bir yer edinmiştir. Dolayısıyla akıllı cep telefonları sadece bir iletişim cihazı değil, kullanılması zorunlu bir araçtır.

(Yazar tarafından bu kitap için yazılmıştır.)

"Tüm Zamanların En İyi Buluşu" konulu yukarıdaki metinde görüş ve argümanların neler olduğunu tespit ederek tartışabilmek için, bunun nasıl yapılacağını öğrenmeliyiz. Bir konuşma veya metinde konuşmacı yahut yazarın ileri sürdüğü görüş ve argümanları belirlemek amacıyla öncelikle aşağıda verilen, içinde uygulamaların da yer aldığı, "Ön Hazırlık" bölümünü okuyacağız. Daha sonra metindeki görüş ve argümanları ortaya koyup tartışacağız.

Ön Hazırlık

İnsanlar olay, varlık veya düşünceler hakkında akıl yürütür ve görüşler öne sürerler. Eğer görüşlerini kayda değer kanıtlara dayandıramazlar veya gelişigüzel gerekçeler sunarlarsa onların başkalarınca kabul görmesini bekleyemezler. Bu nedenle insanlar akılcı bir süreçle birbirlerini inandıkları görüşe ikna etmeye çalışırken argüman kullanırlar. Buradan anlaşılıyor ki argüman yolu, birlikte akıl yürütmek ve doğru kabul edilen her ne ise onu karşıdakinin paylaşmasını sağlayacak gerekçe(ler), kanıt(delil) (lar) sunmaktır. Bir konuşmacı veya yazar eserde görüşlerini ortaya koyarak argümanlarla destekler. Bu durumda konuşma veya metinde konuşmacının yahut yazarın ileri sürdüğü görüş ve argümanları tespit etmek için öncelikle konuşmayı veya metni titizlikle ele almalısınız. Bu ne söylenmeye çalışıldığı ne amaçlandığı, amaçlanan şeyin nasıl desteklendiği hakkında genel bir fikir edinmek ve bilgilenmek için son derece önemlidir. **İşte bundan sonra konuşmacının veya yazarın ileri sürdüğü görüşün ne olduğunu anlamak için kendinize şu soruları sormalısınız:** "Konuşmacı veya yazarın asıl söylemek veya anlatmak istediği nedir?", "Konuşmada veya metinde savunduğu temel düşünce ne olabilir?" Burada "savunulan görüşlerin kimi zaman konuşma veya metinde açık olarak geçebileceği ancak kimi zamanda öne sürülen düşüncelerden çıkarılması gerekebileceğini" göz önüne almalısınız.

11. Uygulama: "Bir kimsenin şan ve şeref içinde olduğunu, büyük bir yere yükseldiğini ya da ölçüsüz bolluk içinde olduğunu görerek, düşleminin etkisi altında kalıp onu bunlardan dolayı mutlu saymaya kalkma. Çünkü gerçek özü elimizde olan şeylerde ne açgözlülüğe ne imrenmeye ne de kıskanmaya yer kalmaz ve sen de general, senatör, konsül olmak istemez, belki yalnız özgür olmak istersin. Buna göre, bu amaca giden tek bir yol vardır: Elimizde olmayan şeyleri küçük görmek!"

Düşünceler ve Sohbetler, Epiktetos

Yukarıdaki metinde Epiktetos'un öne sürdüğü görüşü belirleyerek aşağıda ayrılan yere yazınız.

.....

.....

.....

.....

Bir konuşmacı veya yazarın karşıdaki kişileri ikna etmeye çalıştığı, savunulan temel düşünce veya asıl anlatmak istediği şey kendi görüşüdür. Bu durumda konuşmacı yahut yazarın görüşlerini ortaya koyduktan sonra bunları desteklemek için öne sürdüğü argümanları da tespit edebilirsiniz. **Savunulan görüşü desteklemek, doğrulamak veya güçlendirmek için ileri sürülen gerekçe(ler), kanıt(delil)(lar) ise argüman(lar) dır.** Mantıklı bir düşünüşte öne sürülen görüş, argüman(lar)la desteklenmelidir. Mantıksız düşünmek, önermelerden zorunlu çıkmayan sonuçlara ulaşmak demektir. Bu durumda dikkat etmeniz gereken önemli şeyler; savunulan görüşün, argüman(lar)dan çıkması ve akıl yürütmede tüm önermelerin doğru olması gerektiğidir.

Kimi zaman sonuç önermesinden önce "bu yüzden", "o hâlde", "bu nedenle", "öyleyse" gibi sözcükler kullanılır. Eğer bu sözcükler yoksa bunları cümleye katarak argümanları tespit edebilirsiniz.

Konu ile ilgili bir örnek verelim: "Bütün insanların temel hakları vardır.", "Küçük çocuklar da henüz yetişkin olmasalar da birer insandır.", "Öyleyse küçük çocukların da temel hakları vardır." çıkarımında sonucu destekleyen ilk iki önerme argümandır. Burada gerekçe, delil(kanıt) durumundaki önermeler en başa yazıldıktan sonra onların altına da sonuç yazılmıştır. Desteklenmiş, gerekçelendirilmiş olan sonuç önermesi ise savunulan temel görüştür.

12. Uygulama: Yukarıda verilen 11. Uygulamada Epiktetos'un görüşünü tespit ettiyseniz bu görüşü destekleyen argümanları aşağıda ayrılan yere yazınız.

.....

.....

.....

Öne sürülen görüş ve argümanlar, mantıkta olduğu gibi, her zaman düzenli bir sıra veya belirli biçimde ifade edilmeyebilir. Zaten gündelik yaşamda da insanlar belli bir sıra ile argüman üretmezler. Dolayısıyla konuşma veya metinlerde önermeler ile sonucu ayırmak dikkat ister. Kimi zaman da akıl yürütmeler içinde, ifade edildiğinde görülmemekle beraber gizli önermeler veya ima edilmiş fikirler barınabilir.

13. Uygulama: "Şeker ve karbonhidrat ağırlıklı besinler yerine sebze ve protein ağırlıklı besinler tüketerek sağlığım için iyi olanı yapıyorum. Bu besinlerle beslenmek metabolizmamızı düzenler. Tanıdığım tüm sağlıklı insanlar böyle besleniyor. Doktorlar da bu şekilde beslenmenin sağlıklı olduğunu belirtiyor."

Yukarıdaki metne göre sonucu destekleyen önermeler ile sonucu, varsa gizli önerme veya önermeleri belirleyiniz. Aşağıda ayrılan yere yazınız.

.....

.....

.....

.....

Kimi zaman öne sürülen argümanlar akla uygun, önermeler doğru görünse de iddianız mantıklı olmayabilir.

14. Uygulama: "Başarıya çok çalışan kişiler ulaşır. Ceren çok çalışır. Öyleyse Ceren başarılıdır." Bu akıl yürütmede, önermelerin doğru olup olmadığını ve sonuca bu önermelerden hareketle mantıklı bir şekilde ulaşılıp ulaşılmayacağını değerlendirerek aşağıda ayrılan yere yazınız.

.....

.....

.....

.....

Başarıya çok çalışan kişiler mi ulaşır? İlk önerme tamamen doğru değildir. İnsanlar çok çalışsa da başarısız olabilirler. Bunun nedeni kimi zaman insanların stresle, zorluklarla baş etme becerisi taşımadıkları için olabilir. Öte taraftan kimi insanlar çalışmasa da başka sebeplerle başarılı olabilirler. İkinci önerme doğru olsa da ilki sebebiyle bu önermelerden sonuç mantıklı bir şekilde çıkmamaktadır. Hâlbuki önermelerin sonucu mantıksal olarak desteklemesi gerekir.

Şüphesiz doğru ve tam olmayan bilgilerden hareket ettiğinizde veya bilgiler doğru olsa da dikkatli bir şekilde akıl yürütmediğinizde hata yapma olasılığınız artar. Önermelerden biri veya hepsinde şüphe ediyorsanız sonucun doğruluğu konusunda da

şüphe etmelisiniz.

Bir konuşma veya metinde geçen görüş ve argümanları tartışmaktan ne anlaşılmalıdır ve tartışırken genel olarak dikkat etmeniz gereken hususlar nelerdir?

a) Öne sürülen görüş ve argümanlar olduğunda kendinize şu soruları sormalısınız:

Birincisi; "Verilen önermeler doğru mudur?"

İkincisi; "Verilen önermeler yani argümanlar bizi sonuca ulaştırıyor mu? Başka bir ifadeyle, argümanlar görüşleri mantıklı bir biçimde destekliyor mu? Hangi veriler ve bilgiler üzerinden bu kanılara varıldı? Sonuca varmak için yeterli argüman var mı?" İşte bu sorulara doğru ve tutarlı yanıtlar aramalı, ileri sürülen görüşün doğruluğunu ortaya koymak için argümanların her birini kontrol etmeli, mantıksal olarak kabul edilebilirliğini değerlendirmelisiniz.

b) Öne sürülen görüş ve argümanlar olduğunda kendinize "a" maddesinde geçen soruları sormaya başladığınızda aslında öne sürülen görüşleri tartışmaya başlamışsınız demektir çünkü sorgulamak bir bakıma tartışmaya açmaktır. Felsefe, öne sürülen bir görüşün veya savunulan bir iddianın doğru olup olmadığını sorularla araştırır. Sorularla aranılan aslında düşünmenin temel araçları olan kavramların doğru anlamlarıdır. Bu nedenle görüş ve argümanların hangi kavramlarla ortaya konulduğunu, kavramların doğru anlamlarda kullanılıp kullanılmadığını irdelemelisiniz. Düşüncelerin birbirini destekler nitelikte olup olmadığını, çelişki içerip içermediğini sorgulamalısınız.

c) Gerek kendinizin gerekse başkalarının ortaya koyduğu düşünceleri değerlendirirken eleştirel bir bakış açısıyla düşünmelisiniz. Tartışma sürecinde öne sürülen argümanları kabul etmiyorsanız kendi düşüncelerinizi yine argümanlar koyarak sunmalısınız. Görüşlerinizi desteklemek için argümanlar sunarken karşı tarafın da haklı olabileceği gerçeğini aklınızdan çıkarmamalısınız. Ele aldığınız konu hakkında gerekçenin, kanıtın(delil) yeterli olmadığı zamanlarda hemen yargılarda bulunmamalısınız. Tüm bunlar verilen yargının hatalı olduğunu gösterdiğinde de yargılarınızı tekrar gözden geçirmelisiniz.

d) Felsefe, sizden hakikat yolunda olmanızı bekler. Buna göre felsefede tartışma yapmanın amacı, yapılan sorgulamalarla aranılan gerçeğin doğru bilgisine ulaş-

maya çabalamaktır. Bu gerçekte neler olup bitiyorsa onları bilmeyi, doğru bilgiye erişmeyi hedeflemektir. Ortaya konulan görüşleri sürekli bir araştırma ve tartışma yoluyla geliştirmeyi istemektir. Bu hedeflere ulaşabilmek için ise gerekli olan bazı şeyler vardır. Söz gelimi sonuçsuz kavgaların içine girilmemelidir. Yanıltıcı olan üstün gelme hatasına düşülmemesi için görüş ve argümanların doğruluğundan şüphe duyulmalıdır. Sorgulama ile düşünme sürecindeki hataların farkına varılmalı, düşünceler daha iyi hâle getirilmeye çalışılmalıdır. Öne sürülen görüşler, sağlam argümanlara dayanılarak oluşturulmalı ya da değiştirilmelidir. Bunun için tartışmaya başlamadan önce tarafsız bir şekilde düşünülmelidir. İnsanların taraflı olduğunda genellikle kendilerini haklı ve doğru sayabilecekleri akıldan çıkarılmamalıdır. Nitekim bir görüşü savunanlar eğer eleştirel bir bakış açısı içinde olmazlarsa karşılıklı olarak, o görüşü savunmayanların düşüncelerindeki hataları görürler. Kendi bakış açısı her ne ise onun dışındakini dikkate almakta başarısız olurlar. Tam da bu noktada doğru ve tarafsız düşünebilmek için bazı erdemlerle hareket edilmesi gerektiği ortaya çıkar. Bunlardan en temel olanı insanın zihinsel alçak gönüllülüğe sahip olmasıdır. Bu kişinin sahip olduğu bilgi ve bakış açısının sınırlılıkları olduğunu bilmesi yanında ön yargıya eğilimli olduğunun farkında olması hâlidir. Bir insan her şeyi bildiğini iddia ediyorsa onun için tartışılacak bir şey yoktur. Böylesi bir anlayış insanı doğrulardan uzaklaştırır. İnsanın felsefi bir tutum taşıyabilmesi ise doğru arayışını sürdürebilmesine bağlıdır.

Paylaştığımız tüm bu bilgilerden sonra **74** ve **75**. sayfadaki "**Tüm Zamanların En İyi Buluşu**" konulu metnimiz ile ilgili sorumuza geri dönelim. Metinde ileri sürülen görüş ve argümanlar nelerdir? Yazarın ileri sürdüğü görüşü tespit etmek için kendimize **76**. sayfada yer alan "**Ön Hazırlık**" bölümündeki soruları sormalıyız. Argümanları tespit etmek için **79** ve **80.** sayfadaki açıklamaları dikkate almalıyız. Buna göre metinde verilen görüş, "Tüm zamanların en iyi buluşu, sağladığı faydalardan dolayı akıllı cep telefonudur." Bu görüşü destekleyen argümanlar ise akıllı cep telefonunun iletişim kurmaya, yaşamımıza pratik fayda sağlamaya, bilgiye kolay ve hızlı erişmeye ve eğlence ihtiyacımızı gidermeye katkı sağlamasından dolayıdır. O hâlde görüş ve argümanları tespit ettiğimize göre şimdi bunları tartışalım.

81. sayfada Hakan, Ceren ve Duygu'nun yaptığı tartışmayı içeren bir diyalog verilmiştir. Hakan, dergide okuduğu "**Tüm Zamanların En İyi Buluşu**" konulu metni arkadaşları Duygu ve Ceren ile paylaşır ve onlara bu konu hakkındaki fikirlerini sorar:

Ceren

Hakan

Duygu

Ceren: Kesinlikle tüm zamanların en iyi buluşu akıllı cep telefonudur. Hayatımıza kolayca girmiş, insanlar arasında benimsenmiş ve yayılmıştır. Üstelik pek çok getirisi olan bu buluşu cebimizde pratikçe taşıyabiliyoruz.

Duygu: Ceren, sence bir buluşa en iyi buluş diyebilmemiz için hangi özellikleri taşıması gerekir? Öncelikle ona en iyi olmasını kazandıran özelliklerin neler olabileceğini düşünmeliyiz.

Hakan: Peki Duygu, sen akıllı cep telefonunun en iyi buluş olduğunu kabul etmiyor musun?

Duygu: Sağladığı faydalar nedeniyle önemli bir buluş olduğunu kabul ediyorum ancak demek istediğim, bir buluşa en iyi dememize neden olan şeyler neler olabilir? Bence öncelikle bu kavramı anlamamız gerekir. Şimdi düşünelim, sizce iyi dediğimiz bir şey eğer gerçekten iyi ise sağlığımıza zarar verir mi?

Ceren: Hayır, elbette zarar vermemesi gerekir.

Duygu: Örneğin, cep telefonu bağımlılığı. Psikolojik bir rahatsızlık olan bu bağımlılık neticesinde insanlar birlikte vakit geçirmektense cep telefonlarıyla ilgilenmeyi tercih ediyorlar. Bu da yüz yüze ilişkileri olumsuz etkiliyor ve aslında sevdiklerimizle aramızdaki bağları zayıflatıyor. Örneğin; doktorlar, Genel Ağ ve cep telefonunun aşırı kullanımının çocukların psikososyal gelişimini olumsuz etkilediğini; sosyal ortamlardan uzaklaşmalarına ve iletişim kurma becerilerinin gelişmemesine neden olduğunu söylüyorlar. Sağlığımızı tehdit eden bir diğer etmen de cep telefonlarının yaydığı radyasyon. Cep telefonlarının kullanımının artmasıyla insanlar çok fazla radyasyona maruz kalıyor. O hâlde akıllı cep telefonu en iyi buluş olarak görülebilir mi?

Ceren: Çok haklısın, eğer ölçülü kullanılırsa bu zararlar büyük ölçüde azaltılabilir.

Duygu: Öyleyse metinde en iyi buluşu belirleme ölçütünün hayata getirdiği faydalar olduğu belirtilmiştir. Ceren sen de insana sağladığı faydalardan dolayı akıllı cep telefonunu en iyi buluş olarak değerlendirmiştin. Fayda ölçütüne göre iyi denilen bir şeyin zararı varsa o zaman"en iyi buluş faydalarından dolayı akıllı cep telefonudur." diyebilir miyiz? Dersek çelişkiye düşeriz, düşüncelerimiz arasında uyum değil, tutarsızlık olur. Üstelik metinde yazar bu buluşun getirdiği zararlardan bahsetmemiş ve görüşünü desteklerken farklı bakış açılarının itirazlarını dikkate almamıştır.

Hakan: Metinde sunulan argümanlara karşı bizde kendi görüş ve argümanlarımızı ortaya koyduk. Yazarın verdiği argümanlar öne sürdüğü görüşü kesin ve tam olarak kanıtlar nitelikte değildir. Bahsedilen tutarsızlıktan dolayı "akıllı cep telefonunun en iyi buluş" olduğu sonucuna mantıklı bir şekilde ulaşılamamaktadır.

Duygu: Demek ki yararı yanında zararı da olan bir buluşu en iyi buluş olarak kabul edemeyiz.

Hakan: Çok doğru. En iyi buluşun ne olduğuna karar verememiş olabiliriz. Ama ben akıllı cep telefonundan faydalanmaktan yanayım. Bu yüzden hepimize şimdi akıllı cep telefonumdan "Ayla" isimli filme bilet alacağım. Güzel bir sinema filmi izlemek için sabırsızlanıyorum.

(Yazar tarafından bu kitap için yazılmıştır.)

Tüm zamanların en iyi buluşu akıllı cep telefonu mudur? Diyalogda karşı görüş ve argümanlar ortaya konmuştur. Buna göre sağladığı yarar yanı sıra verdiği zararlardan dolayı bu telefon önemli bir buluş olabilir ancak en iyi buluş olamaz. Bunu destekleyen argümanlar ise aşırı Genel Ağ ve cep telefonu kullanımının çocukların psikososyal gelişimini olumsuz etkilemesi; bağımlılığa sebep olması, yüz yüze ilişkileri olumsuz etkilemesi ayrıca yaydığı radyasyonun ciddi hastalıklara sebebiyet vermesi gibi.

15. Uygulama: "Tüm zamanların en iyi buluşu sağladığı faydalardan dolayı akıllı cep telefonudur." görüşü ve bunu destekleyen argümanlar ile bunlara karşı konulan argümanlar üzerinde düşününüz. Bunlar sizi ikna etti mi? Siz de konuyla ilgili kendi argümanlarınızı aşağıda ayrılan yere yazınız ve tüm bu öne sürülenleri arkadaşlarınızla tartışınız. (Tartışmada konunun **79** ve **80.** sayfalardaki **"Ön Hazırlık"** kısmındaki bilgileri dikkate aldığınızdan emin olunuz.)

.....

.....

2.4.2. Felsefi Bir Görüşün Tespit Edilmesi ve Bu Görüşü Temellendiren Argümanların Tartışılması

"Ayla" isimli sinema filmini izlediniz mi? Sizce bu filmde geçen felsefi görüş ne olabilir?

Görsel 2.11. Film, Bir Türk askeri ile Koreli küçük bir kızın gerçek hikâyesinden esinlenilerek beyaz perdeye aktarılmıştır.

1950 yılında Birleşmiş Milletler'in yaptığı yardım çağrısı sonucu Türkiye, dünyanın öbür ucundaki Kore'ye askerî bir birlik gönderir. İçinde kahraman ve yardımsever askerlerin olduğu bu birlik ırk, dil, din, kültür ayrımı gözetmeksizin yardıma gitmiştir. Böylece Türk askerinin Kore Savaşı'ndaki bu duruşu yani haksızlığa karşı mücadele, dayanışma ve yardımlaşma değerleriyle hareket etmesi ortak bir dil, birleştirici bir güç olmuştur. Savaşın acımasızlığı karşısında bu ortak değerler farklı kültürleri bir araya getirmiş, barışı sağlamıştır.

Filmde her şey bu birliğin içindeki askerlerden olan Süleyman astsubayın savaş meydanında beş yaşındaki bir çocuğu bulmasıyla başlar. O, oldukça zor ve tehlikeli koşullarda küçük kızı orada bırakmaz ve ona sahip çıkar. Ay gibi bir yüzü olduğu için "Ayla" ismini vererek, onun bakımını üstlenir. Süleyman astsubay birliğin neşesi hâline

gelen bu sevimli çocuğa savaşın tüm zorluğuna rağmen kol kanat gererek özveri ve büyük bir sevgiyle davranırken onu ve kendisini iyi hissettirir. Onlar kısa bir zamanda birbirlerine bağlanır ve baba-kız gibi olurlar. Bir süre sonra Süleyman astsubayın Türkiye'ye geri dönme kararı çıkar fakat Ayla'yı bırakamaz. Hatta bu durum karşısında, Türkiye'deki nişanlısının kendisini terk etme pahasına bir süre daha orada kalma kararı alır. Öte taraftan on beş ayın sonunda dönmek zorunda kaldığında Ayla'yı yanında götürmek ister ancak Kore kanunları buna izin vermez. Ne yazık ki tüm çabalarına rağmen Süleyman astsubay Ayla'yı Türkiye'ye getirmeyi başaramaz. Ayla yetimhaneye verilir. Ayrılırken Süleyman Astsubay, "Babalar sözünü tutar." diyerek Ayla'yı mutlaka almaya geleceğine söz verir. Ne var ki Süleyman Astsubay, çeşitli sebeplerle tam altmış yıl Ayla'yı göremez. Bu sürede o, evlat özlemi ve verdiği sözü tutamamasının ağırlığı ile derin bir üzüntü çeker. Uzunca süren bu ayrılık, yapımcıların "Kore Gazileri" konulu çekmek istedikleri bir belgeselle sona erer ve baba-kız tekrar bir araya gelir.

Bir önceki konumuzda bir konuşma veya bir metinde ileri sürülen görüş ve argümanların nasıl tespit edildiğini ve tartışıldığını öğrenmiştik. Şimdi de gazete, dergi, roman, televizyon haberi, tartışma programı veya filmlerde geçen felsefi bir görüşü nasıl tespit edeceğimizi öğrenmeliyiz. Hepsinde izlenen yol aynıdır. Bunun için örnek olarak "Ayla" isimli sinema filminde geçen felsefi görüşü ve bu görüşü temellendiren argümanları belirleyerek tartışacağız. Bunu yapabilmek için öncelikle aşağıda verilen "Ön Hazırlık" bölümünü okuyalım. Hemen altında yer alan Hakan, Ceren ve Duygu'nun film üzerine diyaloglarını değerlendirelim.

Ön Hazırlık

Her türlü düşünüşü ya da görüşü felsefi bir düşünüş ya da görüş olarak değerlendiremeyiz. Bir görüşün felsefi bir boyut kazanarak inşa edilmesi için bazı şartlar vardır. Bunlar:

1. Felsefi bir sorunun peşinden giden bir düşünüş olmalıdır. Felsefi sorular, problematikler ise felsefe tarihi denen süreklilikte bir tartışma geleneği oluşturmalıdır.

2. Sistematik olmalı yani aralarında sistemli bir bütünlük bulunmalı ve tutarlı önermelerden oluşmalıdır.

3. Yöneldiği, aradığı doğrular tüm insanlar için tüm zamanlarda geçerli olabilecek evrensel doğrular olmalıdır.

Ceren: Filmi beğendim. "Ayla" gerçek bir hikâye… Bence, Süleyman Astsubayın, Ayla'ya vermiş olduğu şefkat ve sevgi filmde işlenen önemli değerlerdir. Onun, savaşın ortasında kalmış Koreli kimsesiz bir çocuğa sahip çıkması, onunla adeta gerçek babası gibi özveriyle ilgilenmesi kısaca merhametle davranması oldukça anlamlı. Bunların yanı sıra tekrar Ayla'yı görmeye geleceğini söylediği hâlde verdiği sözü tutamamasının üzüntüsünü çekmesi çok etkileyici.

Duygu: Onun zor koşullarda davranışlarını ahlaki değerlere göre şekillendirmesi ve bu değerlere göre yaşamına yön vermesi elbette anlamlı. Ben Süleyman Astsubayın Ayla'yı kurtarması, sahiplenmesi ve sevgiyle davranmasının temelinde yatan ahlaki ilkelerin neler olduğunu merak ediyorum. Onun eylemlerinin dayandığı ilkeler acaba nelerdir? O, bunların bilincinde midir? Davranışının sonunda kendisine gelecek fayda ve mutluluğa göre mi, olması gereken her ne ise ona göre mi, yoksa vicdanının sesine göre mi hareket etmiştir?

Ceren: Bence o, itibar görmek, sosyal onay almak veya sevgi görmek gibi kendisine gelecek fayda ve mutluluğa göre hareket etmemiştir. Doğru olanı, sadece ve sadece doğru olduğu için tıpkı bir ödev gibi yapmıştır, kendisi zor durumda kalsa kendisine nasıl davranılmasını istiyorsa ona göre hareket etmiştir. Hatta bence tüm insanlar böyle bir ilkeye göre hareket ederlerse herkes için her zaman geçerli olabilecek evrensel ahlaki değerlere ulaşılabileceğini düşünüyorum.

Duygu: Süleyman Astsubay yaptığı eylemleri sadece olması gerektiği için yapsaydı; kurallar, kanunlar neyi gerektiriyorsa ona göre hareket ederdi. O, Ayla'yı çok sevdiği ve kimsesiz kalmasını istemediği için gizlice Türkiye'ye getirme girişiminde bulundu. Buradan hareketle onun, olması gerekenlere göre eylemlerde bulunduğunu söyleyebilir miyiz? Bunun yanı sıra Süleyman Astsubay'ın Ayla'yı hem kimsesiz kalmaması hem de kendisinin ona bağlanmasından dolayı ülkesine götürmek istemesi temelinde faydacı bir anlayışı barındırmaz mı?

Hakan: Süleyman Astsubay, yaptıklarından dolayı Ayla'nın sevgisi ve arkadaşlarının saygısını kazanmıştır. Bu açıdan belki kendi faydasına göre hareket ettiği söylenebilir ama her şeyden önce o, gönüllü bir Türk askeri olarak hiç bilmediği topraklara yardıma gitmiştir. Bu esnada o, savaşın ortasında kalmış bir çocuğa o koşullarda babalık yapmıştır. Son derece özverili davranmış, gerektiğinde çektiği sıkıntılara katlanmış bunların yanı sıra kendisini bekleyen nişanlısını da kaybetmiştir. Yıllarca Ayla'ya verdiği sözü tutamadığı için üzüntü çekmesi de dürüstlük değerine verdiği önemi gösterir. Bence o, Ayla'yı savaşın ortasında bıraksaydı ve sahiplenmeseydi kendisini, doğru davranışlarda bulunan iyi bir insan olarak görmezdi. Zaten verdiği sözü tutamaması sebebiyle doğru yapmadığını düşünmüş, kendisini iyi hissetmemiştir. O, kendince iyi bir insan olmanın gerektirdiklerine yani vicdanının sesine göre hareket etmiştir. Sonuçta ben de tüm insanlara doğru davranma alışkanlığı kazandırılırsa herkes için geçerli ahlaki değerlere ulaşabileceğini düşünüyorum.

Duygu: Öyleyse hepimiz savaşın karanlığında bile temel insani değerlere göre davranmanın insana huzur vereceği konusunda hemfikir olduk. Öte taraftan Hakan'ın düşüncesine göre "doğru davranış" ile "erdemli davranan kişi" arasında bir bağlantı var. Buna göre, kişiler veya içinde yaşanılan toplumun kültürel değerleri değiştiğinde davranışların da değişme durumu olmaz mı?

(Yazar tarafından bu kitap için yazılmıştır.)

"Ayla" isimli filmdeki felsefi görüşü tespit etmek için konu ile ilgili "Ön Hazırlık" bölümündeki açıklamaları dikkate almalıyız. Buna göre filmde verilen felsefi görüş, "İnsanı insan yapan ahlaki değerlere göre yaşanmalıdır." Bu görüş "Tüm insanlarca kabul edilebilecek yani evrensel olabilecek bir ahlak yasası var mıdır?" soru ve problemiyle ilgilidir. Bu sorun, felsefe tarihinde filozoflarca ele alınmış ve evrensel doğrulara ulaşmak amacı taşınarak tutarlı bir biçimde yanıtlanmıştır. Burada "davranışın gerisindeki ilkeye göre argümanların da değişebileceği" göz önüne alınmalıdır.

16. Uygulama: Söz konusu felsefi görüşü destekleyen argümanların neler olduğunu belirleyerek aşağıda ayrılan yere yazınız ve arkadaşlarınızla tartışınız.

.....

.....

.....

.....

.....

17. Uygulama: Konu ile ilgili yapılan bu uygulamalardan sonra siz de gazete, dergi, roman, televizyon haberi, tartışma programı veya filmde geçen felsefi bir görüşü tespit ederek aşağıya yazınız. Bu görüşü temellendiren argümanları arkadaşlarınızla tartışınız.

.....

.....

ÖZET

1. Düşünme ve Akıl Yürütmeye İlişkin Kavramlar

Bir konu hakkında ne düşünüldüğünü aktarmak için görüşler öne sürülür. Görüşler önermelerle dile getirilir. Öne sürülen görüşlerin kabul görmesi veya doğruluğundan emin olunması için gerekçelere dayandırılır. Buna göre görüşlerin desteklenmesi için gerekçe, kanıt(delil) ortaya konulduğunda argüman sunulmuş olur. İnsanın akıl yürütme ya da mantıksal çıkarım yolları tümdengelim (dedüksiyon), tümevarım (endüksiyon) ve analoji (benzetme)dir. Bu akıl yürütme yollarıyla önermelerden sonuç çıkarılır. Tüm düşünceler çıkarımlara (akıl yürütmelere), çıkarımlarda varsayımlara dayanır. Akıl yürütme yollarından genel bir varsayımla başlayan ve özel sonuçlara varan tümdengelim; tek tek önermelerden genel bir sonuca varan tümevarımdır. Özelden özele yapılan akıl yürütme türü ise analojidir. Bilimsel düşünüşten farklı olarak felsefi düşünüş akla ve mantığa dayalı, kavramsal ve soyuttur. Bu nedenle yargıların doğrulanması deney ve gözlem yoluyla gerçekleştirilmez. Ortaya konulan görüşler kendi içinde tutarlı bir biçimde, çelişki barındırmadan temellendirilmeye çalışılır. Felsefe de aranılan gerçeğin doğru bilgisi yani hakikattir. Gerçeklik ile doğruluk ise birbirinden farklıdır.

2. Düşünme ve Akıl Yürütmede Dilin Önemi

Dil sayesinde dış dünya algılanır, kavramlara dönüştürülür ve düşünceler başkalarına iletilebilir. İnsanlar kavramlar aracılığı ile düşünür. Felsefe kavramsal bir düşünme etkinliği olduğundan, kavramların doğru kullanılması son derece önemlidir. Kavramları yanlış kullanmak, anlamın değişmesine neden olacaktır. Kavramlara verilen anlama göre düşünceler, duygular ve eylemlerde farklılaşır.

3. Konuyla İlgili Felsefi Sorular Oluşturma

Felsefe, sorularla yapılan bir araştırmadır. Her konu ile ilgili sorular sorulabilir. Felsefe de "Nedir?" tarzında sorulan sorularla aranılan aslında kavramların anlamını aydınlatmak ve bunlardan ne anlaşıldığını ortaya koymaktır. Felsefi sorular yaşamın bütününü kucaklayan, insanın her şeye çok yönlü bakabilmesini sağlayan, bakışına yenilik getiren ve onu yeni arayışlara götüren sorulardır.

4. Felsefi Bir Görüşü veya Argümanı Sorgulama

Bir konuşmacı veya bir yazar ortaya koyduğu görüşlerini argümanlarla destekler. Konuşmacının veya yazarın karşıdaki kişileri ikna etmeye çalıştığı şey, savunulan temel düşünce veya asıl anlatmak istediği şey, onun görüşüdür. Savunulan görüşü desteklemek için ileri sürülen gerekçe(ler), delil(ler) ise argüman(lar)dır.

Bir tartışmada dikkat edilmesi gereken iki önemli şey; akıl yürütmede tüm önermelerin doğru olması ve savunulan görüşün, argümanlardan çıkması gerektiğidir. Felsefe de öne sürülen görüş veya sunulan bir iddianın doğru olup olmadığı sorularla araştırılır. Ele alınan konunun sorgulanması ise bir bakıma tartışmaya açılması demektir. Felsefede tartışma yapmanın amacı, yapılan sorgulamalarla aranılan gerçeğin doğru bilgisine ulaşmaya çabalamaktır. Savunulan görüşleri sürekli bir araştırma ve tartışma yoluyla geliştirmeye çalışmaktır. Düşünceler arasında tutarlılık olup olmadığı yani çelişkisizce birbirlerini destekleyip desteklemediğine dikkat etmektir. Öne sürülen her tür görüş, felsefi görüş olarak değerlendirilmez. Evrensel doğruları arayan, felsefi bir sorunun peşinden giden, felsefe tarihi çerçevesinde belli bir problematik devamlılık içine oturtulabilen, sistemli ve tutarlı olabilen bir düşünüş insanı felsefi görüşe götürür.

5. Uygulama

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Y	D	D	D	Y	D	D	Y	D	D	Y

7. Uygulama

Ceren kendi kendisiyle çelişkiye düşmüştür, tutarlı değildir. İlkin çalışma yaşamında meslek etiğinin gerekliliklerinin yapılmasının gerekli ve yararlı olacağını söylemiştir. Ancak Hakan'ın sorusuna karşılık, zor durumda kaldığında, çıkarları zedelendiğinde, öncelikleri değiştiğinde düşüncelerinin ve değerlerinin de duruma göre değişeceğini söylemiştir. Önce söylediği ile sonraki söylediği arasında uyum yoktur. Duygu ise kendi kendisiyle tutarlıdır, çelişkiye düşmemiştir. Herkesin hem meslek hem de insanların özel yaşamında daima değerlere uygun yaşaması gerektiğini söylemiştir. Sonrasında söyledikleri de ilk söylediklerini desteklemiştir. Her zaman ve her durumda daima iyi değerlerin yaşatılması gerektiğini savunmuştur.

10. Uygulama

1. İnsanın doğaya karşı sorumlulukları nelerdir? Sorumluluğun temelinde yatan şey nedir?

2. Doğal dengenin korunmasında insanın etkisi nedir? İnsan doğa ilişkisi nasıl olmalıdır?

3. Tüm canlı türlerinin korunması insan için bir ödev midir?

4. "İnsan hakları" beraberinde canlı-cansız dünyadaki tüm varlıklara karşı insana ödev, sorumluluk ve yükümlülük getirir mi?

5. Hayvanları yok etmeye hakkımız var mıdır? Hayvanların kendi başına bir değerin-den söz edilebilir mi? Hayvan hakları var mıdır?

6. Hayvanlar bilimsel araştırmalarda kullanılmalı mıdır?

7. Bilim adamının bilimsel araştırmalarda uyması gereken etik ilkeler nelerdir?

11. Uygulama

İnsan, dünyada olup bitenlere kayıtsız kalmalı, mal, şan ve şeref, yüksek görev gibi elinde olmayan ve gerçek mutluluğa götürmeyen şeyleri küçümsemelidir.

2. ÜNİTE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıdakilerden hangisi aklı yürütme ve düşünmeyle ilgili kavram <u>değildir</u>?

A) Görüş **B)** Tümdengelim **C)** Deney **D)** Tümevarım

2. "Bir görüşü desteklemek, doğrulamak veya güçlendirmek için öne sürülen önermedir." **şeklinde tanımlanan kavram aşağıdakilerden hangisidir?**

A) Argüman **B)** Önerme **C)** Analoji **D)** Doğruluk

3. Bir konuşmacı, dinleyicilerine bir şeyi aynı zaman ve koşulda hem tek hem çok; hem hareket hâlinde hem hareketsiz; hem kendisi hem de başka bir şeymiş gibi gösterirse bu konuşmacının içinde bulunduğu durum aşağıdaki kavramlardan hangisiyle ifade edilir?

A) Tutarlılık **B)** Çelişiklik **C)** Gerçeklik **D)** Hakikat

4. Felsefede temellendirmenin amacıyla ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

A) Fikirleri her yönden ele alarak düşünceleri zenginleştirmek

B) Ortaya konan düşüncelerin faydalı olanlarını seçmek

C) Düşünceler arası etkileşimi sağlayarak farklı sonuçlar elde etmek

D) İnsanın, konu edindiği gerçeklik üzerine elde ettiği bilgilerin dayanaklarını, gerekçelerini ortaya koymak

5. Aşağıdakilerden hangisi dilin ifade etme ve kavramsallaştırma işlevleri arasında <u>yer almaz</u>?

A) İnsanlar dildeki kavramlar aracılığıyla dünyayı algılar.

B) İnsanlar düşüncelerini dilde var olan kavramlar aracılığıyla aktarır.

C) Dil, kültürün gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlar.

D) Dil, insanların güven içinde var olmalarını sağlar.

6. "Kavramlara verilen anlama göre düşünceler, duygular ve eylemler farklılaşacağından kavramların doğru kullanılması insanların kendini ifade etmesinde ve başkalarını anlamasında son derece önemlidir. aynı kavramlara, ayrı anlamlar yükleyen insanlar birbirleri ile konuşsalar bile anlaşma sağlanamayabilir." **diyen bir kişi esas olarak hangi konu üzerinde durmaktadır?**

A) Düşünce varlığını dil ile gerçekleştirir.

B) Düşünme ve konuşma eylemleri birbirinden farklı şeylerdir.

C) Kavramları yanlış kullanmanın anlam üzerindeki etkisi vardır.

D) Düşünme kavramlar aracılığıyla gerçekleşir.

7. "Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdan sahibidirler; birbirlerine karşı kardeşlik anlayışı ile davranmalıdırlar."

Yukarıda İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin birinci maddesi. verilmiştir Aşağıdakilerden hangisi bu maddeye bakarak oluşturulabilecek felsefi sorular arasında <u>yer almaz</u>?

A) İnsan haklarının kaynağı nedir?

B) İnsan hakları nedir?

C) Eşitlik nedir?

D) Bildirge ne zaman kabul edilmiştir?

8. Aşağıdakilerden hangisi felsefi bir soru oluştururken dikkat edilmesi gereken hususlardan biri <u>değildir</u>?

A) Bakışımıza yenilik getirecek sorular sorulmasına dikkat edilmelidir.

B) Kesin bir cevabı olacak sorular sorulmasına dikkat edilmelidir.

C) "Nedir?" tarzında bizi anlam arayışına götüren sorular sorulmasına dikkat edilmelidir.

D) Kavramların anlamını ortaya koymaya çalışan sorular sorulmasına dikkat edil-melidir.

9. Felsefi bir tartışmada asıl amaç aşağıdakilerden hangisi değildir?

A) Sadece aranılan gerçeğin doğru bilgisine ulaşmaya çabalamaktır.

B) Görüşlerini karşıdakine kabul ettirmeye çalışmaktır.

C) Görüşlerimizi sürekli araştırma ve tartışma yoluyla geliştirmeye çalışmaktır.

D) Gerçekte neler olup bitiyorsa onları bilmeyi yani hakikate erişmeyi istemektir.

10. Aşağıdakilerden hangisi bir konuşma veya metinde geçen görüş ve argümanları tartışırken genel olarak dikkat edilmesi gereken hususlar arasında yer almaz?

A) Verilen tüm önermelerin doğru olup olmadığına ve bizi sonuca götürüp götürmediğine bakılmalıdır.

B) Düşüncelerin birbirini destekler nitelikte olup olmadığı başka bir ifadeyle tutarlılığı yani çelişki içerip içermediği sorgulanmalıdır.

C) Ele alınan konu hakkında kanıtlar yeterli olmasa da doğru olduğuna inanılan görüşler savunulmalıdır.

D) Kanıtlar, verilen yargının hatalı olduğunu gösterdiğinde yargılar tekrar gözden geçirilmelidir.

2. ÜNİTE CEVAP ANAHTARI

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
C	A	B	D	D	C	D	B	B	C

SÖZLÜK

A

açıklama: Bir şeyi anlaşılabilir ve bilinir hale getirme; bir olgunun, bir durumun nedenini ayrıntılı bir biçimde ortaya koyma.

adalet: Herkesin hak ettiği ödül ya da cezayla karşılaşması durumu.

ahlak: Genel anlamda, mutlak olarak iyi olduğu düşünülen ya da belli bir yaşam anlayışından kaynaklanan davranış ve kurallar bütünü.

ahlak felsefesi (Etik): İnsanın ahlaki eylemlerini, ahlaki olanın özünü araştıran felsefe dalı.

ahlaki eylem: Ahlak açısından değerlendirilebilen, ahlaki bir değere uygun düşen eylem.

ahlaki ilke: "Yalan söylemek kötüdür", "Hırsızlık kötüdür", "Kişi dürüst olmalıdır" türünden, insana yapılması, gerçekleştirilmesi gereken ahlaki eylemi gösteren kural ya da ilke.

akıl: İnsandaki soyutlama yapma, kavrama, bağıntı kurma, düşünme, benzerliklerin ve farklılıkların bilincine varma kapasitesi, çıkarsama yapabilme yetisi.

akıl yürütme: Bir düşünceden başka düşüncelere geçmek, birinden diğerini çıkarmak. Düşünceleri bilinçli, tutarlı ve amaçlı bir biçimde birbirlerine bağlama işlemi. Mantıklı bir biçimde düşünme. Önermelerden mantıksal çıkarım kurallarına uygun bir tarzda sonuç çıkarma işlemi.

algı: Dikkati bir şeye yönelterek, duyular yoluyla o şeyin bilincine varma.

anlam: Bir kelimenin, bir önermenin belirttiği, işaret ettiği şey; bir kişiyi bir nesneye, bir duruma gönderen ve sözcüklerle ortaya konan şey, mana. Şeylerin ve olayların işaret ettiği şey; açıklama, bir şeyin niçin olduğu gibi olduğunu gösteren neden.

B

bilim: Evrenin ya da olayların bir bölümünü konu alan, deneye dayanan yöntemlerden ve gerçeklikten yararlanarak, yasaları ortaya çıkarmaya çalışan düzenli bilgiler sistemi.

C

çıkarsama: Bir düşünceden diğerine; düşüncede bir inançtan, önermeden bir başka inanç ya da önermeye geçiş.

D

dayanak: Genel olarak, niteliklerin kendisine bağlandığı, kendisinde bulunduğu temel.

değer: İnsanın insanla ve doğayla olan ilişkisinden doğan birtakım belirlemeler bütünü; ahlaki bakımdan bazı niteliklere verilen önem.

dogma: Doğruluğu sınanmadan veya kanıtlanmadan benimsenen, inanılan ve kabul edilen bilgi.

dogmatik: Genel olarak, belli birtakım ilkeleri, tezleri, düşünce, teori ve ideolojileri mutlak olarak doğru ve her zaman geçerli diye kabul eden, görüşlerini kesin ve tartışmaya yer vermez bir biçimde öne süren kimsenin tutumu için kullanılan sıfat. Öne sürülen ilkeleri ve öğretileri eleştirmeden, sorgulamadan benimseyen, körü körüne inanan kişi.

doğa: Bir insanın ya da bireyin, karakteristik davranış tarzlarını, temel nitelik ve tutumlarını ifade eder. Buradan hareketle, bir şeyin, onu her ne ise o şey yapan özüne, özsel özellikleri. İkinci olarak, maddi evreni gösterir.

doğru: Gerçeğe uygun olan, onu kendisinde olduğu gibi yansıtan önerme.

doğruluk: Bir önerme, inanç, düşünce ya da kanaatin bazı temellere ya da ölçütlere göre veya bağlı olarak sahip olduğu doğru olma özelliği. Doğruluk, farklı alanlarda ve farklı anlayışlara bağlı olarak, farklı şekillerde tanımlanmıştır. Klasik olarak doğruluk, bir düşüncenin, bir yargının, bir önermenin gerçeğe uygunluğudur.

düşünce: İnsana özgü olan düşünme faaliyetinin, iç ya da dış uyaranlara yanıt olarak gelişen düşünme ediminin ürünü.

düşünme: Tasarımlarımızdaki, kavramlarımızdaki her hareket. Çıkarsama, akıl yürütme, anımsama, kuşku duyma, isteme, hissetme, anlama, kavrama gibi, bilinçli bir biçimde gerçekleştirdiğimiz zihinsel faaliyetlerin herhangi biri; karşılaştırmalar yapma, analiz, sentez, bağlantı kurma ve kavram gibi işlemlerden oluşan zihinsel süreç.

E

eleştirel düşünme: Düşünmeyi daha hâle getirmeyi düşünürken düşünme hakkında düşünme sanatı. Geliştirme amacıyla düşüncenin sistematik değerlendirilmesi. Herhangi bir konu, içerik ya da problem hakkında, düşünürün düşünmesinin kalitesini becerikli bir şekilde analiz ederek, değerlendirerek ve yeniden düzenleyerek geliştirdiği düşünme biçimi.

erdem: Ahlaki bakımdan her zaman ve sürekli olarak iyi olma eğilimi, iyi ve doğru eylemlerde bulunmaya yatkın alma durumu.

evren: Var olmuş olan, var olan ve var olacak olan her şey. Bütün bir doğal dünya.

evrensel: Evrenin bütününe yayılan, evrenin bütününü ve evrendeki her şey için geçerli olan. Hiçbir istisna kabul etmeyen.

eylem: İnsanın dış nedenlerin sonucu olarak değil de bilinçli tercihinin sonucunda gerçekleştirdiği hareket.

G

gerçeklik: En genel anlamı içinde, dış dünyada nesnel bir varoluşa sahip olan varlık, bilinçten, bilen insan zihninden bağımsız olarak var olan her şeydir. Bunun yanı sıra gerçeklik terimi, bireyin gerçekten var olduğuna inandığı ve gerçek varlığın ayrılmaz bir parçasını oluşturduğunu düşündüğü Tanrı, ruh ve ideal nesneleri de içerecek şekilde kullanılmaktadır.

göreli: Belli şartlar içinde geçerli; bir başka şeye bağlı olan, bir başka şeye göre olan.

gak: İnsan varlığına, bir kimseye var olan yasalarla, evrensel beyannameler ya da en azından sözlü bir gelenekle tanınan belli şekillerde hareket etme özgürlüğü, yetkisi ya da olanağı.

İ

ilke: Temele veya başlangıca konulan ve doğruluğundan şüphe duyulmayan, önerme, temel neden ve prensip.

ilk neden: Evrenin varoluşunu kendisine borçlu olduğu, evrenin dışında olan fail neden. Evrenin varoluşunun temel ve başlangıcı; nedeni olmakla birlikte, kendisi bir nedenin sonucu olmayan ilk varlık.

inanç: Genel olarak, bir şeyin ya da kimsenin varlığına, bir iddianın doğruluğuna inanma, biri için güven besleme durumu. Dinî bir çerçeve içinde, evreni yaratan ve yasaları koyan bir Tanrı'nın varoluşunu ve vahyi tartışılmaz kabul etme tavrı.

K

kabul: Doğru olduğuna, herkes için apaçık olduğuna inanılan genel fikir, ilke.

kanaat: Kişisel görüşlere dayanan inanç.

M

mantık: Doğru düşünmenin bilimi, düzgün düşünme, doğru düşünme kurallarının ve formlarının bilgisi.

metafizik: Felsefenin, amacı var olanların gerçek doğasını belirlemek, var olanların anlamını, yapısını ve ilkelerini ortaya koymak olan temel disiplini. Doğası gereği var olmak zorunda olanı ve olduğundan başka türlü olamayanı konu alan disipline karşılık gelen metafizik, ruhsal ya da doğaüstü olan ve bilimin yöntemleriyle açıklanamayan varlık ya da varlıkları araştırır. Yalnız varlık bakımından değil, bilgi ve açıklama bakımından da ilk olanı ele alır.

O

olasılık: Bir şeyin olabilme durumu, olabilirliği; gerçekleşme ihtimali.

olgu: Düşünülmüş olanın karşıtı, olmuş olan, gerçek olan, gerçekleşmiş olan.

V

vicdan: İyi ile kötü, doğru ile yanlışın ne olduğu konusundaki duygu, ahlaksal bilinç.

KAYNAKÇA

1. Ajdukiewicz, K., Temel Kavramlar ve Kuramlar (Çev. Ahmet Cevizci), Gündoğan Yayınları, Ankara, 1994.

2. Akarsu, Bedia, Felsefe Terimleri Sözlüğü, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1988.

3. Akarsu, Bedia, Ahlak Öğretileri, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982.

4. Baillargeon, Normand, Aklın ve Bilimin Işığında Eleştirel Düşünme Kılavuzu (Çev. İbrahim Yıldız), Dipnot Yayınları, Ankara, 2017.

5. Billington, Ray, Felsefeyi Yaşamak (Çev. Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011.

6. Bochenski, J.M., Felsefece Düşünmenin Yolları (Çev. Kurtuluş Dinçer), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1996.

7. Bolay, Süleyman Hayri, Felsefeye Giriş, Akçağ Yayınları, Ankara, 2016.

8. Arslan, Ahmet, Felsefeye Giriş, Adres Yayınları, Ankara, 2005.

9. Cevizci, Ahmet, Felsefe Sözlüğü, Ekin Yayınları, Ankara, 1996.

10. Cevizci, Ahmet, İlkçağ Felsefesi Tarihi, Say Yayınları, İstanbul, 2016.

11. Çotuksöken, Betül, Radyoda Felsefe, Notos Kitap Yayınevi, İstanbul, 2012.

12. Çotuksöken, Betül, Felsefe: Özne-Söylem, Notos Kitap Yayınevi, İstanbul, 2013.

13. Çotuksöken, Betül, Felsefi Söylem Nedir?, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1994.

14. Çotuksöken, Betül, İnsan Hakları ve Felsefe, Papatya Yayıncılık Eğitim, İstanbul, 2012.

15. Çotuksöken, Betül, Felsefeyi Anlamak Felsefe ile Anlamak, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1995.

16. Çotuksöken, Betül, Kavramlara Felsefe ile Bakmak, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1998

17. Çüçen, A. Kadir, Felsefeye Giriş, Asa Kitabevi, Bursa, 2003.

18. Çüçen, A. Kadir, Mantık, Asa Kitabevi, Bursa 2011.

19. Guattari, F., G. Deleuze, Felsefe Nedir? (Çev. Turhan Ilgaz), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006.

20. Dinçer, Kurtuluş, Kısaca Felsefe, Pharmakon Yayınları, Ankara, 2015.

21. Epiktetos, Düşünceler ve Sohbetler (Çev. Burhan Toprak), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.

22. Heimsoeth, Heinz, Felsefenin Temel Disiplinleri (Çev. Takiyettin Mengüşoğlu), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986.

23. Gutting, Gary, Gündelik Hayatta Felsefe Nasıl Kullanılır (Çev. Tuğçe Ayteş), The Kitap Yayınları, İstanbul, 2018.

24. Gündoğan, Ali Osman, Felsefeye Giriş, Dem Yayınları, İstanbul, 2016.

25. Günay, Mustafa, Ali Osman Gündoğan, Felsefe ve Edebiyat, Çizgi Kitabevi, Konya, 2014.

26. Günay, Mustafa, Metinlerle Felsefeye Giriş, Karahan Kitabevi, Adana, 2013.

27. Honer, M. Stanley, Thomas C. Hunt, Dennis L. Okholm, Felsefeye Çağrı (Çev. Hasan Ünder), İmge Kitabevi, İstanbul, 2003.

28. Jaspers, Karl, Felsefe Nedir?, Say Yayınları, İstanbul, 1995.

29. Kale, Nesrin, Felsefiyat (Felsefeye Dair), İmaj Yayınevi, Ankara, 1997.

30. Keklik, Nihat, Felsefenin İlkeleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1987.

31. Kılıç, Cevdet, Bilgelik Hikâyeleri, İnsan Yayınları, İstanbul, 2009.

32. Law, Stephen, Felsefe, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2010.

33. Maggee, Bryan, Yeni Düşün Adamları (Çev. Mete Tunçay), MEB Yayınları, İstanbul, 1979.

34. Marinoff, Lou: Felsefe Hayatınızı Nasıl Değiştirir? (Çev. İstem Erdener), Pegasus Yayınları, İstanbul, 2007.

35. Mengüşoğlu, Takiyettin, Felsefeye Giriş, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1992.

36. Morton, Adam, Pratikte Felsefe (Çev. Mukaddes İlgün), Kesit Yayınları, İstanbul, 2006.

37. Moseley, Alexander, A' dan Z' ye Felsefe (Çev. Ali Süha), NTV Yayınları, İstanbul, 2010.

38. Öner, Necati, Bilginin Serüveni, Divan Kitabevi, Ankara, 2015.

39. Öner, Necati, Felsefe Yolunda Düşünceler, MEB Yayınları, İstanbul, 1995.

40. Özlem, Doğan, Mantık, Notos Kitap Yayınevi, İstanbul, 2016.

41. Paul, Richard, Linda Elder, Kritik Düşünce (Çev. A. Esra Aslan, Gamze Sart), Nobel Yayınları, Ankara, 2016.

42. Platon, Diyaloglar 1 (Çev. Teoman Aktürel), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.

43. Plotnik, Rod, Psikolojiye Giriş (Çev. Tamer Geniş), Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2007.

44. Ruggiero, Ryan Vincent, Eleştirel Düşünme İçin Bir Rehber (Çev. Çağdaş Dedeoğlu), Alfa Yayınları, İstanbul, 2017.

45. Soccio, Douglas J., Felsefeye Giriş Hikmetin Yapıtaşları (Çev. Kevser Kıvan Karataş), Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2010.

46. Thomson, Mel, Kendi Kendinize Felsefe Öğrenin (Çev. Meliha Tekin), Pegasus Yayınları, İstanbul, 2011.

47. Topdemir, Hüseyin Gazi, Felsefe, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2016.

48. Uygur, Nermi, Felsefenin Çağrısı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016.

49. Uygur, Nermi, Dilin Gücü, Ara Yayıncılık, İstanbul, 1989.

50. Ulaş, Sarp Erk ve diğerleri, Felsefe Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2002.

51. Ülken, Hilmi Ziya, Felsefeye Giriş, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2008.

52. Yazıcı, Sedat, Felsefeye Giriş, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul, 2016.

İNTERNET KAYNAKÇASI

1. http://www.beyazperde.com/filmler/film-249882/ (30.01.2018)

2. http://www.dogancuceloglu.net/yazilar/246/deger-ve-fiyat-sorusu/(20.12.2017)

3.https://www.ntv.com.tr/galeri/sanat/ayla-filmi-hakkinda-bilinmesi-gerekenler-turkiyenin-oscar-adayi,7Xz836eIzkCPWXbuUXiKxQ/jGKKYz2BLkSuWiodFL-vokw (30.01.2018)

4. http://www.tdk.gov.tr

GÖRSEL KAYNAKÇA

1.https://i.pinimg.com/originals/59/2a/ba/592aba042e50e3365fa5c25a2e6145c6.jpg

2. tr.123rf.com

3. Dijital Sanatlar Yapım Evi Reklam Sanayi ve Limited Şirketince

Onaylı-Metin ve Afiş (1)